وەزارەتی رۆشنبیری
بەڕێوەبەرێتی چاپ و بڵاوکردنەوەی سلێمانی
زنجیرە (567)

رۆژنامە لە کتێبدا

بەرگی یەکەم

نەوزاد عەلی ئەحمەد

سلێمانی
2008

رۆژنامە لەکتێبدا

بابەت: رۆژنامە
نووسینی: نەوزاد عەلی ئەحمەد
نەخشەسازی: مەهدی ئەحمەد
نەخشەسازی بەرگ: جەبار سابیر
سەرپەرشتیاری چاپ: کەنعان خەلیل
چاپ: چاپی یەکەم، سلێمانی (2008)- چاپخانەی شڤان
تیراژ: 500 دانە
ژمارەی سپاردنی (513)ی ساڵی 2008ی وەزارەتی رۆشنبیری دراوەتێ

ناونیشان
بەڕێوەبەرێتیی چاپ و بڵاوکردنەوەی سلێمانی
سلێمانی- گردی ئەندازیاران: 105 کۆڵانی: 34
ژمارەی خانوو: 10

پرۆژەی تەمەن

زیاتر لە 25 ساڵە لە جیهانی خوێندنەوەو نووسیندا کار دەکەم،لەو 25 ساڵەدازیاتر لە 15 ساڵم لە نێو مەرەکەبو دەنگی ماکینەی چاپخانەو داڕشتنی هەواڵو نووسینی وتارو لێدانەوەو بە دواداچوونو ساغکردنەوەی مێژووی رۆژنامەگەری کوردی بردۆتە سەر، تا ئێستا ناتوانم بە تەواویو وردی ژمارەی نووسینە بڵاوکراوەکانم بژمێرم بەڵام دەتوانم بڵێم کە نزیکەی 1000 بابەتن.

بۆ دۆکۆمێنتکردنی ناوی نووسینو بابەتە بڵاوکراوو بڵاونەکراوو رەفز بووەکانم ویستم رابەرێک بۆ خوێنەران چێ بکەم، بەڵام باش بوو هەر زوو ئەو پێشنیارەم رەتکردەوەو وتم؛ هێشتا مۆدەی ئەو جۆرە کارانە لە کوردستان ماوە، پێویست ناکات کاتم بە فیڕۆ بدەم بە تایبەتیش دەیان بابەتم لەملاو لەولا بڵاوبوونەتەوە کە نە ناویانم لە بیر ماوە نە سەرچاوەکانم لەبەر دەستە.

هەر بۆیە بڕیارم دا کار لەسەر ئەم پڕۆژەی بەردەستتان بکەم کە نازانم بە چەند بەرگ تەواو دەبێت، بەڵام دەزانم تا تەمەن باقی بێت زەخیرە هەس.

رۆژنامە لە کتێبدا..

ناوی پڕۆژەکەمەو هەوڵ دەدەم ناوە ناوەو بە گوێرەی دەرفەتو کوانووی چاپو چاپخانە بەرگێکی لێ گەرم بکەمو بیخەمە بەر دەستی خوێنەران، بابەتەکانی ئەم پڕۆژەیە بریتین لەو بەدوا داچوونو لێکۆڵینەوەو وتارانەی کە بۆ بواری رۆژنامەگەریی نووسیومنو زۆربەیان بڵاوبوونەتەوەو رەنگە کاری بڵاونەکراوەشی تێ بکەوێت،بەڵام دەستکاری زۆربەی نووسینەکانم کردووە بە تایبەتیش لە باری داڕشتنەوەی رستەو دەستەواژەو زۆر جاریش بابەتەکانم بە زانیاریتر دەوڵەمەند کردووە.

نەوزاد عەلی ئەحمەد
ستۆکهۆڵم- سوید
2007/11/15

ناوەڕۆک

- کوردایەتیو رۆژنامە .
- روناکیو پێشەکییەکەی د. کوردستان موکریانی .
- مادێنای راگەیاندنی یەکێتیی .
- رۆژی کورد یان کوردۆلۆجیا .
- رۆژنامەگەریی کوردی لە کتێبی رۆژنامەگەری چەپ لە عێراقدا .
- هەواڵ لە رۆژانوودا .
- دەوڵەمەند کردنی بابەتی رۆژنامەگەریی کوردی لە کوردستانی ئێراندا .
- بیبلیۆگرافیای رۆژنامەنووسیی کوردیی لە شاری سلێمانی ،
هەڵەو کەموکوڕییەکان .

کوردایەتیو رۆژنامە

بۆ ئەم کتێبە؟

ئاساییە وەڵامی ئەم پرسیارە لەبازنەی چەند رستەیەکدا گرێبدەین،کە سەرچاوەیەکە لە زۆر رووەوە تا بە ئەمڕۆش دەگات، زانستییەتی خۆی لەدەست نەداوە،بەتایبەتی ئەگەر لە باری مێژوویی‌و لێکدانەوە سیاسییەکاندا قسەوباسی بۆ بکرێت،ئەمە لەلایەک،لە لایەکی‌ترەوە دەتوانین بە سەرچاوەیەکی گومناوی لە قەڵەم بدەین،کە لەچەند ژێدەرێک بترازێت ئەگەر نا باسی لێوە نەکراوە،لەو چەند ژێدەرەشدا سوود لەچاپی یەکەم‌و چاپی دووەمی کتێبەکەدا بینراوە،بەڵام ئەوەی ئێمە لەم باسەدا سوودمان لێبینیوە،چاپی سێیەمی کتێبەکەیە بە ئیزافەوە، هۆکارێکی‌تر بۆ پشکنین‌و گەڕانەوەیە بۆ مێژووی رۆژنامەگەریی کوردیی،کە ئەو سەرچاوەیە پێش زیاتر لە چڵ ساڵ لەمەوبەر دەستنیشانی کۆمەڵێک رۆژنامەو گۆڤاری کردووە،بەتایبەتییش کاریگەرییەکانیان لەسەر بزووتنەوەی رزگاریی نەتەوایەتیی گەلی کوردستاندا.

کتێبەکە

(کوردایەتی،بزووتنەوەی رزگاریی نەتەوایەتیی گەلی کوردستان، نووسینی جەلال تاڵەبانی،چاپی سێیەم،لەبڵاوکراوەکانی پارتی دیموکراتی

کوردستان،چاپخانەی خەبات 1966) بریتییە لە (202) لاپەڕەی قەبارە نیو فۆلسکابی.

ڕێبازی باسەکە

زیاتر پشت بە ڕێبازێکی مێژوویی بەستراوە لە پێناوی گرێدانی چەند بۆچوون‌و نووسینێک لەمەڕ کۆمەڵێک رۆژنامەو گۆڤار،کە لەم کتێبە هەڵێنجراون‌و لەچەند سەرچاوەیەکی‌تری دوای ئەو کتێبەش باسکراون،ئەم ڕێبازەش تا ئێستاش بۆ چەند بوارێکی رۆژنامەگەریمان گرنگیی خۆی لەدەست نەداوەو گەلێکجاریش گرەو لە ڕێبازەکانی‌تر دەباتەوە.

پلانی باسەکە

بێجگە لەم پێشەکییە،باسەکە بەسەر دوو بەشدا دابەشکراوە،کە هەر بەشێک لەو دوو بەشە بە هۆی چەند ناوونیشانێکی جیا بابەتەکەی دەوڵەمەندکردووە،لە بەشی یەکەمدا بۆ وەبیرهێنانەوەو ناسینی کتێبەکە لەسەر ناوەڕۆکی کتێبەکە هەڵوەستەکراوە، لە بەشی دووەمدا لەو پەرەگرافو رستانە دواوین کە باسیان لە ڕۆژنامەو رۆژنامەگەریی کوردیی کردووە،لە کۆتاییدا باسەکە پوختکراوەتەوەو ئەو سەرچاوانەش ناویان هێنراوە کە سوودیان لێ وەرگیراوە.

بەشی یەکەم

دەستپێک

سەبارەت بەناوی کتێبەکەو چەند جار چاپکراوە،کورتە نووسینێک بە قەڵەمی نووسەری کتێبەکە دەنووسمەوە،کە بە ناونیشانی - ئاگادارییەکی پێویست - نووسراوە؛ (ئەم باسەی لەم نامیلکەیەدا بڵاودەکرێتەوە دەربارەی کوردایەتی: بزووتنەوەی رزگاریی نەتەوایەتیی گەلی کوردستان - گەلاڵەکەی وەختی خۆی ساڵی 1959 نووسراوە.دوای ماوەیەک نیشانی مامۆستای تێکۆشەر برایم ئەحمەد-م دا بۆ راستکردنەوەی. مامۆستا برایمیش دوای چاککردنی پەسندی کرد،بەڵام داخەکەم ئەوسا بڵاونەکرایەوە.

لە ساڵی 1960دا بەشێوەی دەرس لە قوتابخانەی هۆشیارییدا کە بۆ هێندێک ئەندامانی پارتی دیموکراتی کوردستان لە سلێمانی کرابووەوە گوتمەوە.پاشان لقی سلێمانی پ.د.ک بە رۆنیۆ لەکانوونی 1961/2دا بڵاویکردەوە.

لقی تێکۆشەری سلێمانی دووبارە لەکانوونی 2ی 1964دا چاپییان کردەوە-هەر بە ناوی کوردایەتی-یەوە،بەڵام بە داخەوە چەند لاپەڕەیەکی گرنگی چاپ نەکرابووەوە (سەبارەت بەلەناوچوونیان).

ئەوەی راست بێت هەر لە نووسینەوە تا ئێستا بێ ناتەواوی نەبووە، هێندێک لەم ناتەواوییانەی کە دەربارەی بنجو رەگی ئابووریو کۆمەڵایەتی (نەتەوەی کورد) بوو

مانای نوێی نەتەوە-و کوردایەتی بوون-لە سەرەتای پەیدابوونیانەوە-توانراوە چارەسەرێکی وەختی بکرێن. ئەڵێم وەختی،چونکە ئەم باسە گرنگە پێویستییەکی زۆری بە لێکۆڵینەوەو روونکردنەوەیەکی تەواو هەیە.جگە لەمە لەو ماوەیەدا هێندێک رووداوو تاقیکردنەوەی‌ترمان دیت،کە بەڕاستو دروستی ناوەرۆکی باسەکەیشیان چاکتر روونکردبێتەوە،بەڵام ناتەواویەکانیشیان دەرخستوون.بۆیە بە پێویستم زانی هەوڵێک بدەم بۆئەوەی دووبارە هەمووی بنووسمەوەو بەپێی توانا هێندێک کەلەبەریشی بگرم.واتە هێندێک شتی‌تری بخەمەسەر.

جا هیوام وایە کە بەشێ لەئەرکەکانی سەرشانی خۆم لەم رووەوە بەجێ هێنابێت.ئەمێنێتەوە واجبی هەڤاڵانو بیر رەوشەنەکانی پارتی-مانو گەلەکەمان کە بە رەخنەو راستکردنەوەو خستنەسەر، هاوکاری بکەن لەچاکتر روونکردنەوەی ئەم باسە گرنگەدا

جەلال تاڵەبانی (1964/12/10)[1].

دیارە زۆر هەوڵماندا کە دووچاپەکەی پێش ئەم چاپە ببینینو بزانین چ زانیارییەکی خراوەتە سەر،بەڵام بە داخەوە هەوڵەکانمان هیچی لێ شین نەبوو،واتە بەرهەمی نەبوو،ئەم روونکردنەوە پێویستەی پێشەوەش چەند رستەیەکی گرنگە بۆ بابەتێکی مێژوویی لەو جۆرە،بە تایبەتی بەرامبەر بە رووداوەکانو چۆنیەتیی ئاڵوگۆڕو گۆڕانیان.

پێرستی بەش‌و ناونیشانەکان

ئەم کتێبە وەک هەر کتێبێکی زانستی، بەسەر چەند بەشێک دابەشکراوە، بەم شێوەیە:

کوردایەتی؛لەم بەشەدا باس لە(مانای کوردایەتی،کوردایەتی بە شێوەی بیرو بزووتنەوە،چۆنیەتیی پەیدابوونی کوردایەتی‌و گەشەکردنی لەگەڵ:چۆنیەتیی پەیدابوونی نەتەوەیی کورددا،بنجی ئابووری‌و کۆمەڵایەتیی کوردایەتی،دەوری مێژوویی ئەمیرو دەسەڵاتدارانی کورد لەکوردایەتیدا،گەشەکردنی ئابووریی سەرمایەداری لەکوردستاندا بەشێوەی تایبەتی کوردستان‌و دەستیان لەپەیدابوونی نەتەوەی کوردو کوردایەتیدا،لێکدانەوەکانی نیکیتین ڤیلچیڤیسکی. ئاکۆبۆف. شەمزینی) کراوە، بۆ زاراوەی (کوردایەتی) لەکتێبەکەدا هاتووە: (کوردایەتی؛ناوێکی مێژوویی تایبەتییە بۆ بزووتنەوەی رزگاریی نەتەوایەتیی گەلی کوردستان).

شێوەکانی کوردایەتی؛لەم بەشەدا باس لە (کوردایەتی بە نەونەمامی‌و شۆڕشی بەدرخان،کوردایەتی لە گەشەکردنیا-شۆڕشی شەمزینان،کوردایەتیی خوێندەوارانەو هاوکاریی لە پێناو دەستووردا، پەیدابوونی رێکخراوو کۆمەڵ لەکوردایەتیدا،کوردایەتیی پیاوماقووڵان‌و بە هیوای سوێندخۆرەکان،سیاسەتی بەریتانیا دەربارەی کوردستان،کوردایەتی دێتەوە سەر رێبازی شۆڕش، پێشکەوتنێ لە چۆنایەتیی کوردایەتی لەدێهاتەوە بۆ شار،قوتابی دێنە ریزی پێشەوەی

کوردایەتییەوە،کوردایەتیی خەملێو، پاشەکشەیەک لەکوردایەتی) کراوە.

دەرس‌و پەندەکانی کوردایەتی؛ ئەم بەشە لەم ناونیشانانە پێکهاتووە؛(ناسینی هێزی بنچینەیی‌و رزگارکەری کوردستان، ناسینی دوژمن،ناسینی دۆست، پێویستیی رێکخستن لەکوردایەتیدا، پێکەوە بەسترانی هەموو پارچەکانی کوردایەتی،کەڵکی دیموکراسی بۆ کوردایەتی‌و پێویستیی هاوکاری لەگەڵ گەلانی دراوسێدا).

خاسیەتەکانی کوردایەتی؛لەم بەشەدا باس لەم ناونیشانە کراوە؛ (پێشاندانی کوردایەتیی ئێستەمان،خاسیەتەکانی کوردایەتیی ئێستەمان؛یەکەم: کوردایەتی مێژووکردەو مەوزوعییە،دووەم: کوردایەتی بزووتنەوەیەکی رزگاریی دیموکراسییە.سێیەم: کوردایەتی بزووتنەوەیەکی جەماهیرییە.چوارەم:کوردایەتی خەباتێکی شۆڕشگێڕانەو دوژمنی ئیمپریالیزم‌و داگیرکەرانە، کوردایەتی‌و شۆڕش،شۆڕش چییە؟ مەرجەکانی هەڵگیرساندنی شۆڕش،مەرجەکانی سەرکەوتنی شۆڕش،شێوەی شۆڕشی کوردستان) هەر لەم بەشەدا بێجگە لە دەستنیشانکردنی چوار خاڵەکەی پێشەوەدا،وەک خاسیەتەکانی کوردایەتی، باس لەچەند خاڵیتریش دەکات؛ (پێنجەم:رزگاربوونی کوردایەتی لەکۆتی کۆن،پارتی‌و کوردایەتی. شەشەم:هەستی کوردایەتی بەهێزە. حەوتەم: فرەوانیی بەرەی‌کوردایەتی.هەشتەم:کوردایەتیی دۆست‌و پشتیوانی گەلانە، رزگاریی کوردستان بۆ گەلان باشە،ئەهمییەتی رزگاریی کوردستان. نۆیەم:کوردایەتی توانایەکی زۆری زوو گۆڕان‌و گەشەکردن‌و پێشکەوتنی

هەیە.دەیەم:کوردایەتی دوورە لە شۆڤێنایەتیو کۆسمۆپۆلیتایەتی. یانزەیەم: یەکێتی تێکۆشان لەگەڵ عەرەبدا).

هۆیەکانی سەرکەوتنی کوردایەتی؛باس لەو هۆیانە کراوە کە بوونەتە رێگر لە بەردەم کوردایەتیداو ئەو هۆیانەش لە دوو تویێی چەند خاڵێکدا باسکراون،بەم شێوەیە:(یەکەم:دەستپێکردنی شۆڕشەکانی لە ناوەختدا. دووەم: یەکنەگرتنی هێزەکانی کوردپەروەران.سێیەم: تێکەڵاونەبوونی کوردایەتی لەگەڵ مەسەلەی جووتیاران.چوارەم: خیانەتی زۆربەی دەرەبەگەکان. پێنجەم: مانەوەی رژێمی نیمچە دەرەبەگیو گیانی عەشیرەتگەری. شەشەم: نەبوونی پارتی پێشڕەو.حەوتەم: نەبوونی چینی کرێکارو کزیی خوێندەواریو هۆشیاری. هەشتەم: یەکگرتنی دوژمنانی کوردایەتی. نۆهەم: دوژمنایەتیی ئیمپریالیزم لەگەڵ کوردایەتیدا).

مەرجەکانی سەرکەوتنی کوردایەتی؛لەم بەشەدا سەرکەوتنی کوردایەتی لەم چەند خاڵەدا دەستنیشان دەکرێت: (یەکەم: بوونی پارتی پێشڕەو.دووەم: هۆشیارکردنەوەو رێکخستنی کۆمەڵانی خەڵک. سێیەم: رێکخستنو رێکخستنی هەموو چینە نیشتمانییەکان. چوارەم: بوونی هێزی چەکدار. پێنجەم: هاوکاریو یەکێتیی تێکۆشان لەگەڵ عەرەبدا. شەشەم: پشتیوانیو یارمەتییەکان)، ئەم خاڵانەو خاڵەکانی بەشی رابردوو بە دوورو درێژی هەڵوەستەیان بۆکراوە.

بەشێکیتری کتێبەکە لەم ناونیشانانە پێکهاتووە: (کوردایەتی دوژمنی شۆڤێنایەتییە،کوردایەتی دۆستی

تورکمانە،کوردایەتیو ئاسووریو کلدان، کوردایەتیو کۆسمۆپۆلیتایەتی دژی یەکترین، کوردایەتیو مرۆڤایەتی، مرۆڤایەتیو کۆسمۆپۆلیتایەتی، شێوەکانی کۆسمۆپۆلیتایەتی لەکوردستاندا،کوردایەتی ناگونجێ لەگەڵ تاکڕەویی نەتەوایەتیدا،کوردایەتیو رەگەزایەتی بە پێچەوانەی یەکترین، کوردایەتیو دیموکراسی تێکەڵن، کوردایەتیو جیابوونەوە لەعیراقدا).

هەروەها دوای ئەم بەشە،وەک بەشێکی سەربەخۆ سەبارەت بە کوردایەتی پشتیوانی خەباتی نەتەوەی عەرەب دێت کە لەم ناونیشانانە گەڵاڵەکراوە:(برایەتیی کوردو عەرەب مێژووکردە، کوردایەتیو هاریکاریی عەرەبی،کوردایەتیو یەکێتیی عەرەب)[2]. ئەمەی سەرەوە پێڕستکردنەوەی کتێبەکە بوو، کە بەگشتی ناونیشانەکانمان نووسینەوە.

پوختەکردن

دەشێت خوێنەران لە کاتی خوێندنەوەو سەیرکردنی پێڕستی ناونیشانەکانی پێشەوەدا،کۆمەڵێک پرسیار لە سەبارەت بە ناوەرۆکی کتێبەکە بۆیان گەڵاڵە بووبێت، دەکرێت چەند وەڵامێکیش دەوربکرێتەوە،بەڵام وا باشترە پوختەیەک لەمەڕ ناوەرۆکی کتێبەکە لە پوختەی خودی کتێبەکە بنووسینەوە،وا لەچەند رستەیەکدا پوختەکە پوختتر دەکەینەوە:

لە سەرەتای چەرخی نۆزدەهەمەوە نەتەوەی کورد بە واتای نوێی نەتەوە بە شێوەی گەڵاڵەکراو بە فەریکی لە مێژوودا دێتەبەرچاو، هەر لەو ساوەیش نەتەوەی کورد تازە

چووزەرەی کوردایەتیی دەرکردبوو،پاشان لەگەڵ گۆڕانو رووداوەکانی موجتەمەعی کوردستان"کوردایەتی"ش گەشەیکردووە لە بیروباوەڕو هەستەوە دوای بڵاوبوونەوەیان بە ناو کۆمەڵانی خەڵکدا بۆتە بزووتنەوەی رزگاریی نەتەوایەتی،کوردایەتی لە سەرەتای پەیدابوونیا بە شێوەی ناڕەزاییو تووڕەیی لەداگیرکەرانی بێگانەو رەفتارو زوڵمو زۆردارەکانیاندا هاتووەتەڕوو،پاشان خۆی لە بیروباوەڕی کوردپەروەرانەو هەستی نەتەوایەتیی دیاردا نواندووە،ئینجا وردە وردە بووەتە بزوتنەوە بەتایبەتی لەئەنجامی شەڕی بەربەرەکانیی کوردان دژی پەلاماردەری بێگانە بۆ لەناوبردنی هەموو شێوە حوکمو سەربەستییەکی کوردانو سەپاندنی دەسەڵاتی تەواوی داگیرکەران بە شێوەی "مەرکەزیەتێکی توندوتیژەوە" پەیدابوونی کوردایەتی لە گۆنگەڵی ئەم شۆڕشو راپەڕینە چەکدارانەی کوردانا بووە دژی داگیرکەرانی کە لە نیوەی یەکەمی چەرخی نۆزدەهەمدا لە زۆر لای کوردستاندا روویداوە،بۆیە هەر لە پەیدابوونییەوە خەباتێکی شۆڕشگێڕانە بووە بە بیروباوەڕی شۆڕش فرچک دراوە هەر لە پەپدابوونییەوە مۆری شۆڕشی پێوە بووە. لە ڕێگای شۆڕش بەولاوە هیچ رێگەیەکیتری لە بەردەمی خۆی نەدیوە بۆ سەندنەوەی مافەکانی،بۆیە بە ناچاری "شۆڕش"ی کردووە بە "رێبازی" خۆی بە تایبەتی لە بەرئەوەش داگیرکەران بە پەلاماردانو هێرشو دامرکاندنەوەی عەسکەری ویستیان بە تەواوی کوردستان بە کۆتو بەندەگییەتیو دیلی لە پاشکۆی خۆیانەوە ببەستنەوە.هەروەها ماوەی هیچ خەباتێکی پەرلەمانی دەستوورییان لە ئاستی تێکۆشان نەبوو،تا کوردیش کەڵکی

لێوەربگرێت،جگە لەمە ئەو ئامانجەی کوردایەتی هەیبوو ئامانجی سیاسی لە رزگاریی نەتەوایەتیو ئامانجی کۆمەڵایەتیی گەشەکردنی ناوەرۆکە سەرمایەدارییەکەی موجتەمەع بوو.

هەوەڵجار کوردایەتی لە ناو ئەمیرو دەسەڵاتدارانی کوردو پیاوانی دینیدا پەیدابوو،هەرچەندە بزووتنەوەکەش بە بەشداریی کۆمەڵانی خەڵک بووە،بەڵام جڵەوی سەرکردەیی بە دەست چینی سەرەوەی موجتەمەعی کوردستان بووە کە شێوەیەکی دەرەبەگیو ناوەرۆکێکی (سەرمایەداری تیجاریو زراعی) هەبووە. بۆیە هەموو ئەو راپەڕینو شۆڕشانەی ئەمرۆ دەسەڵاتدارانی کورد لە سەرەتای چەرخی بیستەمەوە دژی داگیرکەرانی عوسمانلی راپەڕینی چەکدارانەی عادیلانەو ئازادیخوازانە بوون،شۆڕشی رزگاری بووە،لە ڕووی عیلمییەوە دەتوانین بە (پراوەی شۆڕشی نیشتمانیی کوردیی) یان دابنێین،کوردایەتیی نیوەی یەکەمی چەرخی نۆزدەهەمیش (کە بە شێوەی سەرەتاییو گەڵاڵەکراوو فەریک بووە) دەتوانین بە (پراوەی کوردایەتی) دابنێین،ئەو کوردایەتییەی کە لە شۆڕشی بەدرخان بەم لاوە وەک بزوتنەوەی رزگاریی کوردستان هاتووەتە روو.[3]

دیارە نووسەر پێی گونجاوترە،کە ئەو سەرەتایە لە شۆڕشی بەدرخان پاشا-وە سەرەتا بگرێت ئینجا باسکردنی کوردایەتیو لێکدانەوەو لێکۆڵینەوە لە کوردایەتیو شێوەکانی کوردایەتیو لە پاڵ گەشەو پێشکەوتنو گۆڕانەکانی کوردایەتیدا بە گرێدانەوەیان بە بارودۆخی گۆڕاوی سەرەتاو ناوەڕاستی شەستەکانی سەدەی رابردوودا.

بەشی دووەم

مێژووی رۆژنامە

رۆژنامەگەریی بەشێکی دیارە بۆ نووسینەوەی مێژوو،کە وەک سەرچاوەیەکی بەڵگەدار پشتی پێ دەبەسترێت،ئەم کتێبە بێجگە لە وردبوونەوە بۆ مێژووی کوردایەتی،واتە زنجیرەکانی مێژووی خەباتو تێکۆشانەکە سوودیان لێبینراوە،هەروەها وەک جۆرێک لەخەباتی سیاسیو ئاشتییش باس لەکاریگەریی دنیای رۆژنامەگەریی کراوە.

لەم کتێبەدا گرنگییەکی فرە بە مێژووی رۆژنامەگەریی کوردیو لە کاتی پێویستدا بە ڕۆژنامەگەریی عەرەبی عیراقی دراوە،لەو رووەوە سەیری ئەم چەند رستەیە دەکەین لە کتێبەکەدا:

"رۆژنامەی (کوردستان) لە لایەن هێندێ خوێندەواری کوردەوە دەرهێنرا..ل50".

"کۆمەڵی (هێڤی- هیوا) لەساڵی 1331ی هیجریدا یەکەم ژمارەی گۆڤارە هەفتەییەکەی خۆیان بە ناوی (رۆژی کورد)ەوە دەرچوواند، ژمارەی یەکەمی لە6/ی حوزەیران بە وێنەی (صلاح الدین ایوبی)یەوە لەسەر بەرگی پێشەوەی،وەهی دووەمی لە6/ی تەموزی 1331هیجریدا بە وێنەی (کەریم خانی زەند) لەسەر بەرگی یەکەمییەوە دەرچوون.پاشان ناوی ئەم گۆڤارە کرا بە (هەتاوی کورد)..ل56".

"لەساڵی 1933ی میلادییەوە کۆمەڵی لاوان دەستیان بە دەرچوواندنی (دیاری لاوان)ی ساڵانە کرد.لیژنەی

بەڕێوەبەری ژمارەی ئەو ساڵەی کۆمەڵی لاوان بریتی بوو لە قوتابیانی کورد (حامد فەرەجو ئیبراهیم ئەحمەدو شاکر فەتاحو فازیل تاڵەبانی)..ل82".

"دوای شکاندنی شۆڕشی ئاراراتی (1930م) ئەمیرەکانی بەدرخان جەلادەتو کامەرانو هەڤاڵەکانیان گۆڤاری (هاوار)ی کوردیان دەرکرد..ل83".

"ساڵی (1939م) گۆڤاری گەلاوێژ دەرچوو لە لایەن مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەدو گەلێ نووسەری‌تری کوردەوە..ل85".

"تاقمێ خوێندەواری مارکسی کورد لە شاری هەولێر پەیدابوو،هەر لەساڵی (1942)ەوە کاک ساڵح حەیدەریو رەشید قادرو نافع یونسو چەندین قوتابیی‌تری کوردی دەستە چەپ هاتبوونە کۆڕی تێکۆشانەوە،بۆ ماوەیەک لەگەڵ چەند لاوێکی‌ترا لەهەولێر (کۆمەڵی میللەت-جمعية الشعب)یان پێکەوە نابوو،پاشان لەگەڵ جەماعەتی (الى الامام)و هێندێ تاقمی شیوعیی‌تر لە عیراقدا پەیوەندییان بەستو پێکەوە (الحزب الشیوعی العراقی-وحدة النضال)یان دروستکرد کە کوردەکان دوو نوێنەریان لە قیادەی حزبەکەدا هەبوو (ساڵحو نافع)[4] و خۆشیان لقێکی کوردی حزبەکە بوون، گۆڤارێکیان بە کوردی بەناوی (یەکێتیی تێکۆشانەوە)[5] دەردەکرد پاشان هێندێ قوتابیی کۆییو سلێمانیو کرێکاریان لەکەرکوک بە گەل کەوت،ئەم تاقمە دوای هەڵوەشاندنەوەی حزبەکەیان خۆیان کرد بە (حزبی شیوعیی کوردستانی عیراق) کە گۆڤاری (شۆڕش)یان دەردەکردو هەر بەو ناوەشەوە ناونران،شۆڕشییەکان[6] لە ساڵی (1945)دا دوای دامەزراندنی خۆیان بە ماوەیەک

(حزبی رزگاریی کورد)یان پێکهێنا بە هاوکاری لەگەڵ هێندێ کۆنە هیوایی[7] وەک مامۆستا عەلی حەمدیو نوری شاوەیسو دکتۆر جەعفەر محەمەد کەریمو مەلا حەکیمی رەحمەتیو چەندانێکی‌تر،گۆڤاری (رزگاری) کرا بە ئۆرگانی حزبەکە..ل 87".

"لە نیسانی 1943دا کۆبوونەوەی گردی (خولا پەرستە) لە پەنا مەهاباد بەسترا کە تیایدا نزیکەی (90) ئەندامی کۆمەڵە بەشداربوون لەم کۆبوونەوەیەدا گرنگترین دوو بڕیاریان دەرچوواندنی گۆڤاری (نیشتمان) بوو بە دزییەوە لەگەڵ پەیوەندیکردن بە سۆڤێتییەکانەوە کە ئەوسا لەشکریان لە ناوچەی موکریان بوو..ل88".

"لە ساڵی (1939-1942) جۆرە پەیوەندییەک بە ناوی (حزبی ئازادیخوازانی کوردستان)ەوە پەیدابوو بوو کە ڕابەریان دکتۆر (کەریم زەندی)بوو،بەڵام هیچ پرۆگرامو گۆڤارو بڵاوکراوەی دەورییان نەبوو..ل88".

"لەکاتی ئیعلانی دەستووری عوسمانلی دا (1908) کوردپەروەرەکان ملیان دایە حزبو کۆمەڵە دروستکردنو رۆژنامەو گۆڤار دەرکردن..ل114".

هەروەها بۆ پەیوەندیی خەباتی تێکۆشانی کوردو عەرەب لەسەر خاکی عیراقدا بە تایبەتی بۆ ئەو نووسەرانەی دەیانەوێت رایەڵی ئەو پەیوەندییە لە نێو رۆژنامەو گۆڤاردا بەدیی بکەن،ئەم پەرەگرافەش لە کتێبی ناوبراو وەردەگرین:

"لە دوای ساڵی 1930ی میلادییەوە لە عیراق تاقمی (الاهالی) پەیدابوون کەزۆربەیان لەو خوێندەوارە دیموکراتانەی وەک مامۆستا کامل چادرچیو مامۆستا

عەبدولفەتاحو مامۆستا محەمەد حەدیدو مامۆستا عەزیز شەریفو هێندێ محامیی‌تر بوون،کە لە دەوری تێکۆشەری ناوداری عیراق خوالێخۆشبوو جعفر ابو التمن کۆبووبوونەوە، ئەم تاقمە لە سەرەتادا رۆژنامەی (المبدآ)یان دەردەکرد کە مودیری مەسئولی پارێزەر حەسەن تاڵەبانی بوو،پاشان (البیان)و (الاهالی)یان دەرکرد،هەر بەو ناوەشەوە ناویان دەرکرد.ئەم خوێندەوارانەی عەرەب کە پاشان (نادی بغداد) کۆی دەکردنەوە هێندێ کوردیان لەگەڵ بوو وەک حەسەن تاڵەبانیو رەشید عارفو ئیبراهیم ئەحمەدو حەمزە عبداللەو عبدالصمد،بێ ئەوەی ئەمانە لەگەڵیان تێکەڵاو بن، واتە دۆستایەتیو پەیوەندییان هەبوو لەگەڵیاندا..ل83".

ئەگەر ئەو زانیارییانەی پێشەوە بۆ ئەمڕۆ هەندێکیان بابەتی وردو پڕ زانیاریی‌تری بەدوادا هاتبێت،بەڵام بۆ ئەوێ رۆژێ دەتوانین بڵێین تا ناوەڕاستی هەشتاکانی سەدەی رابردووش زانیاریی تازە بابەت بوون،دیارە ئێمە لەو تازە بابەتییانەدا مەبەستمان زیاتر دنیای رۆژنامەگەریمانە،بەڵام ئەوەی جێگای گلەییو گازندەیە، دوای چاپکردنی ئەم کتێبە، بە تایبەتی ئەو چاپەی کە ئێمە باسی دەکەین،واتە چاپی سێیەم هیچ لەو چەند کتێبەی دوای ئەو دەرچوون[8] سوودیان لەزانیارییەکانی نەبینیووە؟! تۆ بڵێیت سانسۆری چاپو چاپخانە رێگای نەدابێت،یاخود دانە چاپکراوەکانی کتێبەکە لەبەر حوکمی رەشی دەسەڵاتداران زۆربەیان فەوتابن، ئەگەر نا زانیارییەکانی هیچ لەو زانیارییانە کەمترنین کەسوودیان لێبینراوەو دەستنیشان کراون،چونکە بە حەق زانیارییەکانی وردو گرنگن.

گۆڤارو رۆژنامە وەک سەرچاوە

یەکێک لەو سەرچاوانەی بۆ دەوڵەمەندکردنی بابەتی کتێبەکە پشتی پێ بەستراوە،کۆمەڵێک وتارو نووسین بووە کە ئەوساو ئەو سەردەمە لە کۆمەڵێک رۆژنامەو گۆڤاردا بڵاوکراونەتەوە،دیارە ناتوانرێت لە بابەتێکی لەو شێوەیەدا پەرەگرافو رستە لە هەر هەموویان وەربگرین،بۆیە هەوڵدەدەین،چەند نموونەیەک وەک بەڵگە بهێنینەوە:

"سیاسەتی شۆڤێنیو پان تورکیزمی لاوانی تورک- بووە هۆی پەیدابوونی فکرەی توندوتیژیی نەتەوایەتیو بزووتنەوەی لاوانی کورد،هەر وەک تەئسیری موعاکیسیشی لەلای عەرەبو ئەرنائوتو گەلانیتری ئیمپراتۆریەتی تورکیدا هەبوو- وتارێکی ئەبو قاسمی لاهووت بە ناوی (کوردستانو کوردەکان) لە(گۆڤاری رۆژهەڵاتی نوێ)ی سۆڤێتیدا لەژمارە 4ی ساڵی 1923دا بڵاوکراوەتەوە..ل57".

"کۆسمۆپۆلۆتیزم:فکرەیەکی بۆرژوازیو کۆنەپەرستانەیە کە لە نێوان نیشتمانەکانو گەلەکانداو سەقافەتی قەومییان جیاوازیی نییە،داوا لە نەتەوەکان ئەکات وازبهێنن لەو خەباتەی لە پێناوی دەسەڵاتی نیشتمانیو سەربەخۆیی خۆیاندا دەیکەنو هەوڵدەدەن کە حکومەتێکی عالەمی دابمەزرێنن- بنوارە ژمارە 1ی رۆژنامەی کوردستان[9]، مانگی مارتی 1961 وتاری کۆسمۆپۆلیتایەتی چییە؟ زەبیحی..ل158".هەروەها لە چەند شوێنێکیتردا سوود لەوتارەکانی زەبیحی وەرگیراوە،کە لە هەمان رۆژنامەدا بڵاویکردوونەتەوە، بە تایبەتی وتارێکی کە لە ژمارە (5)ی رۆژی 1961/4/1دا بڵاوی کردووەتەوە.

"چاوخشاندنێک بە ڕووداوەکانی دوای شەڕی دووەم تا ئیمڕۆ بە چاکی بۆمان دەردەخات کە چ پەیوەندییەکی بە هێزو بەتین هەیە لە نێوان دیموکراسیو مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد.. سەروتاری رۆژنامەی خەبات،ژمارە 389ی رۆژی چوارشەممە 1960/12/21، کە مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەد نووسیویەتی ..ل176".

"لە سەرەتای شەڕی جیهانیی دووەمەوە ئاڵای جێبەجێکردنی مافە نەتەوەییەکانی گەلی کوردی لە ناو چوارچێوەی عیراقدا بڵندکردووەتەوەو بە دڵسۆزییەوە داوای خەباتی موشتەرەکی کرد.. رۆژنامەی خەبات، ژمارە 71ی ساڵی 1959..ل185".

هەر لەبەر گرنگیی وتارەکەی ژمارە (389)ی رۆژنامەی خەبات، چەند رستەیەکیتریش دەنووسینەوە:

"باوەڕمان بەوەیە کە چەسپاندنی رژێمی دیموکراسی رێگەیەکی سیاسییە بۆ وەدەستهێنانی مافەکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئەو دەوڵەتانەدا کەحوکمی کوردستان دەکەن..ل178".

هەروەها بۆ نووسینی ئەم کتێبە بێجگە لەو ژێدەرە رۆژنامە نووسییانەی دەستنیشانمان کردن سوود لە چەند ژێدەرێکیتریش وەرگیراوە،هەر وەک نموونە چەند ژمارەیەکیتری رۆژنامەی خەبات،وەک ژمارەکانی: (421)ی رۆژی 1961/2/2و ژمارە (158)و ژمارە (398)و ژمارە (392) سوودێکی گرنگتری ناوهێنانی ئەو گۆڤارو رۆژنامانە بۆ ئەو نووسەرانە بە کەڵکە کە بەدواداچوونو لێکۆڵینەوە سەبارەت بەمێژووی رۆژنامەگەریی کوردیی دەکەن،کە کۆمەڵێک نووسینو وتار ساغکراوەتەوە،کەکێ خاوەنیانە،

بەتایبەتی لە (رۆژنامەی خەباتو رۆژنامەی کوردستان)دا،لە پێش هەموویاندا نووسینەکانی ئیبراهیم ئەحمەدو عەبدولڕەحمان زەبیحی،کە لە زۆرکاتدا ئیمزای خۆیان واتە ناوی خۆیان لەسەر وتارەکانیان نەنووسیوە،کە لەو کتێبەدا کۆمەڵێک لەو وتارانە ساغکراوەنەتەوە.

کاریگەریی رۆژنامە

یەکێک لەو هۆکارە کاریگەرانەی بۆ جێبەجێکردنو پێشڤەچوونی بزوتنەوەی رزگاریی نەتەوایەتیی گەلی کوردستان (کوردایەتی) باسی لێوەکراوە، هێزو تینی رۆژنامە بووە بۆ جۆشدانو سەقامگیربوونی ئەو خەباتە، کە هەردەم وەک هێزێکی زیندووی کاراو چالاک هەڵوەستەی بۆکراوە،دەکرێت بۆ سەلماندنی قسەکانمان چەند پەرەگرافو رستەیەک لە کتێبەکە وەربگرین:

"پەیڕەوکردنی سیاسەتی شۆڤێنی لە لایەن کاربەدەستانەوە،بووە هۆی ئازاردانی کوردپەروەرانو داخستنی قوتابخانەو رۆژنامەو گۆڤارو کۆمەڵی قوتابیانی کورد..ل 57".

"رۆژنامەکانی دنیا بە تایبەتی لە یەکێتیی سۆڤیاتیو بەریتانیاو فەرەنساو نەمساو لوبنانو سویسراو ئەڵمانیاو گەلێ وڵاتیتر زۆربەیان لەسەر کوردو کوردستان بڵاوکردەوەو تا ڕادەیەکی باش بە گەلانیان ناساند..ل 97".

"لەکاتی باسکردنی تاکڕەویی نەتەوایەتی نووسراوە: (گاڵتەیان بەو رۆژنامەو گۆڤارانەی پارتی ئەکرد کە باسی خەباتی گەلانی ئەکرد)..ل 167".

بۆ کوردایەتیو دەستکەوتەکانی لە بەدیهێنانی سەربەستییە دیموکراتییەکاندا نووسراوە: "گۆڤارو رۆژنامەو چاپکراوی کوردیی زۆر ئەبێت..ل 181".

ئەمەو لە چەند شوێنێکیتریشدا لە کاریگەریی رۆژنامە دواوەو رۆژنامە بە هەند وەرگیراوە.

ئەنجام

ئەم کتێبە "کوردایەتی؛ بزوتنەوەی رزگاریی نەتەوایەتیی گەلی کوردستانە لە نووسینی جەلال تاڵەبانی،چاپی سێیەم-1966" کوردایەتیی وەک ناوێکی مێژوویی تایبەتی بۆ بزووتنەوەی رزگاریی نەتەوایەتیی گەلی کوردستان باسی لێوەکراوەو سەرتاکەی بۆ شۆڕشی بەدرخانییەکان گەڕاندووەتەوە،ئینجا لە قۆناغی گەشەو پێشڤەچوونەکانی کوردایەتی دواوە،بە تایبەتی کە خوێندەوارو خەڵکی رۆشنبیر چووەتە نێو کاروانی شۆڕش،کە بزووتنەوەکە بە پەیدابوونی کۆمەڵەو رێکخراو وابەست کراوە،پاشان کوردایەتی چۆن کەڵک لە دیموکراسی وەردەگرێت،هاوکاریو تەبایی لەگەڵ نەتەوەکانی دەرەوەو دراوسێش بە نەزەری ئیعتیبار وەرگیراوە، ئەمە تا ئاستێک لە بەشی یەکەمی ئەم باسەدا گەڵاڵە کراوە،بەڵام لە بەشی دووەمدا کە خاڵی سەرەکیی باسەکەیە،ئایا چۆن کوردایەتی باسی رۆژنامەی کردووە؟ کە کۆمەڵێک زانیاریی گرنگ خراوەتەسەر مێژووی رۆژنامەگەریی کوردیی،ئینجا چۆن بزوتنەوەی رزگاریی نەتەوایەتیی گەلی کوردستان پێویستی بە کاریگەریی رۆژنامەگەریی بووەو تا چەند ئەو کاریگەرییە لەسەر بزوتنەوەکە رەنگیداوەتەوە، هەروەها

چەند پەرەگرافو رستەیەکیش دەستنیشان کراوە،کە نووسەری کتێبەکە بۆ بە هێزکردنی بۆچوونەکانی نێو کتێبەکەی سوودی لە رۆژنامەکان بینیووە.

پەراوێزو سەرچاوە

1- جەلال تالەبانی،کوردایەتی بزوتنەوەی رزگاریی نەتەوایەتیی گەلی کوردستانە،چاپی سێیەم، لەچاپکراوەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان-1966،لاپەڕە 3.

2- هەمان سەرچاوەی پێشوو.

3- هەمان سەرچاوەی پێشوو.

4- واتە سالح حەیدەری‌و نافع یونس.

5- واتە یەکێتیی تێکۆشین.

6- ئەوانەی گۆڤاری (شۆڕش) یان دەردەکرد،واتە ئەندامانی (حزبی شیوعیی کوردستانی عیراق).

7- واتە ئەوانەی سەر بە(حزبی هیوا) بوون.

8- زیاتر مەبەستمان ئەو کتێبانەیە کە تایبەتن بە بواری رۆژنامەگەرییەوە: (مێژووی رۆژنامەگەریی کوردیی،جەبار جەباری-1970/ رابەری رۆژنامەگەریی کوردیی،جەمال خەزنەدار، 1973/ تێگەیشتنی راستی‌و شوێنی لەرۆژنامەنووسیی کوردیدا،د.کەمال مەزهەر ئەحمەد، 1978.. هتد).

9- واتە رۆژنامەی (کوردستان) کە لە مانگی مارت‌و نیسانی 1961 تەنیا پێنج ژمارەی رێگای پێدرا بلاوبکرێتەوە.

سەرنج؛ ئەم بابەتە رۆژی 2003/1/8 لە لاپەڕە 8ی رۆژنامەی کوردستانی نوێ بلاوکراوەتەوە.

روناکیو پێشەکییەکەی د.کوردستان موکریانی

سەرەتا

دەمێک بوو بیرم لە پرۆژەی چاپکردنەوەی کۆمەڵێک گۆڤارو رۆژنامەی کوردی دەکردەوە،کە شوێن دەستیان لە مێژووی هۆشیارکردنەوەی نەتەوەکەماندا هەبووەو دەشێت ئەمرۆ بە تیراژترو شێوە چاپیتر بخرێنە بەردەم خوێنەران،یەکێک لەو گۆڤارانەی لە لای خۆم ناونووسم کردبوو گۆڤاری روناکی بوو،نەبوونی کاتو سەرقاڵ بوونم بەکارو خوێندن،هەرچەندم دەکرد بوارم بۆ نەدەڕەخسا ئیش لەو پرۆژەیەدا بکەم،بەڵام کە هەوارم لە دەرەوەی کوردستان خست،کەوتمە گەڵاڵەکردنی فکرەی ئیشکردنەکەو لە گۆڤاری (روناکی)یەوە دەستمپێکرد، سەرەتا زۆربەی ژمارەکانم دەستکەوت، بەڵام ئەوەندەی هەوڵمدا لە دەرەوە تەواوی ژمارەکانم بۆ پەیدانەدەکراو هانام بۆ وڵات برد، سوپاسی د. ئەمیر شیت مستەفا واتە کوڕی بەڕێوەبەری لێپرسراوی گۆڤاری روناکی دەکەم کە هەموو ژمارەکانی بۆ ناردم،دیارە پێش ئەو هەوڵە وامزانی د.کوردستان موکریانی هەر لە هۆڵەندا ماوە ژمارەی تەلەفۆنەکەیم وەرگرت کەچی دیاربوو سەفەری کردبوو،بەکورتی ئیشکردنەکەم دواکەوت،دواکەوتنەکەش خێری بۆ گیرفانم لێکەوتەوە،چونکە پارەی چاپکردنەوەی گۆڤاری (روناکی) بۆ گەڕاندمەوەو کتێبە چاپکراوەکەی د.کوردستان-م پێگەیشت (روناکی 1935/10/24- 1936/5/16 یەکەمین گۆڤاری کوردیی شاری هەولێر، ئامادەکردنو پێشەکی د.کوردستان موکریانی)[1] دوای بە دەستکەوتنی دانەیەک لەو کتێبە هەڵوەستەیەکم کردو کاری چاپکردنەوەکەی خۆم

وەستاند،پێشەکی سوپاسێکی گەرمی د.کوردستان دەکەم بۆ ئەو کارەیو هیوادارم بەم زووانەش چاومان بە چاپکردنەوەی زاری کرمانجیو تەواوی بەرهەمو نووسینەکانی خوالێخۆشبووان حوزنیو گیو رۆشنتربێت.

دیارە منیش لەو یەک دوو مانگە پچڕپچڕەی کارکردنم بۆ ئامادەکردنی گۆڤارەکە بۆ چاپو ئامادەکردنی سەرەتایەکیش بۆ گۆڤارەکە چەندین سەرچاوەم بۆی کۆکردبۆوەو رەشنوسی نووسینێکیشم پێکەوەنابوو، ئیتر لەکاتی خوێندنەوەی پێشەکییەکەی د.کوردستان بۆ ئەو چاپەو هەڵگێرو وەرگێڕکردنەوەی کاغەزەکانم،ئەم سەرنجانەم لەلا دروست بوو،کە تەنیا تایبەتن بە پێشەکییەکی د.کوردستانو ئومێد دەکەم وەک چەند سەرەقەڵەمێک بۆ خزمەت بە گۆڤارەکە وەربیگرێت.

روناکی یان رووناکیو زمان

لە هەر یازدە ژمارەکەی گۆڤاری (روناکی)دا وشەکە بەم شێوەیە نووسراوە(روناکی) ئەمەو لە هەموو لاپەڕەکانیشدا وشەی (روناکی) دووبارەکراوەتەوە،بەڵام د.کوردستان ناوی کتێبەکەی کردۆتەوە (رووناکی) راستە ئەگەر لە ناوی گۆڤارەکە کە بە پیتی ئینگلیزی نووسراوە وردبینەوە ئەوانیش -روناکی-یان پێڕاستر بووە بەڕای ئێمە پێویست بوو بەڕێزیان بۆچوونی خۆی سەبارەت بەو دوو رێنوسە،واتە کوردیو پیتە ئینگلیزییەکان بخاتەڕوو،چونکە نەنووسینی (و) بۆ وشەی (روناکی) بۆ چاپخانە کێشەی نەبووە،چونکە ناوی گۆڤارەکە کلێشەی ئامادەکراو بووە،تا ئەگەر کلێشەش نەبێت لەپیتچنیندا ئەگەر (و)ێک رێکبخرێت،دوو (و)یش

ڕێکدەخرێت،بەڵگەش بۆ ئەمە لە گۆڤارەکەدا لە چەند شوێنێک دوو (و) بەکارهاتووە،تا محەمەد زادەی خۆشنووسیش وشەی (ڕووناکی)یەکەی بە هەمان چەشنە خەتی (روناکی) نووسیوەتەوە،کە بەڕای ئێمە دەتوانرا لە ناونیشانی (گۆڤاری ڕووناکی‌و زمان،ل18) ئاوڕێکیش لە وشەکە بدرێتەوە،چونکە روناکی بە هەق گۆڤارێکە دەتوانرێت لە زۆر ڕووەوە لێکۆڵینەوەو گفتوگۆی لەسەر بکرێت،بۆ نموونە هەر سەبارەت بە بواری زمان‌و ڕێنووس لە بەرگی پێشەوەی ژمارە 1 تا ژمارە 6 لە سەرووی ناونیشانی بابەتەکان وشەی (فهرست) نووسراوە،بەڵام لەژمارە (7) تادوا ژمارە واتە ژمارە 11 وشەکە بۆتە (پی رست) لەژمارە (1)و (2) لەلاپەڕە (1)دا لەژێر وشەی روناکی نووسراوە: (کواریکی هەفتەی علمی اجتماعی ادبی کوردیە) بەڵام لەژمارە (3)ەوە تا دواژمارە ئەم رستەیە بەم شێوەیە نووسراوە: (کوارێکی هەفتەی علمی اجتماعی‌و ادبی کوردیە) واتە (و)ێک لەوشەی (کووارێکی) قرتێنراوەو لە دوای وشەی (اجتماعی)یش (و)ێک زیادکراوە،یان لە بەرگی دواوەی ژمارە (1)و (2)دا وشەی (کوواریکە لە ژمارەکانی‌دا..) نووسراوە،کەچی لە ژمارە (3)ەوە تا دواژمارە ئەو دوو وشەیە بەم شێوەیەی لێهاتووە (کوڤاریکە لەژمارەکانی‌دا..) دیارە هەڵوەستەکردن بەرامبەر ئەو چەند وشەو رستەیە تەنیا بۆ نموونەیە،کە بە ڕای ئێمە لە کاتی لێکۆڵینەوە لە گۆڤارێکی وەک روناکی‌دا دەشێت‌و پێویستە لایەنی زمان‌و ڕێنووسەکەشی قسەی لەسەربکرێت،چونکە گۆڤارەکە لە قۆناغێکی مێژوویی حەساسدا دەرچووەو ئەو سەردەمەش زمان‌و ڕێنووسی کوردی لە کوردستان بە گشتی‌و لە شارێکی

وەک هەولێر ئەرک‌و ماندووبوونێکی زۆری دەویست، نەخوازەڵڵا گەڕان‌و دۆزینەوەی وشەو زاراوەی ڕەسەنی کوردی یاخود داڕشتنی زاراوەی تازە بەرامبەر بە هەندێک ناو کە ڕۆژنامەگەریی کوردی تا ئەوسا پێی نامۆ بووە،هەربۆیە نووسینی (روناکی) بە ڕێنووسی کوردی بەو شێوەیەی پێشەوەو بە پیتی ئینگلیزیش لێدوان‌و قسەی وردی دەوێت‌و پێویستی دەکرد د.کوردستان بە بەڵگەی زمانەوانییەوە بیروڕای خۆی بنووسێت.

حوزنی‌و شیت

بە داخەوە د.کوردستان لە سەرتاپای ئەو پێشەکییەدا هەوڵی داوە کارو کردەوەی شیت مستەفا لە گۆڤارەکە کەمبکاتەوە، یاخود فەرامۆشی بکات،هەر بۆ نموونە ئێستا چەند رستەیەک لە قسەکانی کوردستان دەنووسینەوە کە هەستدەکرێت ئەو مەبەستەی هەبووە؛ (لە گۆڤاری روناکی‌دا بە هەشتی شیت مستەفای پارێزەر بەڕێوەبەری بەرپرسی کۆڤارەکە بووە،بەڵام حوزنی دامەزرێنەر، بەڕێوەبەری کارگێڕی،سەرنووسەر،هەڵەچنی‌و.. کۆڤارەکە بووە. ل3)یان نووسیویەتی؛ (زۆربەی ئەو بابەتانەی،کە لە ژمارەکانی بەرایی کۆڤاری ڕووناکی‌دا پەخشکراون بە خامەی ڕەنگینی حوزنی نووسراون چ بە نێوی تەواوی خۆی حوسێن حوزنی یا لە ژێرنێوی خواستەمەنی: دڵسۆزێکی نزیک، ر. ،روناکی،ئۆمەچی،رزگاربو، س.ح، ح.ج، ب.ج، شیت مستەفاش لە هەریازدە ژمارەدا چوار بابەتی بڵاوکردۆتەوە. ل3-4).

هەروەها تا لەو رستەو پەرەگرافانەی کە بۆ ناونیشانی (ڕووناکی‌و یادکردنەوەی) وەریگرتوون،بریتیە لە کۆمەڵێک

پەرەگرافو لەو نووسینانەی وەرگرتوون کە لە گۆڤارەکە دواون لەوێش هەوڵیداوە قورسایی شیت لەسەر رووبەری گۆڤارەکە کەمبکاتەوە،دیارە پێویست ناکات ئەو پەرەگرافانەش بنووسینەوە خوێنەران دەتوانن جارێکیتر سەیری لاپەڕەکانی (4،5،6،7)ی کتێبەکە بکەن،ئەمەو تا لە سەربەرگی کتێبەکەش تەنیا وێنەی حوزنی دابەزاندووە،کە پێویست بوو وێنەی شیت مستەفاش دابەزێت،ئەوە لەحاڵەتی وەک ئێستادا کە بڕیاردراوە وێنە لەسەر بەرگی کتێبەکە دابەزێت،بۆچوونێکیتریش دەردەبڕم،کە لە بنەڕەتدا لەگەڵ قسەکە کۆک نیم، ئەویش ئەوەیە کە ئەگەر (روناکی) تەنیا وەک گۆڤارێکی بڵاوکراوە وەربگرین تەنیا شیت مستەفا هەقی بەسەر گۆڤارەکەوە هەیە، بۆ؟ چونکە وەک خاوەنو بەڕێوەبەری گۆڤارەکە تەنیا ناوی ئەو بەسەر روناکی دیارە،دەتوانرێت سەید حسێن حوزنی موکریانی وەک نووسەرێکی بەردەوامی گۆڤارەکە حسابی بۆ بکرێت،ئەمە لە بارێکدا،بەڵام بڵێینو نەڵێین حوزنی لە پاڵ شیت مستەفادا رۆڵێکی سەرەکی هەبووە لە دەرکردنی گۆڤاری ناوبراودا.

هەروەها هەر لە دوو توێی ئەم سەرنێوەدا سەرنجێکیتر ئاڕاستەی د.کوردستان دەکەم،ئایا بۆچی ژمارەکانی لەبەر ژمارە ئەسڵییەکانی گۆڤارەکە چاپ نەکردۆتەوە؟ بۆچی ئەو ژمارانەی وەرگرتووە کە مۆری حسێن حزنی موکریانی لێدراوە؟ وەک بەرگی دەرەوەو لاپەڕە (1)و دوابەرگ بەلای ناوەوەی ژمارەکانی (1)و (2)و لاپەڕە (9)ی ژمارە (4)و(5)، ژمارە (7)یش هەمدیسان لە چەند شوێنێک ئەو مۆرەی لێدراوە،ئایا ئەمەش بۆ هاوسەنگو یاخود بەلاداکەوتنی

قورسایی شیتو حوزنی لە دووتوێی گۆڤارەکەدا نییە! ئەگەر لەم رووەوە لاپەڕە حەوتی کتێبەکە هەڵبدەینەوە لە پەرەگرافێکدا ئەوەش دەسەلمێنرێت کە شیت پێش دەرکردنی گۆڤاری روناکی بیرۆکەی ئەوەی هەبووە کە رۆژنامەیەک لە هەولێر دەربکات،فەرموون ئەمە قسەی حوزنی رەحمەتییە؛(یەکێک لە بنەماڵە بە ناوبانگەکانی هەولێر،لاوێکی تازە پێگەیشتووی لە حقوق مەئزوون تەقەلای دابوو ئیمتیازی رۆژنامەیەک وەرگرێت) [2] ،ئەمانەی پێشەوە کورتەی ئاماژەکانی د.کوردستان بوون سەبارەت بە رۆڵی حوزنیو شیت لەگۆڤاری (روناکی)دا،بەڵام د.ئەمیر شیت مستەفا چەلەبی لەگەڵ ژمارەکانی روناکی کە لە هەولێرەوە بۆی ناردووم نووسینێکی کورتی دەربارەی گۆڤاری روناکی نووسیوە دەتوانرێت بە کۆمەڵێک سەرەقەڵەمی زیرەکانە بدرێتە قەڵەم بە تایبەتی بۆ پەیوەندی شیتو حوزنی بەم جۆرە باسیان دەکات: (گۆڤارەکە لەلایەن دوو کەسەوە دەرچووە کە بە رواڵەت لە یەک دوورو لە ڕاستیشدا زۆر لە یەک نزیک بوون،حسێن حوزنی موکریانی مێژوونووسی بە ساڵاچوو کە رۆژگار تاڵیو سوێرییەکی زۆری پێچێشتبوو لەکوردستانی ئێرانەوە ئاوارەی شامو حەلەبو رواندزی کردبوو و لە مێژ نەبوو لە شاری هەولێردا گیرسابووەوە،شیت مستەفای گەنجو خاوەن بڕوانامەی زانکۆ،کە لە باوەشی یەکێک لە بنەماڵە ناسراوو خواپێداوەکانی شاری هەولێر پەروەردەکرابوو، بەڵام هەستی نەتەوەییو خۆشەویستی کوردستانو وشەی پیرۆزی کوردی هێندە لە یەکتریان نزیک کردبوونەوە کە هەوڵو تەقەڵای

هەردووکیان تەنیا بۆ سەرکەوتنو پێشخستنی گۆڤارەکە بێت).

کۆکردنەوەو کۆلاجکردنی ئەو بۆچوونو بیروڕایانەی پێشەوە لە قەڵەمی حوزنی کەم ناکاتەوە،بەڵکو رۆشناییەکیتر بە کارو کردەوەکانی دەبەخشێتو کۆمەڵێک دەستەواژەش ڕووندەکەنەوە کە لە خزمەتی ئەو نەمرەدایە.

پەراوێزێک بۆ مێژووی رۆژنامەگەریی شاری هەولێر

د.کوردستان لە لاپەڕە چواردا،کە دێتەسەر مێژووی رۆژنامەگەریی شاری هەولێر،ئەو مێژووە بە پەراوێزێکی شێواوی چەند دێڕە کۆتایی پێدێنێت،مەجبوورین وەڵامی ئەو ریزبەندە شێوێنراوە بدەینەوە،نەخوازەڵلا ئەگەر بە ئەنقەست ناوی کۆمەڵێک رۆژنامەو گۆڤار فەرامۆشکرابن،دیارە هەر کەسێک ئەو پەراوێزە بخوێنێتەوە هەستدەکات کە ئەو ناوانە بە ئەنقەست ریزکراونو ناوەکانیتریش هەمیسان بە ئەنقەست فەرامۆشکراون،بەڵام پێش ئەوەی بێینە سەر وەڵامدانەوەی ئەو پەراوێزە،پەرەگرافێکیتر هەر لەم لاپەڕە ناوبراوەدا تەواو دەکەین،یاخود باشترە بڵێین زیاد دەکەین، بەڕێزیان دەڵێت: (بە دامەزراندنی چاپخانەو ئەو دیاردە شارستانییەو هەڵهاتنی خۆری کۆڤاری رووناکیو خێرا ئاوابوونی بوونە هۆی داواکردنو پێویستی هەبوونی رۆژنامە یان کۆڤارێک بە زمانی کوردی لەشاری هەولێردا،ئەوە بوو ناوە ناوە کۆڤارێک یان رۆژنامەیەک لەم بازێڕەدا دەرچووە وەک رۆژنامەی هەولێر 1950 تا 1953، کۆڤاری هەتاو 1954-1961،رۆژنامەی هەولێر 1962-1963،کۆڤاری تیشک

1969-1970،کۆڤاری چیا 1970-1971،کۆڤاری بیری نوێ 1972،کۆڤاری بۆپێشەوە 1973، کۆڤاری رۆشنبیر 1973، کۆڤاری خانزاد 1982-1983،کۆڤاری کاروان 1982 تائێستاو کۆڤاری ئۆتۆنۆمی 1976-1990)[3] بۆ مێژووی رۆژنامەگەریی شاری هەولێر بێجگە لەم ناوانە هێشتا ناویتر ماون کە بەسەر بەڕێزیان تێپەڕیوون وەک (رۆژنامەی هەتاو 1948،گۆڤاری ژیان 1959،رەهێڵە 1971،بەرەو رووناکی 1972،نووسەری نوێ 1972-1980، کاروان 1975،ئابووریزان 1980-1982، کشتوکاڵ 1982،ئەدەبی بێگانان 1982-1983،هاودەنگ 1983-1984، ئاسۆس 1984،فۆلکلۆر1984-1991، ئەدەبی منداڵان 1985-1991،تەندروستیو کۆمەڵ 1987-1991،گۆڤاری کاروان چوار پاشکۆی هەبووە وەک کاروانی وەرزش 1985-1990، کاروانی منداڵان 1990،کاروانی فۆلکلۆر 1990،کاروان بۆ زانستی مرۆڤایەتی،هەروەها حزبو رێکخراوە سیاسییە کوردو کوردستانییەکان لە ناو هەولێرو لە سنووری پارێزگای هەولێردا کۆمەڵێک رۆژنامەو گۆڤارو بڵاوکراوەیان بە نهێنی دەرکردووە[4].

هەر بۆ مێژووی رۆژنامەگەریی شاری هەولێر ئایا گۆڤاری زاری کرمانجی (1926-1932) کە لەو مێژووەدا لە شارۆچکەی رواندز دەرچووە بۆ ناخرێتە ناو چوارچێوەی ئەو مێژووەی شاری هەولێر؟ ئایا ئەو کاتە تابە ئەمڕۆش دەگات رواندز سەر بە پارێزگا (لیوا)ی هەولێر نەبووەو نییە؟ بۆ ئاساییە (بانگی هەق) کە ساڵی 1923 لە ئەشکەوتی (جاسەنە)ی ناوچەی سورداش دەرچووە بخرێتە ناو چوارچێوەی مێژووی رۆژنامەگەریی شاری سلێمانییەوە،

کەچی زاری کرمانجی لەو چوارچێوەیەوە دەربخرێت؟ ئەمە لە لایەک لە لایەکی‌ترەوە چەند بڵاوکراوەو گۆڤارێکیش بە زمانی عەرەبی چاپکراون ئایا دەچنە خانەی رۆژنامەگەریی کوردیو رۆژنامەگەریی شارەکەوە؟ بەڵێ،یەکەم؛ ئەگەر خزمەت بە کوردو کێشەی کوردو شارەکە بکەن،دووەم؛ئەگەر لە شارەکە دەربچن، سێیەم؛ رێکخراوێکی پیشەیی یاخود حزبێکی سیاسیی لەشارەکە دەریبکات،

وەک (الامل 1956، الاخلاص 1961، البدایة 1972) ئەم گۆڤارانەش هەم لە هەولێر دەرچوونە، هەم خزمەتی هەولێرییان کردووە،کەچی د.کوردستان باسی نەکردوون.

ئەمە تاڕاپەڕینی 1991،بەڵام بۆ دوای ڕاپەڕینەکە د.کوردستان پەرەگرافێکی نووسیوەو دەڵێت: (لە دوای راپەڕینە مێژووییەکەی ساڵی 1991و هەڵاتنی رۆژی ئازادی لە کورد بە ڕادەیەک رۆژنامەو کۆڤار لە هەولێری پایتەختدا بڵاودەکرێنەوە،لە سەرتاپای کوردستاندا شاری هەولێریان کردۆتە پایتەختی رۆشنبیریش) [5] ئیتر دوای تەواوبوونی ئەو پەرەگرافە ئەستێرەیەکی داناوەو ئەو پەراوێزەی نووسیوەتەوە کە ئێمە مەبەستمانەو وەکو لە پێشەوە وتم بڕیارە قسەی لەسەر بکەین،لەو پەراوێزەدا زیاتر شەرح دەداتە پەرەگرافەکەو دەیەوێت بە خوێنەرانی کتێبەکەی بڵێت کە لە دوای ڕاپەڕینەوە بە پلەی یەکەم تەنیا ئەو گۆڤارو رۆژنامانە لە هەولێر دەرچوونە وەک ئەو لە پەراوێزەکەدا ناویانی هێناوەو ریزی کردوون،پەراوێزەکەی بەم شێوەیە داڕشتوە؛ (لەو گۆڤارانەی کە لە ماوەی ئەم دە ساڵەدا پەخشکراونو زۆربەیان ئێستەش هەر لەگەڕدان [6] ،هەنگ،دەنگی ئافرەت،دەنگی‌پێشمەرگە، روناهی،خەبات،

برایەتی، پێشکەوتن، خەباتی قوتابیان، سینەماو شانۆ، هەرێم،دجلە، شانەدەر، ئاسۆی فۆلکلۆر، زاگرۆس، کشتوکاڵ،خۆری‌ئیسلام،تەندرووستی،کاروانی‌ئەکادیمی،بارش (بەتورکمانی) سروشت،وەرگێڕانی، گوڵان، سەنتەری برایەتی گوڵانی عەرەبی، رامان، هەولێر، ئاسۆی پەروەردە، پەیامی مامۆستا، مەلامەشهورو..)، ئەم (واو)ەی‌کە لە دوای مەلا مەشهوورەکەی نووسیوە واتە گۆڤارو رۆژنامەی‌تریش هەن،د.کوردستان بۆ ئەو ناوانەی کە ریزیکردوون یەک ئاسانکاری وردی تیایە ئەویش ئەوەیە،کە ئەو ناوانە هەموویان تەنیا پارتی دیموکراتی کوردستان- عیراق راستەوخۆ دەریکردوون یان رێکخراوە پیشەیی‌و جەماوەرییەکانی پارتی‌ی ناوبراو دەریکردوون،یاخود دامو دەزگا ئیدارییەکانی ئەو حزبە سەرپەرشتی کردوونو لەو (29) ناوەی کەڕیزیکردوون، (20)یان لە دوای 1996/8/31 دەستیان بە دەرچوونو بڵاوکردنەوە کردووە.

پرسیاری ئێمە لێرەدا ئەوەیە ئایا دوای ڕاپەڕینی 1991، ئەو پایتەختە رۆشنبیرییە بە(واو)ەکەی دوای مەلامەشهور کۆتایی دێت؟! ئەوەندەی ئێمە بزانینو ئاگاداربین،هەر لە رۆژانی گەرمی راپەڕینەوە تا ئەو رۆژەی د.کوردستان پێشەکییەکەی تیایە نووسیوەتەوە شاری هەولێر خاوەنی دەیان گۆڤارو رۆژنامەی‌ترە،کە حزبو رێکخراوی سیاسیی کوردو کوردستانی دەریکردوون،یاخود ئیدارەی حکومەتەکەی پارتی دەریکردووە،دیارە ناوهێنانی دەیان رۆژنامەو گۆڤار راستە شوێن داگیردەکات،بەڵام بۆ کاری زانستی پانتایی حیسابێکی ئەوەندە وردی بۆ ناکرێت،بەڵکو بەڵگەی زیاتر،کاری وەڵامدانەوەی بەرهەمەکان زانستیتر دەکات.

ئێستا دەست بە ریزبەندکردنی ئەو گۆڤارو رۆژنامانە دەکەین کە بەڕێزیان لەو پەراوێزەدا فەرامۆشیکردوون؛

(سێبەر،راستی،مافناس،پەرەسێلکە،کۆنگرە،قەرەچوغ، دەنگی ئافرەت، زەنگ، مەم، پارێزگاران، تامان، ئاوەدانی، کوردستانینوێ، ئابووری، پەریستان کادر، لاوک، مافپەروەر، وەرزشولاوان، سیاسەتیدەولی، یەکگرتن، خاک، دەنگیبێکاران، ئەنجومەن، نیشتمان، هەولێر،نۆشدار،ئالای ئیسلامی، پەیامیوەرگێڕ، پارزینگ، زایەڵە، ژارەبا، ئەستێرە، ولات، رێگایرەنجدەران،خامە،رزگاری ،کازیوە،دەنگیمیللەت،ئالایهەڵبژاردن، شەمالک، رێگایدیموکراسی، سیڤەر،دمدم،دەنگێک،وێران، پێشمەرگە، رێبازیئازادی، واژە، یەکگرتوو،دەنگیداد،راپەڕین، ئەشکەوت،دۆزینەوە، نما،تەکان، رزگاری ، رەوشەن،هێڤی، ئێستا، الاتحاد ، الاتحادالدولی، میدیا، سەربەخۆبوون، تاو، مانگرتن، دەنگی زانکۆ،بانگی مرۆڤ،چرۆ، پەیامی زانکۆ، روانگەی جیهان، گۆڤاری زانکۆ، پاڵە، هەژێن، ئایندە، نووسەری نوێ، هاواری کەرکوک.. هتد) [7]

ئاساییە نووسەریتر کۆمەڵێک ناویتر بۆ ئەم ناوانەی من زیاد بکات،چونکە دڵنیام هێشتا چەندان ناویتر ماون یان لە بیرم چوونەتەوە،یاخود ئێستا لەبەردەستم نین تابیانووسمەوە،هەروەها نەمویست ناوی کۆمەڵێک رۆژنامەو گۆڤاریتری وەک:

(ئالایئازادی، الشرارە، رێگایکوردستان، رێبازینوێ، راپەڕین، رێگای ئازادی، رابوون، بزوتنەوەی ئیسلامی، گەل، ئاسۆیگەل، پێشەنگ، نۆژەن،ئالای شۆڕش، ژیانی نوێ، بیری نوێ..هتد) فەرامۆش بکەم،کە وەک درێژەپێدەری رۆژگاری

نهێنییان لە دوای راپەڕین لە هەولێر بە ئاشکرا چاپکراونو بڵاوکراونەتەوە،ئینجا هەیانە تا ئێستاش دەردەچێتو هەیانە لە دەرچوون وەستاوە،بۆی هەیە د. کوردستان بڵێت ریزبەندکردنی ئەم ناوانە کاری من نییە! بۆ ئێمەش هەیە دوو پرسیاری ساکار لەبەڕێزیان بکەین ئایا ئەوە نییە پەراوێزێکت بۆ چەند ناوێک کردۆتەوە؟ ئەی بۆچی تەنیا ئەو چەند ناوەت ناوبژێر کردووە؟

بەڕێزیان لەسەر بەرگی گۆڤارەکەی نووسیوە (یەکەمین کۆڤاری کوردیی شاری هەولێر) رازین، یەکەم: ئەگەر گۆڤاری زاری کرمانجی تەنیا وابەستە بکەین بە شارۆچکەی رواندز،حیسابی شارو پارێزگا وەک یەکەیەکی جوگرافیا نەهێنینە ئاراوە! ئاخۆ نەدەکرا لە پەراوێزێکدا یاخود هەر لەگەڵ پەراوێزە ناوبراوەکەی لاپەڕە چواردا لە ژێرەوە بنووسرێت، هەروەک چۆن روناکی بە یەکەمین گۆڤاری کوردیی شاری هەولێر دادەنرێت،رۆژنامەی (کوردستانی نوێ)ش یەکەمین رۆژنامەی رۆژانەی کوردییە کە لە شاری هەولێر رۆژی 1992/1/12 تا 1996/8/30 بەبێ وەستان رۆژانە لە هەولێر کارەکانی رایی کراونو دەرچووە، وەک دەزانرێت رۆژنامەکە پاشان لە شاری سلێمانی درێژەی بە دەرچوون داوە!چونکە وەک چۆن گۆڤاری روناکی رووداوێکی گرنگو بە نرخی بواری رۆژنامەگەریی شاری هەولێرە،رۆژنامەی کوردستانی نوێ- ش وەک یەکەمین رۆژنامەی رۆژانەی کوردی کە لە هەولێر دەرچووە،هەمدیسان رووداوێکی گرنگە هەم بۆ کوردستان هەم بۆ مێژووی شارەکە.

بۆ روناکیو یادکردنەوەی

یەکێک لەو سەرناوانەی کە لە لاپەڕە چواری کتێبەکەدا دابەزیووە بریتییە لە (روناکیو یادکردنەوەی) کە بەڕێزیان لە چەند پەرەگرافێکدا بیروڕای کۆمەڵێک نووسەری نووسیوەتەوە کە لە سەرچاوەی جیاجیادا لە گۆڤاری روناکی دواون،دیارە ئەم نووسینانە هەموو ئەو نووسینانە نین کە سەبارەت بە گۆڤاری روناکی نووسراون،لەم بوارەدا د.کوردستان دەبوایە کتێبخانەی کوردی وردتر بگەڕابایە،هەر بۆ نموونە من لە دەرەوەی وڵاتمو دوورم لە سەرچاوەی زۆرو کتێبخانەی کوردی دەوڵەمەند، بەڵام هەر وەک نموونە دەتوانم سێ بۆچوونیتر لەمەڕ گۆڤارەکە بۆ نووسینەکەی بەڕێزیان زیادبکەم،کە دڵنیام سەرچاوەیتریش ماون.

نزار جەرجیس عەلی؛ (بە هۆی ئەو کێشانەی بۆ گۆڤاری زاری کرمانجی دروستدەکرا ساڵی 1932 لە دەرچوون وەستا،ئەو کێشانەش لە لایەن دەسەڵاتی حکومەتی بەکرێگیراو یاخود ئەو گروپە کۆنەپەرستانەی پێوەندییان بە دەسەڵاتەوە هەبوو گۆڤارەکە داخرا،بەڵام خاوەنەکەی خوالێخۆشبوو حسێن حوزنی موکریانی تەسلیمی نائومێدی نەبوو،بەڵکو ئاواتەکانی هانیاندا کە بیر لە پرۆژەیەکی نوێی رۆژنامەگەریی بکاتەوە بۆ تەواوکردنی ئەو شتانەی کە سەرەتاکەی بەهۆی زاری کرمانجییەوە دەستی پێکردبوو، هەربۆیە پاش ماوەیەکی کەم خایەن بە تەواوی بیری لە پرۆژەی دەرکردنی گۆڤارێکیتر کردەوە تا کاروانی زاری کرمانجی بەردەوام بکاتو ئەو ئامانجانەش جێبەجێبکات کە ئەو گۆڤارە نەیتوانی جێبەجێیان بکات، لە ساڵی 1935

فکرەکە لەلایەن حسێن حوزنی پێگەیشتو لەگەڵ پارێزەر محەمەد شێت مستەفا رێککەوتن کە گۆڤارێکی نوێ لە هەولێر بە ناوی روناکی دەربکەن[8]

فاروق عەلی عومەر؛(خاوەنی -روناکی-و بەرپێوەبەری بەرپرسی شێت مستەفای پارێزەرە،نووسەرانیشی حوسێن حوزنی موکریانی دوو لە سەرسێی بابەتەکانی ژمارە بەراییەکانی دەنووسیو محەمەد عەلی کوردیو شێت مستەفاو مەحمود فەهمیو محەمەد جەمیل رۆژبەیانیو کانیو گیوی موکریانیو سەعید ناکامو ئیسماعیل حەقی شاوەیسو یونس مستەفا دڵدارو کەسانیدی بوون)[9]

ئیسماعیل بەرزنجی-یش لەوتارێکدا بەناوی پارێزەر شێت مستەفا چەلەبی نووسەرو رۆژنامەنووس[10]، دەربارەی گۆڤاری روناکی نووسیویەتی؛ (ژمارەی یەکەمی گۆڤاری روناکی لە 1935/10/24 دەرچووەو دوا ژمارەشی لە1936/5/16دا دەرچووە،سەرجەم یازدە ژمارەی لێدەرچووە)، لە شوێنێکیتردا دەڵێت؛ (لەو یازدە ژمارەیە چەندان نووسەری دیار بە بابەتەکانیان روناکی-یان رازاندۆتەوە، لەمانە شێت مستەفا کە سەرەڕای ئەوەی مودیری مەسئولی گۆڤارەکەبووە،لە زۆر ژمارەشدا بابەتی نووسیوە،حوسێن حوزنی، دڵدار،سەعید ناکام،مەحمود فەهمی،ئیسماعیل عەلی،محەمەد عەلی کوردی،جەمال ئەحمەد،کانی،هیجری دەدە،ئەبوبەکر هەوری،یونس مستەفا،گیو موکریانی، بێخود، مەلا جەمیل رۆژبەیانی) جگە لە هەندێک نووسەر کە بە نازناو بابەتیان نووسیوە.

بەڕای ئێمە ئەگەر گەشتێکی وردتر بە دنیای رۆژنامەگەرییو کتێبو کتێبخانەی کوردیدا بکرێت چەندان

نووسین‌و وتارو بەسەرکردنەوەی‌تر لەسەر گۆڤارەکە نووسراون‌و ئامادەکراون،بۆ پەرەگرافە بڵاوکراوەکانی ژێر ناونیشانی (روناکی‌و یادکردنەوەی)ش دوو سەرنج دەردەبڕم کە ئومێد دەکەم ئەو دوو سەرنجەش وەک دوو ئیزافە بۆ سەر بابەتەکە بدرێنە قەڵەم،یەکەم: نازانم بۆ پەراوێزەکان ژمارەیان بۆ دانەنراوە کە خوێنەر ئەگەر لە کاتی خوێندنەوەدا وریانەبێت لە لاپەڕەکانی (20-21)دا ژێدەرەکانی لێ تێکەڵاو دەبێت،چونکە تا لە لاپەڕەکانی (4،5،6،7)ی نووسینەکەشدا ژمارە دانەنراوە، دووەم: د. کوردستان سەبارەت بە هەڵەو کەموکوڕییەکانی ئەو بۆچوونانەی ریزی کردوون بۆچوونی خۆی بنووسیبایە باشتر بوو، بۆ نموونە ئیدریس لاوە دەڵێت شیت مستەفا ساڵی (1913) لەدایک بووە،کەچی کەریم شارەزا دەڵێت ساڵی 1914 لەدایک بووە[11].

ناونیشانی گەورەو
لێکدانەوەی بچووک

د.کوردستان لە لاپەڕە (9و 10) سێ ناونیشانی نووسیوە (رووناکی‌و هونەری رۆژنامەنووسی)و (رووناکی‌و دەرهێنانی هونەری)و (هەواڵ‌و ریپۆرتاژ) کە بە داخەوە زۆر سەرپێیانە لەسەر ئەم سێ ناونیشانە گەورەیە هەڵوەستەی کردووە، بۆ نموونە لە ژێر ناونیشانی (رووناکی‌و هونەری رۆژنامەنووسی)دا نووسیویەتی؛ (ژمارەیەکی کۆڤاری روناکی لە رۆژی پێنج شەممە 24ی تشرینی یەکەمی ساڵی 1935داو دوا ژمارەی لە16ی مایسی ساڵی 1936 بڵاوکراوەتەوەو تێکڕای ژمارەکانی (11) یازدە ژمارە بوون،لەسەر بەرگی

دەرەوەی هەر یازدە ژمارەدا پێرستی بابەتەکانی نێو کۆڤارەکەو لاپەڕەکانیان تۆمارکراون، لە ستوونی ناوەڕاستی لاپەڕەی یەکەمی هەر یازدە ژمارەدا نووسراوە: روناکی ROONAKI گوارێکی هەفتەی علمی اجتماعی ادبی کوردیە، لە بەرگی پشتەوەی لای دەرەوەی هەموو ژمارەکاندا دروشمی هەمیشەیی بڵاوکراوەتەوە؛

(رووناکی رەوشت‌و دەستوورێکی بەرزی هەیە
رابردوو ئێستا بە ناسین دەدا بە رەهبەرێکی باش
رووناکی بە دڵێکی خاوێن بۆ یەکێتی عیراقی دەکۆشێ
رووناکی ئەدەبیات‌و زانستی کورد کۆدەکاتەوە
رووناکی بیرەوەری بۆ کورد دەکات
رووناکی رەوشت‌و خووی کورد تازە دەکاتەوە
رووناکی ناوی ناودارانی کورد بەخێودەکا
کۆڤارێکە لە ژمارەکانیدا دیوانی ئێستاو رابردوو فەرهەنگ‌و شێوەی کوردو زانستی ئیجتماعیات نەشردەکا)

دیارە ئەو چەند دێڕەی پێشەوە ناچێتە خانەی هونەری رۆژنامەنووسییەوە، تەنیا بریتییە لە پێناسەیەکی سادەی گۆڤارەکەو دەستنیشانکردنی چەند خاڵێکی دیاریکراو کە گۆڤارەکەی پێدەناسرێتەوە،ئەگەر نا هونەری رۆژنامەنووسی هونەرێکی بەرفراوانە لەگەڵ پێشکەوتنی مێژوودا،پێشکەوتنی بۆ رۆژنامەنووسی داهێناوەو لە بناغەدا هونەری تەکنیک‌و هونەری نووسین دەگرێتەوە،کە ئەمانەش هەریەکێکیان چەندان خاڵ‌و لق‌و پۆپیان لێدەبێتەوە،بۆ نموونە لە هونەری تەکنیکدا پێویستە باس لەچاپ‌و چاپخانە،قەبارە،دەرهێنانی هونەری، ستوون‌و گۆشە،وێنەو هێڵکاری..بکرێت،بەڵام لە هونەری نووسیندا پێویستە باس

لە هەواڵ و ریپۆرتاژو وتار،لێکدانەوەی سیاسیی،چاوپێکەوتن،زمانو رێنووس بکرێت[12]،ئیتر هەر یەکێک لەو خاڵانە دەتوانرێت لەڕووی تیۆرو پراکتیکدا باسبکرێت،یاخود یەکێکیان بە تەنیا،بۆنموونە د.کوردستان دەیتوانی ئەو ناونیشانەی لە ستوونی خوارەوەی لاپەڕە (10) بە ناوی (هەواڵو هونەری رۆژنامەنووسی) لێی بدوابایە،بەڵام بۆ ناونیشانی (رووناکیو دەرهێنانی هونەری ل9) شتی وردی نووسیوە،کە دەکرا زیاتر ئەم ناونیشانە بە هێزتر بکرێت،ئەویش جۆری خەتو نەخشەسازیو ئایا ئاڵوگۆڕی چاپخانەکان لە نێوان رواندزو هەولێرو موسڵدا هیچ کاریگەرییەکی جیاکەرەوەی بۆ گۆڤارەکە دروست کردووە؟ خاڵێکی گرنگ لە دەرهێنانی هونەریدا چەشەی خوێنەرانە ئایا بۆ هارمۆنیەتی دابەشکردنی ستوونەکان چەشە (ذوق)ی خوێنەران رەچاوکراوە؟ چونکە (دەرهێنانی هونەری بریتییە لە زانستو هونەری دابەشکردنی یەکەکانی چاپەمەنی- تیپۆگرافی- دەق،وێنەکان،هێڵەکان،ناونیشانەکان،رەسمەکان، نەخشەکان..هتد،لەسەر رووبەری لاپەڕەدا،هەڵبژاردنی ئەو یەکانەو دیارخستنیان بە گوێرەی نەخشەیەکی دیارکراو دەبێت)[13] لە هەموو رۆژگارێکدا دەرهێنانی هونەری لە رۆژنامەدا پێوەندی بە بوونو نەبوونی چاپخانەو جۆرو شێوەی چاپخانەوە هەبووە،کێرڤی هەڵکشاوی دەرهێنانی هونەری بەستراوە بە تەکنۆلۆژیای پێشکەوتووی چاپخانەوە.

روناکیو هونەرەکانی وێژە

د.کوردستان بەم شێوەیە لە هونەرەکانی وێژە (ئەدەب)ی نێوگۆڤاری روناکی دەدوێت؛(هونەرەکانی وێژە،وتار،هۆنراوە، چیرۆک، رۆمان، وەرگێڕان لە گۆڤاری رووناکیدا زۆر بڵاوکراونەتەوەو بە گەنجینەیەکی بە نرخی وێژەی کوردی دەژمێردرێن)[14]،پێش ئەوەی گفتوگۆیەکی هەمەلایەنە بۆ ئەو رستەو دەستەواژەیەی پێشەوە بکەم، بۆ دوا وشەی ناو کەوانەکە دەڵێین دەبوایە بنوسرێت (دەژمێردرێت) نەک (دەژمێردرێن) کە هیوادارم هەڵەی چاپ بێت، چونکە گۆڤاری روناکی بەگەنجینەیەکی بەنرخ دەژمێردرێت، بەڵام ئەگەر لە هونەرەکانی ئەدەبی بدوێینو شێوەیەکی میتۆدی بە قسەکانمان بدەین پێویستە ئەوەمان لەبەرچاوبێت کە لە هەموو زمانەکانی دنیا بە کۆنو تازەیەوە ئەدەب دابەشی دوو جۆر هونەر کراوە پەخشانو شیعر[15] بۆ گۆڤارێکی وەک رووناکی-یش 1935-1936 ئەمڕۆ ئەگەر ئەو دابەشکردنە گۆڕانکاری بەسەردا هاتبێت ئەوە ئاساییەو گونجاوە،بەڵام بەڕێزیان زۆر نائەکادیمیو بەسەریەکەوەو راگوزارانە لێیان دواوە،خاڵێکی گرنگیشی فەرامۆشکردووە،ئایا هونەرەکانی ئەدەبو بواری رۆژنامەنووسی تاچەند پەیوەندییان بەیەکەوە هەیەو لە دنیای رۆژنامەنووسیدا پێویستە چۆن لەگەڵ هونەرەکانی ئەدەبدا کاربکرێن،نەخوازەڵڵا بۆ پەخشان لە پەخشانیش وتاری رۆژنامەنووسی،تا لەو ناونیشانانەی کە لەو سەرنێوەدا هەڵوەستەی لەبەردەمدا کردوون (وتار، هۆنراوە،چیرۆک،رۆمانو وەرگێڕان) بە قووڵیو زانستیانە قسەوباسی بۆ دانەڕشتوون تا لە هەندێک شوێندا

وتارو شیعری تێکەڵاوکردووە بۆ نموونە لە ژێر ناونیشانی (هۆنراوە)دا دوو پەرەگراف دەنووسینەوە کە بە هیچ شێوەیەک بەو پێوانەیەی کە د.کوردستان دایڕشتووە ناچنە خانەی سەرناوی (هۆنراوە)و،بەڵکو گونجاوتر بوو لە ژێر ناونیشانی (وتار)دا بینووسێت؛ (لەو بوێژانەی کە لە رووناکیدا باسیان کراوە،مەلا عەبدولڕەحیم- مەولەوی- مەعدوم-ە کە کورتەیەک لە بەسەرهاتیو چەند دێڕێک لە هۆنراوەکانی پەخشکراوە-ژمارە 7-،کە دەبێتە مایەی دڵگرانی پیرەمێردو لە وتارێکیدا هێرشێکی ناشایستەو لێ نەوەشاوەی بردۆتەسەر حوزنی- ژیان- 476-و حوزنیش زۆر بابەتانەو لێزانانەو هێمنانە وەڵامی داوەتەوە،رووناکی ل16) گونجاوتر بوو کە ئەم پەرەگرافە لە ژێر ناونیشانی وتاردا باسبکرێت ،یاخود باشتربوو لە ژێر ناونیشانێکیتردا پۆلێن بکرێت،پەرەگرافێکیتریش هەر لەژێر ناونیشانی (هۆنراوە)دا دەنووسینەوە،کە بۆ ناونیشانی (وتار) گونجاوترە؛ (بە بۆنەی دوا مالاواییکردنی جەمیل سدقی زەهاوی کورتەیەک لەسەر ژیانی نووسراوەو بە بەرهەمی بیری هەڵداوە،کە بە زمانانی کوردی،عەرەبی،فارسیو تورکی سەرکەوتوانە هۆنراوەی هۆنیوەتەوە،رووناکی ل16).

سەرنجیتر

نەمویست زیاتر درێژە بە سەرنجەکانم بدەم،دەتوانرا کۆمەڵێک پرسیاریتر لە شێوەی سەرنجدا رووبەڕووی د.کوردستان بکرێتەوە، وەک؛

- ئایا بۆ گۆڤارێکی رێکوپێکی وەک روناکی پێویست نەبوو لێکۆڵینەوەیەکی ئاکادیمیی لەگەڵ بلاوبکرێتەوە؟

- ئایا د.کوردستان لەو شێوە نووسینەی خۆی بەرامبەر بەگۆڤاری روناکی رازییە؟

- بۆ ناونیشانێکی وەک (کۆڤاری رووناکیو زمان ل18)، ئایا بەو شێوەیە هەڵوەستە سەبارەت بە لایەنی زمانو زمانەوانی گۆڤارەکە گونجاوو شیاوە کە د.کوردستان خۆی پسپۆرێکی زمانەوانییە؟ بۆ نموونە هەر بۆ پێکهاتەی رستە لە ڕووی سینتاکسەوە لە گۆڤارەکەدا دەتوانرێت چەندان لێکۆڵینەوەی ئەکادیمی لەسەر بنووسرێت بە تایبەتی لەگەڵ زمانی بەکارهاتووی ئەوساو هەروەها زمانی نووسراوی ئەوسای کوردیدا؟!

- ناوە خوازراوەکانی ناو گۆڤارەکە،بە تایبەتیش ئەو کۆمەڵە ناوەخوازراوەی کە د.کوردستان باسی کردوونو دەڵێت ئەمانە ناوی خوازراوی حوسێن حوزنی-ن لە گۆڤارەکەدا،ئایا دانانی ئەو ناوانە هەریەکەو حکایەتی خۆی نییە بۆ نموونە؛ (رزگاربو،دڵسۆزێکی نزیک،ئۆمەچی ل4) کە د.کوردستان لەخانەوانەی سەید حوزنی رەحمەتییەو ئەگەر لەپەراوێزیش بوایە پێویست بوو پێمان بڵێت ئایا مامی لە هیچ نووسینو گۆڤارو رۆژنامەیتر بەم ناوانە نووسینی بلاوکردۆتەوە؟!

- پەراوێزەکەی لاپەڕە (18) پێویست نەدەکرد،چونکە لە لاپەڕە چوار نووسراوە کە(رزگاربو) ناوێکی خوازراوی حوزنی بووە لە گۆڤارەکەدا.

لە کۆتاییدا

بۆ پێشەکییەی د.کوردستان موکریانی کە بۆ چاپکردنەوەی گۆڤاری رووناکی نووسیووە لەکاتی خوێندنەوەیدا هەر سەرەتا یەکێک لەو پرسیارانەی لە لام گەڵاڵەی کرد ئەمە بوو؛بۆچی بەڕێزیان هەوڵی نەداوە لە بری ئەو پێشەکییە باسێکی ئەکادیمیی لەسەر گۆڤارەکە بنووسێتو لەگەڵ چاپکردنەوەیدا لەجیاتی ئەو پێشەکییە بڵاوی بکاتەوە،ئەگەرنا باشتر نەبوو بابەتەکەی گۆڤاری رۆشنبیری نوێی[16] لە جیاتی ئەو پێشەکییە جارێکیتر بڵاوبکاتەوە،بە هەرحاڵ ئەو چەند لاپەڕەیەی پێشەوە چەند سەرنجێک بوون لە شێوەی روونکردنەوە بۆ ئەو پێشەکییەی د.کوردستان کە بۆ چاپکردنەوەی گۆڤاری رووناکی نووسیویەتی بە تایبەتیش ئایا بە چ مەبەستێک هەوڵیداوە رۆڵی شێت مستەفای پارێزەر بچووک بکاتەوە!کە من پێموایە ئەگەر گۆڤارەکە وەک دۆکۆمێنت وەربگرین ئەوە شێت رۆڵێکی سەرەکیو گەورەی هەبووە لە دەرکردنیدا،بەڵام ئەگەر بە دیوێکیتری چەند مەبەستێکدا سەیر بکەین،ئەوە حوسێن حوزنی قەڵەمێکی بە بڕشتو دیارو کارگێڕێکی ماندووی گۆڤارەکە بووە،کارێکیتریش کە د.کوردستان نازانم بەسەری تێپەڕیوە،یاخود بە ئەنقەست بووە،مێژووی گەورەو دەوڵەمەندی رۆژنامەگەریی شاری هەولێری بە تایبەتیش لەدوای راپەڕینی 1991 بچووک کردۆتەوەو بەداخەوە وەک کەسێکی بیرتەسکی حزبو حزبایەتی هەولێداوە تەنیا چەند گۆڤارو رۆژنامەیەک

وەدیاربخات،کە پارتی دیموکراتی کوردستان- عیراق دەریکردوون یاخود پارتی ناوبراو رۆڵی هەبووە لەدەرکردنیاندا،لەم نووسینەدا بە کورتی لە مێژووی رۆژنامەگەریی کەڵەگەتی هەولێر دواومو پەراوێزێکم خستۆتە سەر پەراوێزەکەیان،هەروەها روونکردنەوەشم خستۆتە سەر چەند ناونیشانێکیتری نووسینەکەی وەک ئەو بابەتانەی کە لە رووناکی دواونو سێ سەرچاوەیتریشم هێناوەتەوە کە لە گۆڤارەکە دواون،هەستیشم کردووە بۆ لایەنی هونەرییەکەی وەک تەکنیکی رۆژنامەگەرییو رۆژنامەنووسیی هەروەها لە هونەرەکانی ئەدەب بە وردی نەدواوە،هەڵوەستم لەسەر ئەو دوو بوارەش کردووەو چەند سەرنجێکم خستۆتەڕوو.

بەکورتی؛لەم نووسینەدا ویستوومە خەمی خۆم بەرامبەر بە گۆڤارێکی دەوڵەمەندو دیارو پڕ دیمەنی وەک گۆڤاری روناکی دەرببڕم،چونکە ئەم گۆڤارە لە زۆر رووەوە دەتوانرێت بە یەکێک لە گۆڤارە دانسقەکانی مێژووی رۆژنامەگەریی کوردی بە گشتیو مێژووی رۆژنامەگەریی شاری هەولێر دابنرێت،هیوادارم ئەم چەند سەرنجە سەرنجی خزمەتو خەمی رۆژنامەگەریمان بێت.

پەراوێزو سەرچاوەکان

1- کوردستان موکریانی (دکتۆر) ئامادەو پێشەکی،رووناکی یەکەمین کۆڤاری کوردیی شاری هەولێر، چاپی یەکەم، هەولێر 2001.

2- هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل7.

3- هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل4.

4- دەتوانرێت سەیری ئەم چوار سەرچاوەیە بکرێت:

ئەلف: نەوزاد عەلی ئەحمەد،هونەرەکانی ئەدەب لەرۆژنامەگەریی نهێنی کوردیدا،(نامەی ماجستێر) زانکۆی سلێمانی 2000

بێ: ئەرسەلان بایز،راگەیاندنی شۆڕشو بزوتنەوەی شیعری کوردی،سلێمانی 2001.

جیم: وریا جاف،مێژووی رۆژنامەگەریی پارتی دیموکراتی کوردستان (1946-1996) هەولێر 1996.

دال: ئیسماعیل تەنیا،بیبلیۆگرافیای رۆژنامەگەریی کوردی (1975-1993)، هەولێر 1998.

ها: ئازاد خانەقینی،مادێنا- مێژوو و بیبلۆگرافیای راگەیاندنی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان، (1975-1991)، سلێمانی 2000.

5- کوردستان موکریانی (دکتۆر) رووناکی یەکەمین کۆڤاری کوردیی شاری هەولێر، ل4.

6- واتە تائێستا لەشارەکەدا بەردەوامن لە دەرچوون.

7- بۆ زانیاری زیاتر دەتوانرێت سەیری ئەم سێ سەرچاوەیە بکرێت:

ئەلف: عەبدوڵڵا زەنگەنە،رۆژنامەگەریی کوردی لە کوردستانی دوای راپەڕین، هەولێر 1998.

بێ؛ ئیسماعیل تەنیا،بیبلیۆگرافیای رۆژنامەگەریی کوردی،1975-1993،هەولێر 1998

جیم: موسا ئەحمەد،رۆژنامەگەریی یەکێتی قوتابیانی کوردستان،هەولێر 1998.

8- نزار جرجيس علي،صحافة اربيل، بغداد، 1988، ص115.

9- فاروق عەلی عومەر،رۆژنامەگەریی کوردی لەعیراقدا،بەراییەکان (1914-1939) وەرگێڕانی لەعەرەبییەوە تاریق کارێزی، ساغکردنەوەی

دەقە رۆژنامەوانییە کوردییەکان عەبدوڵڵا زەنگەنە، هەولێر 2001، ل157.

10- ئیسماعیل بەرزنجی،پارێزەر؛شیت مستەفا چەلەبی نووسەرو رۆژنامەنووس،رۆژنامەی کوردستانی نوێ،پێنج شەممە 1994/10/20، ل6.

11- وەکو ئێمە پرسیوومانە ساڵی (1913) لەدایکبووە.

12- نەوزاد عەلی ئەحمەد، هونەرەکانی ئەدەب لە ڕۆژنامەگەریی نهێنی کوردیدا، ل78-162.

13- اديب خضور (دكتور)، مدخل الى الصحافة نظرية وممارسة، الطبعة الثانية، ديمشق، 2000، ص157.

14- هەمان پەراوێزی ژمارە (1)، ل12.

15- محمد مندور (دكتور)، الادب وفنونه، دار النهضة، مصر للطبع والنشر،ص12.

16- کوردستان موکریانی (دکتۆر) تیشکێک لەسەر گۆڤاری روناکی،گۆڤاری رۆشنبیری نوێ،ژمارە 107، بەغدا، ل264-277.

سەرنج؛ ئەم بابەتە رۆژانی 2002/8/6 و 2002/8/7 لە لاپەڕە 8ی رۆژنامەی کوردستانی نوێ بڵاوکراوەتەوە.

مادێنای راگەیاندنی یەکێتی

پێشەکی

(مادێنا مێژوو و بیبلۆگرافیای راگەیاندنی ی.ن.ک/1975-1991) ناونیشانی کتێبێکی ئازاد خانەقینییەو ساڵی 2000 وەک یەکێک لەبڵاوکراوەکانی ناوەندی چاپەمەنیو راگەیاندنی خاک لەشاری سلێمانی چاپکراوەو بریتییە لەسێ بەش:

بەشی یەکەم،چاپخانەکانو بڵاوکراوەکان،کە بەهۆی هەشت لقە ناونیشان لەم بابەتانە دواوە: (بڵاوکراوەکانی کۆمەڵەی مارکسی- لینینی/1970-1975، بڵاوکراوەکانی ی.ن.ک لەدەرەوەی وڵات/1975-1991،راگەیاندنی ی.ن.ک لە ناو شارەکاندا/1975-ئەیلوولی1976، چاپخانەی مەرکەزی ی.ن.ک- شەهید ئیبراهیم عەزۆ/1976-1991، راگەیاندنی بزووتنەوەی سۆشیالیستی کوردستان/1976-1988، چاپخانەی شەهید جەعفەر عەبدولواحید/1981-1988،چاپخانەی کۆمەڵەی رەنجدەرانو دەزگای ناوەندیی رۆشنبیری کۆمەڵە/1981-1988،چاپخانەی شەهید عەبدولخالق مەعروف/1984-1988).

بەشی دووەم: بڵاوکراوەکان،گۆڤارو رۆژنامەکان؛ لەم بەشەدا لەو گۆڤارو رۆژنامانەی کە لەساڵانی 1975-1991 لەناوچەکانی ژێردەسەڵاتی ی.ن.ک بەچاپ گەیشتوونو لە زنجیرەی بڵاوکراوەکان دواوە. بەشی سێیەم؛ لە دامەزراندنو پەخشی ئێستگەی رادیۆی ی.ن.ک دواوە.. کتێبەکە بێجگە لەو سێ بەشە، پێشەکیو کۆمەڵێک وێنەی فۆتۆگرافیشی لە خۆگرتبوو،ئەمجارە[1] بە مەبەستی دەوڵەمەندکردنی لاپەڕەکانی ئەم کتێبە

خوێندنەوەیەکیتری بۆ دەکەمو هەوڵدەدەم بە هۆی بوونم لە دەرەوەی کوردستانو کۆکردنەوەی کۆمەڵێک رۆژنامەو گۆڤارو بڵاوکراوەی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان ئیزافەیتر بخەمەسەر کتێبەکەو هەندێک لە هەڵەکان راست بکەمەوە.

بڵاوکراوەکانی ی.ن.ک لەدەرەوەی وڵات/1976-1991/ لاپەڕە (15) بۆ ئەو رۆژنامەو گۆڤارو بڵاوکراوانەی کە یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان لە دەرەوەی کوردستان لە نێوان ساڵانی 1975-1991 چاپو بڵاویکردوونەتەوە سەرنجتان بۆ کتێبی (رۆژنامەگەریی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان لە دەرەوەی کوردستان 1975-1991)[2] رادەکێشم، لەم کتێبەدا بە وردی لە کۆمەڵێک رۆژنامەو گۆڤارو بڵاوکراوە دواوم کە یەکێتیی لە دەرەوەی کوردستان چاپیکردوونو بڵاویکردوونەتەوە،نامەوێت زانیارییەکانی ئەو کتێبەم دووبارە بکەمەوە،بەڵام پێویستە ئاماژە بەوە بدرێت کە یەکێتیی هەر لە دوای دامەزراندنو راگەیاندنی شۆڕشی نوێ بێجگە لە ناوچە رزگارکراوەکانی کوردستان لە دەرەوەی کوردستانیش گرنگیی بە چاپو بڵاوکردنەوە داوە،بۆ نموونە زۆربەی ژمارەکانی (الشرارە،رێبازی نوێ،کۆمەڵە،کوردایەتی، رزگاری،..هتد) جارێکیتر لە دەرەوە بە تایبەتیش لە ئەوروپا چاپکراونەتەوە،یەکێتی لە سەرەتای هەشتاکانی سەدەی رابردوو تا ڕۆژانی راپەڕینی 1991 لە وڵاتی سوید چاپخانەی هەبووەو بڵاوکراوەکانی ئەو چاپخانەیە بریتی بووە لە هەزاران لاپەڕەی چاپکراو،زۆربەی گۆڤارو رۆژنامەو کتێبو بڵاوکراوەکانی یەکێتی-یان دەقاودەق وەک خۆی چاپکردووەتەوە،تەنیا لە بەکارهێنانی جۆری کاغەزی بەرگدا جیاوازییان

هەیە،هەندێک جاریش بڵاوکراوەکان بە هەمان تایپی شاخ مۆنتاژ کراونەتەوەو چەند جارێکیش بچووککراونەتەوەو کراون بە قەبارەی گیرفان،دەکرێت لەو رووەوە سەیری (هەواڵنامەی کوردستانی عیراق،ژمارە 15،حوزەیرانی 1981)و (الخنادق،العدد الخامس،ئابی 1981)و کۆمەڵێک بڵاوکراوەیتر بکرێت،یاخود دوو ژمارەی گۆڤارێک لە یەک بەرگدا چاپکراوەتەوە،بۆ نموونە ژمارە (1-2)ی گۆڤاری (کوردایەتی) ئەمەو لەسەر هەندێک لە بڵاوکراوەکان نووسراوە دووبارە چاپکراوەتەوە،بەڵام بۆ زۆربەی بڵاوکراوەکان ئاماژە بەچاپکردنەوەیان نەدراوەو بە بەراوردکردنی دانە ئۆرژیناڵو دووبارە چاپکراوەکان هەستدەکرێت کە جارێکیتر چاپکراوەتەوە.

هەروەها راگەیاندنی یەکێتیی لە دەرەوە سەرەڕای چاپکردنەوەی رۆژنامەو گۆڤارەکان ناوە ناوە کتێبو نامیلکەکانی شاخی هەم جارێکیتر چاپکردووەتەوە،هەم کۆمەڵێک نامیلکەو کتێبی تازەشی چاپکردووەو ئەمجارە بە پێچەوانەوە لە شاخ بۆ دووەمجار چاپکراونەتەوە،لێرەدا تەنیا ئاماژە بە نامیلکەی (الحکومات العراقیه والمسالة الکردیة) دەدەین،کە لەبەرگی پێشەوەیدا نووسراوە (من منشورات الاتحاد الوطنی الکردستانی- فرع اوربا) لە بەرگی دواوەشیدا هاتووە: (إذاعة الصوت الثورة العراقیة- حزیران- 1984) بەگەڕانو پشکنین دەتوانرێت وردتر قسە سەبارەت بە راگەیاندنو چاپکراوەکانی یەکێتیی لە دەرەوەی کوردستان لە نێوان ساڵانی 1975-1991 بکرێت، چاپخانەکەی یەکێتی لە سوید دوای شەهیدبوونی مامۆستا جەمال تایەر ناوی ئەو شەهیدە قارەمانەی هەڵگرت.

چاپخانەی مەرکەزیی ی.ن.ک، شەهید ئیبراهیم عەزۆ/1976-1991،لاپەڕە (21)؛ لەژێر ئەم ناونیشانەدا لە رووپەڕی لاپەڕەیەکدا ناوی کۆمەڵێک رۆژنامەو گۆڤارو بڵاوکراوەو کتێب هاتووە، هەوڵدەدەم هەندێک هەڵەی دووتوێی ئەو چەند لاپەڕەیە راستبکەمەوە.

- ل26؛ ژمارە (2)ی هەواڵنامەی کوردستانی عیراق، (17) لاپەڕە نییە،بەڵکو (23) لاپەڕەیە.
- ل(27)؛ گۆڤاری کۆمەڵە ژمارە (4) بریتییە لە (34)لاپەڕە،بەڵام لەم کتێبەدا ئاماژەی پێ نەدراوە،ئەم ژمارەیە بەهاری ساڵی 1979 دەرچووە.
- ل29؛ نووسراوە ژمارە (8)ی کۆمەڵە (26)لاپەڕەیە،من ژمارەی ناوبراوم بینیووەو بریتییە لە (42) لاپەڕەو بەرگەکەی بەچەند رەنگێک چاپکراوەو لەوەدەچێت لە رووی ناوەرۆکدا هەمان ژمارەکەی شاخ بێت، بەڵام جارێکیتر بابەتەکان تایپو مۆنتاژ کراونەتەوەو دووبارە چاپکراونەتەوە.
- ل31؛ لە سێیەم دێڕی ئەم لاپەڕەیەدا نووسراوە: (دوو ژمارەی کۆتایی هەواڵنامە) واتا دوا ژمارەی (هەواڵنامە) ساڵی (1981) دەرچووە،بەڵام لەلاپەڕە (98)دا نووسراوە: (دوایین ژمارەی لەسەرەتای 1982 بڵاوکراوەتەوە) ئەگەر (هەواڵنامە..) دوا ژمارەی ژمارە (15) بێت، ئەوا مانگی حوزەیرانی ساڵی (1981) دەرچووە.
- ل31؛ سەبارەت بە نامیلکەی (دەربارەی حزبی سەربەخۆیی چینی کرێکارانی کوردستان) زانیاریی وردی نەداوەتە دەست،ئەم نامیلکەیە لەنووسینی هەڤاڵ

کوێستانی‌یەو بریتییە لە (40) لاپەڕەو ئابی 1981 لە چاپخانەی شەهید ئیبراهیم عەزۆ چاپکراوە.

- ل 31 (کارەساتی هەکاری) چاپی یەکەم،مانگی حوزەیران نەک تەمموزی 1981 چاپکراوە.

- ل 32؛ لەژێر ناونیشانی (بڵاوکراوەکانی چاپخانە لە ساڵی (1982))دا نووسراوە: چەند ژمارەیەکی ڕێبازی نوێ بە ئەندازەی ئەی3)چاپکراوە،بەڵام ژمارە (2-3)ی (مانگی شوباتو مارت،خولی سێیەم، 1982) ی ڕێبازی نوێ لەژێر دەستدایە کە لەسەر کاغەزی نیو فۆلسکاب چاپکراوە،لەچەند لاپەڕەیەکی تردا قەبارەی ئەی سێ دووبارەو سێ بارە کراوەتەوە،ئەوەی ئێمە بزانین زۆربەی گۆڤارو ڕۆژنامەکانی شاخ لەسەر قەبارەی نیو فۆلسکاب یاخود فولسکاب چاپکراون،تەنیا ڕۆژنامەی (کۆسار) بە تابلۆید چاپکراوە،چونکە ئەم قەبارە ناوبراوانە جیاوازی لە نێوانیاندا زۆرە،چاپخانەکانی شاخ قەبارە ئەی سێیان پێ چاپ نەکراوە (کۆسار) قەبارەکەی بریتیە لە دوو فۆلسکابی بە کەتیرە لێکدراو.

- ل 37؛ بۆ ژمارەکانی (4،5،6)ی گۆڤاری (گزنگ) زانیاری ورد بەیان نەکراوە،لەو ڕووەوە دەتوانرێت سەیری کتێبی (گۆڤاری گزنگ، لێکۆڵینەوەو بیبلۆگرافیا) [3] بکرێت،بۆ ژمارەکانی (8-9)ی گۆڤاری (نووسەری کوردستان)یش دەتوانرێت سەیری کتێبی (بیبلۆگرافیای هەردوو گۆڤاری نووسەری کوردو نووسەری کوردستان) [4] بکرێت.

- ل 39 ڕۆمانی (تۆڵە) ژمارەی لاپەڕەکانی نەنووسراوە،کە بریتییە لە (159) لاپەڕە،کتێبی (کورتەباسێک دەربارەی فاشیزم) نووسین نییە،بەڵکو (ئامادەکردن)ە،ژمارە (4)ی

گۆڤاری (خەباتی مامۆستا)، لاپەڕەکانی نەنووسراوە کەچەند لاپەڕەیە..؟ بریتییە لە (58) لاپەڕە، (ڕزگاری) گۆڤار نییە،بەڵکو قەبارە ڕۆژنامەیە.

- ل 55؛ (کۆسار) چوار ژمارە نییە،(کوردایەتی) دوو ژمارەی لە شێوەی گۆڤار دەرچووەو دوو ژمارەکەی‌تریشی لە قەبارەی ڕۆژنامەیە.

- ل 60؛ گۆڤاری (هەڵوێست) لێی نەنووسراوە مەڵبەندی چواری بادینان،تەنیا نووسراوە مەڵبەندی چواری یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان دەریدەکات، (سروشت) دوو ژمارەی لێدەرچووە، نەک سێ ژمارە.

- ل 63؛ (داستانی هەڵۆی سوورو کەشکۆڵی پێشمەرگە) ئەم کۆشیعرەی (شێرکۆ بێکەس) ناوی (هەڵۆ)یە، ژووان (نەجیبە ئەحمەد)ە،وتارەکەی هەڤاڵ سکرتێری گشتی بریتییە لە(56) لاپەڕە.

- ل 69؛ هەموو بڵاوکراوەکانی کۆمەڵە لە ساڵی 1982دا بە قەبارەی نیو فولسکاب چاپنەکراون، بە قەبارەی گیرفان (یەک لەسەر چوار)ی فولسکابیش چاپکراون،بە تایبەتییش پێڕەوی ناوخۆی کۆمەڵەو بەرنامەی چارەسەرکردنی کێشەی نەتەوایەتیی نەتەوەی کوردو بەرنامەی پێشکەوتنی کۆمەڵایەتی.

- ل 80؛ (بێ ناسنامەکان) دووبارە کراوەتەوە،جارێک وەک (ڕۆمان) نووسراوە،جارێکی‌تر وەک (کورتە چیرۆک)،بەڵام لەڕاستیدا ڕۆمانەو نووسینی عەزیز نەسین-ەو حەمەکەریم عارف لە زمانی فارسییەوە وەریگێڕاوەتە سەر زمانی کوردیو ناوەوەی لە چاپخانەی شەهید عەبدولخالق مەعروف چاپکراوەو بەرگەکەشی لە چاپخانەی شەهید

جەعفەر چاپکراوە،بریتییە لە زنجیرە (39)ی چاپکراوەکانی یەکێتیی نووسەرانی کوردستان.

- ل 84؛ (هەواڵنامە) زیاتر لە (15) ژمارەی لێدەرچووە، (الخنادق) لە (3) ژمارە زیاتری لێدەرچووە، چونکە من ژمارە (5)یشم بینیوە، (ڕێبازی خوێندکاران) تەنیا یەک ژمارە نییە،بەڵکو تا ژمارە هەشتیش دیارە.

- ل 85؛ (باوەگوڕگوڕ) لە ژمارەیەک زیاتری لێدەرچووە، (سەنگەر) ڕۆژنامە نییە،بەڵکو گۆڤارە، (گزنگ) لەماوەی نهێنیدا (شاخ) (14) ژمارەی لێدەرچووەو پاشکۆی (گزنگی بچووکان)یش (3) ژمارەیە.

- ل 96؛ (هەواڵنامەی کوردستانی عیراق) بێجگە لەژمارەکانی (3)و (11و12)، من ژمارەکانی (2و13و15)یشم بینیوەو ئێستا لەژێر دەستمدایە.

- ل 103؛ (کۆمەڵە) ژمارە (4)م دۆزیوەتەوە کە لە بەهاری (1979) دەرچووەو بریتییە لە(34) لاپەڕە، هەندێک لە ژمارەکانی (کۆمەڵە) ژمارەی لاپەڕەکانیان بە هەڵە نووسراوە،بۆ نموونە ژمارە (8) (44) لاپەڕەیەو ژمارە (4)ی خولی (3) (62) نییە،بەڵکو من ئێستا ژمارە (5)م لەژێردەستدایە کە لە ئابی 1981 دەرچووەو بریتییە لە (40) لاپەڕە.

- ل 113؛ (ڕاپەڕین)- (گۆڤارێکی گشتییە کۆمیتەی سەرکردایەتیی هەولێر دەریدەکات)، نەک (گۆڤاری گشتیی کۆمیتەی سەرکردایەتیی هەولێر)ە، هەردوو (گشتی)یەکە جیاوازییان هەیە.

- ل 132؛ (گزنگی بچووکان) ژمارە (2)ی لەمانگی ئابی (1985) بە چل لاپەڕە دەرچووەو بریتییە لە دوانزە چیرۆکی

یەڵماز گۆنای کە بۆ منداڵانی نووسیوە،حەمەکەریم عارف لە زمانی فارسییەوە وەریگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی.

- ل 154 ؛لەم لاپەڕەیەدا ئەم دەستەواژەیە نووسراوە (چەند بەرهەمێکیتری نووسەران کە ژمارەی زنجیرەی نەزانراوە)،زۆربەی ئەو کتێبانەی لەم لاپەڕەیەدا ناویان هاتووە پێویستیان بە زنجیرە نەبووە،چونکە وەک کتێبی چاپکراوی یەکێتیی نووسەرانی کوردستان چاپ نەکراون،بەڵکو زۆربەیان بە هاوکاریو یارمەتیی ڕاگەیاندنی چەند ڕێکخراوو حزبێکیتری سیاسی نەک یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان چاپکراون،بەڵام کتێبیان تێدایە کە یەکێتیی نووسەرانی کوردستان چاپیکردووە کەچی زنجیرەی چاپکراوی یەکێتیی نووسەرانی کوردستان- ی بەسەرەوە نییە.

لە کۆتایدا ؛دیارە دەرخستنی ئەم چەند سەرنجانەی پێشەوە بۆ دەوڵەمەندکردنی کتێبەکە نووسراونو هیوادارم کتێبی ناوبراو جارێکیتر چاپبکرێتەوە کە دڵنیام ئازاد خانەقینی ئێستا دوای چەند ساڵێک تێپەڕبوون بەسەر مادێنادا کەرەستەیەکیتری کۆکردووەتەوە بۆ پڕکردنەوەی هەندێک لەو کەموکوڕییانەی لەچاپی یەکەمدا لەکتێبەکەدا دێنە بەرچاو،کارێکی لەو جۆرەش لە هێزی تاک بەدەرە،بەڵکو پێویستیی بە کۆمەکو پشتیوانیی هەموو لایەک هەیە،بەڵام بە داخەوە مەرگ بواری بە کاکە ئازاد خانەقینی نەدا تا ئەم بەرهەمەی جارێکیتر چاپبکاتەوە.

پەراوێزەکان

1- کاتی خۆی که ئەم کتێبە بڵاوکرایەوە،لە ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ ژمارە (2159)ی رۆژی 2000/5/30 بە ئیمزای (بەشی لێکۆڵینەوە) بە دوورو درێژی ناوەرۆکیم خستەڕوو،کە پێویست ناکات جارێکیتر بە درێژی لە ناوەرۆکەکەی بدوێم،تەنیا ئیزافەکانم دەنووسمەوە.

2- نەوزاد عەلی ئەحمەد،ڕۆژنامەگەریی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان لە دەرەوەی کوردستان، 1975-1991،لە بڵاوکراوەکانی رۆژنامەی کوردستانی نوێ،سلێمانی- 2004.

3-نەوزاد عەلی ئەحمەد،گۆڤاری گزنگ،لێکۆڵینەوەو بیبلۆگرافیا، سلێمانی 1999.

4-یاسین قادر بەرزنجی،نەوزاد عەلی ئەحمەد،بیبلۆگرافیای هەردوو گۆڤاری نووسەری کوردو نووسەری کوردستان،سلێمانی 1998.

سەرنج؛ ئەم بابەتە رۆژی 2004/6/2 لە لاپەڕە 8ی رۆژنامەی کوردستانی نوێ بڵاوکراوەتەوە.

رۆژنامەگەریی کوردی لە کتێبی؛
رۆژنامەگەری چەپ لە عێراقدا

پێشەكی

كتێبی(رۆژنامەگەری چەپ لە عێراقدا 1924- 1958) [1] نامەی دكتۆرای (فائق بطی)یە ساڵی 1979 لە ئەكادیمیای زانستەكانی سۆڤێتی لە مۆسكۆ بەرگریی لێكردووەو وەك تێزێكی ئەكادیمی بۆ وەرگرتنی بڕوانامەی دكتۆرا وەرگیراوەو ساڵی 1985 لە لەندەن وەك كتێبێك بە زمانی عەرەبی چاپكراوە،دەكرێت خوێنەران بپرسن دوای چەندان ساڵ لە چاپكردنی كتێبەكەدا بۆچی ئەمڕۆ باسی بكرێت؟ دیارە وەڵامگەلێكی زۆر سەبارەت بە باسكردنی كتێبی ناو براو هەیە؛ كتێبەكە لە كوردستاندا بە تایبەتی لە كتێبخانەكاندا نەكەوتۆتە بەرچاو،بابەتەكە بابەتێكی وردە بۆ رۆژگارێكی خەباتی گەرمی ئازادیو سەرهەڵدانی پارتو رێكخراوی سیاسی لە عێراقدا بە تایبەتیو بڵاوكردنەوەی فكرەی چەپو چەكەرەكردنیو تا چەند بەهۆی بڵاوكراوەو رۆژنامە توانراوە ئەم پرەنسیپە بە خەڵك بگەیەنرێتو بنكەی جەماوەری لێ بكەوێتەوە،خاڵێكی گرنگتری كتێبەكە لەو بوارەدا رۆژنامەگەری كوردیش لە بیرنەكراوەو ناوی كۆمەڵێك رۆژنامەو بڵاوكراوە هاتووە،ئەمەو نووسەری ناوبراو پسپۆرێكی بواری مێژووی رۆژنامەگەرییە لە عێراقیدا.

باسەكەمان دابەشی سێ بەش كردووە.لە بەشی یەكەمدا كورتەیەكمان سەبارەت بە ناوەڕۆكی كتێبەكە نووسیوە،تێیدا دەستنیشانی چەند دێڕو رستەیەكمان كردووە كە بەشێكن لە جەوهەری ئەو بابەتەی كە د.فائیق بەتی ویستوویەتیو خوازیار بووە وردیان بكاتەوە،بە تایبەتیش سەرهەڵدانو لە دایك بوونی رۆژنامەگەریی چەپو یەكەمین رۆژنامەی چەپو گەشەكردنی بزووتنەوەی كرێكارانو هاوخەباتی لە نێوان كوردو عەرەب،لەگەڵ چەند سەرنێویكی‌تر، بەڵام لە بەشی دووەمدا لەسەر ئەو پەرەگرافانە هەڵوەستەمان كردووە كە باس لە رۆژنامەگەریی كوردی [2]لە نێوان ساڵانی 1924 تا 1958 دا دەكەن،دیارە مەبەست لەو بڵاوكراوەو رۆژنامانەیە كە دەچنە خانەی رۆژنامەگەریی چەپەوە،لە بەشی سێیەمدا وەك تێبینیو سەرنج چەند ئیزافەیەكی‌ترمان خستۆتە سەر ناوەڕۆكی كتێبەكە،كە بریتین لە ریزبەندكردنو ناوهێنانی كۆمەڵێك بڵاوكراوەو گۆڤارو رۆژنامە كە نووسەر فەرامۆشی كردوون، یان نەیبینیوون! هەروەها بۆ دەوڵەمەند كردنی كتێبەكەش لە رێگای پەڕاوێزەكانەوە چەند هەڵەو كەموكوڕییەكمان راست كردۆتەوە،یان گونجاوترە بڵێین كە چەند سەرنجێكمان ئیزافەی سەر چەند رستەیەكی نووسەر كردووە.

بەشی یەکەم

ناوەڕۆکی کتێبەکە

کتێبی ناوبراو بریتیە لە 146 لاپەڕە لەسەر قەبارەی نیو فولسکاب چاپکراوەو بێجگە لە پێشەکی دابەشی سێ بەش کراوە،لە پێشەکیەکەیدا مێژووی رۆژنامەگەریی لە عێراقدا بەسەر ئەم قۆناغانەدا پۆلێن کردووە،یەکەم؛ رۆژنامەگەریی رەسمی لە کاتی دەسەلاتی عوسمانلیدا کە لە ماوەی تەمەنی چل ساڵەی ئەو دەسەلاتەدا تەنیا ئەم سێ رۆژنامەیە دەرچوونە؛ ئەلزەورا 1869،ئەلموسڵ 1885، ئەلبەسرا 1889،دووەم؛ ئەو رۆژنامە تایبەتیانەی دوای کودەتای دەستووری ساڵی 1908 دەرچوونە، ئەو رۆژگارە بە ئیمتیازاتی تاکە کەسی جیادەکرێتەوە،واتە تاك دەیتوانی لە رێگای یاساوە داوای دەرکردنی رۆژنامە بکات،سێیەم ؛رۆژنامەگەریی داگیرکاریو ئینتیدابی بەریتانی 1914 تا 1920،چوارەم؛ رۆژنامەگەریی حزبیو ئۆپۆزسیۆنو لە دایك بوونی رۆژنامەگەریی چەپ لە ساڵی 1924دا ،دیارە وەك لە کتێبەکەدا دەست نیشانکراوە کە لە خاڵی چوارەم (قۆناغ)ەوە دەستی پێکردووە،واتە لە ساڵی 1924 تا 1958،هەر لە پێشەکییەکەدا مەبەستی ناوەڕۆکی باسەکەو

میتۆدی ئیشکردنەکە روونکراوەتەوە، ئەمەو بەشەکانی کتێبەکە بەم شێوەیە دابەشکراون؛

بەشی یەکەم؛

لە دایك بوونی رۆژنامەگەریی چەپو پێشڤەچوونی 1924- 1934

لەم بەشەدا سەرەڕای کورتە گێڕانەوەیەکی مێژوویی ئەو رۆژگارە دانەبڕاوە،لە سەرەتاکانی ناسینی فکرەی مارکسی لە عێراقو لە دایك بوونی یەکەمین رۆژنامەی ئاشکرای مارکسیو چالاکی مارکسی لە رۆژنامەی عێراقیدا دواوە،هەروەها لە فەسڵی دووەمی هەمان بەشدا لە گەشەکردنو هەڵکشانی بزووتنەوەی کرێکاران دەدوێت،نووسەر سەرەتاکانی چەکەرەکردنی فکرەی مارکسی بۆ پێش هەڵگیرساندنی شۆڕشی ئۆکتۆبەری 1917 دەگەڕێنێتەوە،کە دەستەی یەکەمینی رۆشنفکرانی عێراق لە رێگای رۆژنامەکانی تورکییەوە گوێبیستی هەواڵەکانی بزاڤی سۆسیالیستی لە رووسیادا دەبوون،ئەو هەواڵانە زۆرجار لەسەر رووپەڕی رۆژنامەکانی عێراق بە وەرگێڕدراوی دەبینران،ئەمەو باس لە چەند رێگایەکیتریش بۆ گەیشتنی ئەو فکرەیە بە عێراق دەکات، بۆ لە دایك بوونی یەکەمین رۆژنامەی مارکسیش لە عێراقدا پێی وایە کە نیومانگانەی (الصحیفة) یەکەمین بڵاوکراوەی مارکسییە،رۆژنامەی ناوبراو دوو ئەلقەی لە ژێر ناونیشانی تیۆری مێژوویی بڵاوکردۆتەوە کە تێیدا باس لە چەمکی ماددی مێژوویی دەکات،ئەو وتارەش لە ژمارەکانی 5و6ی

رۆژی 1و 20ی مانگی ئاداری ساڵی 1925دا بڵاوبۆتەوە،بەڵام یەکەمین ژمارەی رۆژنامەکە لە رۆژی یەکشەممەی کانوونی یەکەمی ساڵی 1924 بڵاوبۆتەوەو دوا ژمارەشی ساڵی 1929 بڵاوبۆتەوە،بەڵام دوای ئەو مێژووە چالاکیو رۆژنامەنووسی مارکسی نەوەستاوەو چەند هەوڵێکیتر دراوە، وەك دەرکردنی بڵاوکراوەو رۆژنامەکانی (الحدیث، الشباب، المعول، الومیض،...)، فائیق بەطی لە ژێر ئەم ناونیشانەدا زیاتر درێژەی بە نووسینەکەی داوە بە تایبەتیش ئاماژەی بە چەندان وتارو نووسینیتر داوە کە ئەو بە بەشێك لە گەشەکردنی فکرەی مارکسی لە عێراقدا لێکیداوەتەوە.

بەشی دووەم؛

لە دامەزراندنی حزبی چینی کرێکاران تا کۆتایی دووەم جەنگی جیهانی 1934- 1945

لە ژێر ئەم ناونیشانەدا لە دامەزراندنی حزبی شیوعی عێراقی دەدوێت،کە لە 1934/3/31 لە ئەنجامی کۆبوونەوەیەکی هاوبەشی چەند گروپو دەستەو شانەیەکی مارکسی لینینی پێکهاتو لەو کۆبونەوەیەدا بڕیاردرا کە چاپکراوێکی فکری مارکسی بە ناوی (عطارد) چاپبکرێت،ژمارە(1)ی لە رۆژی 1934/8/10 بڵاوکرایەوە،هەر ئەو ماوەیە دوو بڵاوکراوەیتر لە شێوەی عەتاردا وەك لایەنە فکریەکەی بڵاوبۆتەوە کە ناویان لێنرا(فینیس)و(العقاب) ،بەڵام لە مانگی تەمووزی ساڵی 1935 لیژنەی ناوەندی (اللجنة مکافحة الاستعمار والاستثمار) کۆبووەوەو بڕیاریدا کە ناوی رێکخراوەکەیان بۆ حزبی

شیوعی عێراقی بگۆڕنو رۆژنامەیەکی ناوەندی نهێنیشیان بە ناوی (کفاح الشعب) دەرکرد، تەنیا 5 ژمارە لە رۆژنامەکە چاپو بڵاوکرایەوە چونکە رژێمی دەسەڵاتی ئەوسا داپلۆسێنەر بوو، ماوەیەك تەنیا بڵاوکراوەی ناوخۆ بە تیراژی زۆر کەم دەردەچوو، پاشان لە مانگی تشرینی یەکەمی ساڵی 1936 گۆڤاری (الحکمة) یەکەمین ژمارەی لێدەرچوو،دوای ئەویش گۆڤارەکانی (الغد)و (العصر الحدیث)و (المجلة) لە دایك بوون.

بەڵام لە رۆژگاری دووەم جەنگی جیهانی چەند بڵاوکراوەو گۆڤارو رۆژنامەیەك کە هەڵگری بڵاوکردنەوەی فکرەی چەپ بوون بڵاوکراونەتەوە وەك رۆژنامەی نهێنی (الشرارة) کە یەکەمین ژمارەی لە مانگی کانوونی یەکەمی ساڵی 1940 بڵاوکرایەوە،ئەو رۆژنامەیە سێ ساڵ بەردەوام بوو.

لە ماوەی ساڵانی دووەم جەنگی جیهانیدا چەند جیابوونەوەیەك لە ریزەکانی حزبی شیوعی عێراقی روویدا،کە هەر لایەنێکی جیابووەوە بڵاوکراوەو رۆژنامەی تایبەت بە خۆی دەرکردووە بۆ نموونە دەستەی(الی الامام) رۆژنامەیەکی نهێنیان بە ناوی (الی الامام) دەردەکرد،کۆمەڵەیەکیتریش جیابوونەوەو دەستیان بەسەر چاپخانەی حزبو رۆژنامەی (الشرارة) داگرتو لەگەڵ دەستەی (الی الامام) کە بە(الموتمرین) ناویان بڵاوببووەوە،ئەو دەستەیەش کە مابوونەوە دەستیان بە دەرکردنی رۆژنامەیەکیتر کرد بە ناوی (القاعدة- لسان الحال الحزب الشیوعی العراقی) (الحزب الشرارة)،ساڵی 1944 جیابوونەوەیەکیتریش لە حزبی شیوعی عێراقی

روویداو ناویان لە خۆیان نا(الرابطة الشیوعیین العراقیین) رۆژنامەیەکیان بە ناوی (العمل) دەرکرد،ئەو چەند بڵاوکراوەو رۆژنامەیەی کە لە پێشەوەدا ئاماژەم پێدا هەر هەموویان بە زمانی عەرەبی دەردەچوون،بەڵام لە مانگی تشرینی دووەمی ساڵی 1944دا دوای ئەوەی دەستەیەکی کورد لە حزبی شیوعی عێراقی جیابوونەوە رۆژنامەیەکیان بە زمانی کوردی بە ناوی (شۆڕش) دەرکرد،هەمان ساڵ دەستەی (وحدة النضال) رۆژنامەیەکیان بە ناوی (یەکێتی تێکۆشین) دەرکرد،ئەو رۆژنامەیە بە زمانی عەرەبیش بە ناوی (وحدة النضال) دەردەچوو،پاش کۆنگرەی نیشتمانیی حزبی شیوعی عێراقی لە نیسانی 1945دا بڕیاریدا رۆژنامەیەك بە زمانی کوردی بە ناوی (ئازادی) دەربکات تا لە پاڵ رۆژنامەی (القاعدة) پەیامی حزب بگەیەنێت.

بەشی سێیەم؛
هەڵکشانی بواری خەباتی نیشتمانیو دیموکراتی 1946-1958

لەم بەشەدا وەك دوو بەشەکەیتر سەرەتا لێکدانەوەی مێژووییو سیاسی بۆ بارودۆخی ئەو رۆژگارەی عێراق کە مەبەستی بووە کردووە،ئەو ماوەیەی کە لەم بەشەدا هەڵوەستەی بۆ کراوە،رۆژگاری دامەزراندنو لە دایك بوونی حزبو رێکخراویتری سیاسیو نیشتمانیو دیموکراتی بووەو شەڕو ململانێی جوتیارانیش هەر لەم رۆژگارەدا چووە بوارو قۆناغێکیترەوە کە نووسەری کتێبەکە ئەمەی بە هاوپەیمانێتی نێوان چینی کرێکارانو جوتیاران لە قەڵەم داوە لە شەڕی رووبەڕووبوونەوەدا، دیارە ئەو رۆژگارە،رۆژگاری راپەڕینو رابوونی گەلی عێراق بووە،لەو

بارەدا مەیدانەکە چەندان ململانێی بە خۆوە بینیووە زۆربەی رووداوەکانیش لە رۆژنامەگەریی عێراقی ئەوسا بە رۆژنامەگەریی چەپو دیموکرات،بە ئاشکراو نهێنییەوە رەنگی داوەتەوە ،بە تایبەتی بەرامبەر بە دەسەڵاتی پاشایەتی، بۆ ئەمەش دەتوانرێت سەیری رۆژنامەکانی (العصبة، صوت الاحرار، صوتالاهالی،اتحاد الشعب ،العصور، الرای العام، الاساس، الهادی، نضال الفلاح، حقوقالمراة، حریةالوطن)و گۆڤارەکانی (الثقافة الجدیدة، الوطن) .... هتد بکرێت،هەر لەم بەشەدا ئەم سێ ناونیشانە دێنە بەرچاو آ- هەڵکشانی قەیران،هەڵکشانی بەرگری،ب- هاوخەباتی نێوان عەرەبو کورد،ج- بەرەی یەکگرتووی نیشتمانی رێگاخۆشکەرە بۆ رووخاندنی دەسەڵات.

بەشی دووەم

رۆژنامەگەری کوردی لە کتێبی ناوبراودا

ئەوەی لە ژێر ئەو ناونیشانەدا دەیانووسینەوەو کۆیان دەکەینەوە گواستنەوەی چەند رستەیەکە بەڵام نەك گواستنەوەی دەقاودەق لە دوو تویی کتێبی ناوبراودا واتە کتێبی(الصحافة اليسارية فى العراق) بەڵام وەك چۆن لە کتێبەکەدا هاتووە رستەو دەستەواژەکان نانووسینەوە،چونکە د.فائیق بەطی زۆر راستەوخۆ بۆچوونی (ئینتیما بوونی حزبیی..!) خۆی خستۆتە سەر کاغەز،کە لە چەند شوێنێکدا هەست بەمە دەکرێتو وەك لێکۆڵەر کاری نەکردووە،بەڵکو وەك ئەندامی حزبێک وشەی زیادکراوی خستۆتە دووتوێی رستەکانەوە، ئێستاش بابزانین چۆن باس لە رۆژنامەگەری چەپی کوردی لە نێوان ساڵانی 1924تا 1958 دا دەکات؛

لاپەڕە 74؛ ساڵی 1944 چەند کوردێك لە رێکخراوی (رابطە الشيوعيين العراقيين) جیابوونەوە،وەك حزبێکی شیوعیکوردی کاریان کردو رۆژنامەیەکیان بە ناوی (شۆڕش)[3] دەرکرد.

لاپەڕە75؛ساڵی 1944 دوو باڵی جیابووەوە یەکیان گرتو رێکخراوێکیان بە ناوی (وحدة النضال) لە ئەیلولی 1944 پێکهێناو رۆژنامەیەکیان بە هەمان ناو بە زمانی عەرەبیو کوردی[4] دەرکرد.

لاپەڕە 82؛ دوای کۆنگرەی نیشتمانیی حزبی شیوعی عێراقی لە نیسانی 1945 رۆژنامەی (ئازادی)[5] دەرچوو،تا لەگەڵ رۆژنامەی (القاعدة) بەشداری لە بەرەو پێشەوەچوونی خەباتی گەل بکەن دژی داگیرکەرو دەسەڵاتی کۆنەپەرستیدا،(ئازادی) یەکەمین رۆژنامەی ناوەندی حزبی شیوعی عێراقی بە زمانی کوردییە،لە هەمان کاتدا یەکەمین رۆژنامەی سیاسی کوردییە کە بە نهێنی لە عێراق دەرچووبێت،تا ئامانجو پرانسیپو بەرنامەکانی حزب لە ریزەکانی گەلی کورددا بڵاوبکاتەوەو جەخت لە پێویست بوونی یەك حزبی شیوعی لە یەك وڵاتدا بکاتەوە،هەر لە هەمان لاپەڕەو بۆ درێژەدان بە بابەتی (ئازادی) لە ژمارە 1ی ساڵی 1ی نیسانی 1945ی رۆژنامەکەدا فائیق بەطی ئەم رستەیەی وەرگرتووە؛(هەموو کوردێکی دڵسۆز گەلو نیشتمانەکەی خۆش دەوێت،تێدەکۆشێ لە پێناوی درووستکردنی حزبو کۆمەڵەی دیموکراتی بۆ رێکخستنی گەلی کوردو ئامادە بێت بۆ بەکارهێنانی مافی لە بڕیاردانی چارەنووسەکەیدا،تایەکێتیەکەی لەگەڵ عەرەبدا لە عێراق یەکێتیەکی ئیختیاری بێت لەسەر یەکسانی لە هەموو مافەکاندا بنیات نرابێت) د. فائیق پێش ئەم رستەیە وشەی(لندعو)ی بەکارهێناوە،دیارە ئەمە داخوازی رۆژنامەکە بووە،رۆژنامەکەش رۆژنامەی حزبی شیوعی عێراقی بووە بە نهێنیو بە زمانی کوردی دەرچووە.

لاپەڕە 128؛لە دوای ساڵی 1908 حزبی نەتەوەیی کوردی سەریهەڵدا لەوانە حزبی (هیوا) هەروەها رۆژنامەو گۆڤار بە زمانی کوردی چاپو بڵاوبوونەوە،وەك رۆژنامەی (کوردستان)

[6] لە قاهیرەو (کرد تافائق کازیتس) [7] واتە هاوکاریو پێشکەوتنی کورد لە ئەستەنبۆڵ دەرچووە.

لاپەڕە 129؛لە پێناوی وەڵامدانەوەی بەرژەوەندییەکانی رەنجبەرانی کوردو گرێدانی خەباتەکەیان لە باری سیاسیو ئابووریو کۆمەڵایەتی بە خەباتی رەنجبەرانی عەرەب لە عێراقدا، رۆژنامەی (ئازادی)[8]. لە مانگی نیسانی 1944 وەك رۆژنامەیەکی ناوەندیی حزبی شیوعی عێراقی بە زمانی کوردی دەردەچوو،بە تایبەتی دوای ئەوەی ساڵی 1943 بۆ یەکەمجار رێکخستنی شیوعییەت گەیشتە سلێمانی کە راستەوخۆ سەرکردایەتی حزب بەشداریان لە نووسینەکانیدا دەکرد،لەبەر بارودۆخی سیاسی ئەوسا بە شێوەیەکی رێكو پێكو لە کاتێکی دیاریکراودا دەرنەدەچوو،سەرەتا بە 8 تا 12 لاپەڕە دەردەچوو بەڵام پاشان تا ساڵی 1959 کە بووە رۆژنامەیەکی ئاشکرا بە دوو لاپەڕە دەردەچوو،لە 1ی ئایاری 1959 لە کەرکوك بە ئاشکرا بڵاوکرایەوە.

لاپەڕە 130؛ ساڵی 1948- 1949 لە شاری سلێمانی رۆژنامەی (دەنگی فەلاح)و ساڵی 1951 لە ناوچەی (دارماوە)ی قەزای (دەربەندیخان) رۆژنامەی (دەنگی داس) دەرچووەو ئەم رۆژنامەیە تا ساڵی 1953 بەردەوام بووە،ساڵی 1953 قوتابیانی شیوعی لە سلێمانی رۆژنامەی (دەنگی فەقێ) یان دەرکردووە،کە بەرگری لە قوتابیانی خوێندنگا ئاینیەکان دەکرد،هەر هەمان ساڵ قوتابیان لە شاری هەولێر رۆژنامەیەکیان بە شێوەی دەستنووس بە ناوی (دەنگی قوتابیان) دەرکردووە.

لاپەڕە 132 دەستەواژەو رستەیەك سەبارەت بە هاوخەباتی کوردو عەرەبو تورکمان نووسراوە،نووسەر لە پەراوێزدا روونی کردۆتەوە کە ئەو پەرەگرافە لە ژمارەی مانگی تەمموزی ساڵی 1952ی رۆژنامەی نهێنی (ئازادی) وەرگیراوە،ئێمە لەم خاڵەدا ئەوەندەی مەبەستمان لە خودی ژمارەی رۆژنامەکەیە ئەوەندە مەبەستمان لە پەڕەگرافی نووسینەکە نییە، بوونی ئەم پارچە نووسینە بە واتای بەردەوام بوونی رۆژنامەی (ئازادی) دێت لە دەرچوون تا ساڵی 1952.

بەشی سێیەم

چەند بڵاوکراوەو گۆڤارو رۆژنامەیەکی‌تری کوردی

ئـەم کـارە کۆمـەڵێـك کـەموکـوڕی تێکـەوتووە،لـەم رووەوە ئەگەر لە باری گشتییەوە سەیری بکەین دەتوانین چەندان وردە سەرنجی بۆ تۆمار بکەین،بەڵام وەك لە ناونیشانەکەدا ئاماژەمان پێداوە کە تەنیا لە بواری رۆژنامەگەریدا لە کتێبەکە دواین ئەگەرنا لە رووی سیاسیو مێژووییو هەڵسەنگاندنی ململانێکاندا کتێبەکە گفتوگۆی ورد هەڵدەگرێت،بە هەر حاڵ وا لە خوارەوەدا ناوی چەند رۆژنامەو گۆڤارو بڵاوکراوەیەکی‌تر دەبەین کە نووسەر فەرامۆشی کردوون! یاخود زانیاری بەرامبەریان نەبووە،ئەو ناوانەی کە ئێستا ریزیان دەکەین بەشێکن لە مێژووی رۆژنامەگەریی چەپی کوردی کە لە نێوان ساڵانی 1924 تا 1954 لە کوردستانی باشوور (عێراق) بڵاوکراونەتەوە،پێشەکی ئەم پرسیارە دەکەم ،ئەگەر نووسەر لەسەر ئەم پرانسیپە کاری کردبێت؛ لە وڵاتێکدا ئەگەر دوو بزاڤی چەپ یاخود حزبی شیوعی هەبن ئەوە یەکێکیان لادەرە(تحریفی)یە! ئەی بۆچی ناوی رۆژنامەو گۆڤاری (شۆڕش)و (یەکێتی تێکۆشین)ی [9]' هێناوە؟ ئایا چۆن سەلماندوویەتی فلان رێکخراوو حزب لادەرە؟ ئەو بڵاوکراوەو گۆڤارو رۆژنامانەی دادێ کە ریزبەندمان کردوون پەیامەکەیان بەشێك بووە لە خەباتی چەپ، یان ئەو لایەنانەی بڵاویان کردوونەتەوە چەپ بوون؛

گۆڤار؛ حزبی هیوا لە سەرەتای چلەکانی سەدەی رابردوودا لە شاری هەولێر دەریکردووە[10].

دەنگی کورد؛ ساڵی 1943 لە لایەن کۆمەڵەی میللەت لە شاری هەولێر دەرچووە[11].

بلێسە؛ لە ساڵی 1943 لە لایەن کۆمەڵەی میللەت لە شاری هەولێر دەرچووە[12].

رزگاری؛ ساڵی 1945 بەرەی رزگاری کورد دەریکردووە[13].

شوعلە؛ لە کۆتایی چلەکانی سەدەی رابردوو لە شاری هەولێر دەرچووە.[14]

روناکی؛لە نێوان ساڵی 1952- 1954 لە لایەن کۆمەڵەی کوێرەکانی کوردستان لە شاری سلێمانی دەرچووە[15].

یەکێتی فەللاح؛ لە ساڵی 1954 لە لایەن کۆمەڵەی ئازادکردنی فەللاح لە شاری سلێمانی دەرچووە[16].

گەنجان؛ ساڵی 1954 وەك زمانحاڵی یەکێتی گەنجە دیموکراتییەکانی کوردی عێراق دەرچووە[17].

ئازادی کوردستان؛ ساڵی 1957 لە لایەن حزبی شیوعی عێراقی دەرچووە[18].

دەکرێت بۆ زانیاری پتر سەبارەت بەم بڵاوکراوەو گۆڤارو رۆژنامانە سەیری ئەم سەرچاوەو پەڕاوێزانە بکرێت کە ئێمە سوودمان لێ بینیوون.

پەراوێزو سەرچاوەکان

1- د.فائيق بطی،الصحافة اليسارية فی العراق 1924- 1958،لندەن 1985

2- لەم نووسینەدا بواری ئەوە نیە جیاوازی لە نێوان رۆژنامەی کوردی ئەوەی بە زمانی کوردی دەنووسرێت،هەروەها ئەوەی بە زمانی‌تر دەنووسرێت بکەین،بە تایبەتی ئەو رۆژنامانەی کە خزمەتیان بە کوردو کێشەکەی کردووەو دەکەن،دەکرێت لەم رووەوە سەیری بڕوانامەی ماجستێرەکەم بکرێت(هونەرەکانی ئەدەب لە رۆژنامەگەریی نهێنی کوردیدا 1961- 1991،زانکۆی سلێمانی-2000)

3- واتە رۆژنامەی پارتی کۆمۆنیستی کوردستانی عێراق

4- ناوی بڵاوکراوەکە وەرگێڕدراوی دەقاو دەقە بۆ زمانی کوردی،واتی (یەکێتی تێکۆشین)کە لقی کوردی پارتی کۆمۆنیستی عێراق دەریدەکرد.

5- ئەمەش دەبێتە سەرچاوەیەکی‌تر بۆ ئەو گفتوگۆیەی کە ساڵی 2002 لە مانگی ئایارو حوزەیرانو تەمموز لە هەفتەنامەی رێگای کوردستان‌ی حزبی شیوعی کوردستانی عێراق کرا سەبارەت بە مێژووی دەرچوونی یەکەمین ژمارەی (ئازادی).

6- دیارە مەبەستی یەکەم رۆژنامەی کوردییە(کوردستان- 1898)بەلام وەك لە مێژووی دەرچوونەکەیدا دیارە کە رۆژنامەی کوردستان پێش گۆڕانکارییەکانی ساڵی 1908 دەرچووە.

7- ناوی ئەو رۆژنامەیە بەم شێوەیەیە (کرد تعاون ترقی غزتسی)

8- بۆ مێژووی دەرچوونی (ئازادی) لە لاپەڕە 82 دا د. فائق بطی نووسیویەتی؛ لە نیسانی 1945 دەرچووە،کەچی لەم لاپەڕەیەدا نووسیویەتی لە نیسانی 1944 دەرچووە، بە رای من ساڵی 1944 هەڵەیەو لەوە دەچێت هەڵەی چاپ بێت،چونکە لە لاپەڕە 82 پەرەگرافێکی لە ژمارە 1ی رۆژنامەکە وەرگرتووە کە ساڵی 1945 (ئازادی) بۆ یەکەمیجار دەرچووە.

9- سەبارەت بەم دوو بڵاوکراوەیە بۆچوونی خۆی خستۆتە روو.

10،11،12،13،14،15،16،17،18- سوود لەم سەرچاوانە بینراوە؛

ا- جەمال نەبەز،یەکێتی تێکۆشین،ستۆکهۆڵم 1988

ب- نەوزاد عەلی ئەحمەد،رابەری رۆژنامەگەریی نهێنی کوردی 1923- 1960،سلێمانی 2005،

ج- هەفتەنامەی (رێگای کوردستان) ژمارە 499ی رۆژی 2002/4/22 ،هەروەها ژمارە 500ی رۆژی 2002/4/29.

سەرنج؛ ئەم بابەتە رۆژی 2003/4/23 لە هەفتەنامەی رێگای کوردستان بڵاوکراوەتەوە.

بیبلیۆگرافیای
رۆژنامەنووسیی کوردیی لە شاری سلێمانی
هەڵەو کەموکوڕییەکان

پێشەکیو ڕوونکردنەوە

ساڵی 2001 کتێبێك بە ناونیشانی (بیبلیۆگرافیای ڕۆژنامەنووسیی کوردیی لە شاری سلێمانی 1920-1990) [1] لە ئامادەکردنی ڕەفیق ساڵح ئەحمەد ,وەك ژمارە 1 لە زنجیرەی کتێبە چاپکراوەکانی هەفتەنامەی سلێمانیی نوێ چاپو بڵاوکراوەتەوە،سەرەتا دوای خوێندنەوەو هەڵگێڕو وەرگێڕکردنی لاپەڕەکانی کتێبەکە لەبەر چەند هۆکارێك نەمویست قەڵەم بخەمە سەر کاغەزو سەرنجەکانم بنووسمەوە،گوتم بەڵکو لە کوردستاندا لە نێو سەرچاوەو کتێبی هەمەجۆرو فرە کتێبخانەیدا یەکێك هەڵەو کەموکوڕییەکان دەست نیشان بکات،ڕۆژنامەو گۆڤارە فەرامۆشکراوەکانیش بنووسێتەوە، بەڵام ئەوەندەی من لە نێو تۆڕی ئەنتەرنێتدا ڕۆژنامەو گۆڤارە کوردییەکان دەبینمو سەیر دەکەمو دەخوێنمەوە،ئەو نووسینەی من مەبەستم بوو نەمبینی،هەر بۆیە ئەرکەکەم ڕووبەڕووی خۆم کردەوە،چونکە،یەکەم؛ لە کاتی نووسینەوەی مێژووی نەتەوەکەماندا ئەگەر هەڵەو کەموکوڕییمان بینی نابێت دۆش دابمێنین بەڵکو پێویستە یارمەتیدەربین بۆ ڕاستکردنەوەی هەڵەکانو پڕکردنەوەی کەموکوڕییەکان،دووەم؛ بابەتی ناوبراو پێوەندی بە لایەنێك لە لایەکانی ژیانی خوێندنمەوە هەیەو وەك دەزانرێت تا ئێستا لەو بوارەدا چەند کارێکم ئەنجام داوە،ئینجا هیوادارم ئەم سەرەقەڵەمانەم لە پێناوی دەوڵەمەندکردنی کتێبەکەو خزمەتی مێژووی ڕۆژنامەگەریی کوردی لە شاری سلێمانیدا وەربگیرێت.

بۆ باشتر ئاشنابوون بەم نووسینە بابەتەکەم بەسەر چەند ناونیشانێکدا دابەشکردووەو بە کورتی سەرنجەکانم خستۆتە ڕوو.

سەربەرگ

نووسەر ئازادە لە هەڵبژاردنی ناونیشان بۆ بابەتو نووسینو کتێبەکانی، بەڵام هەردەم هەوڵدەدرێت کە ناونیشان بەشێك بێت لە ناوەڕۆکی بابەت،بۆ ناونیشانی ئەم کتێبەش هەوڵدراوە کە تەواوکەری ناوەڕۆکی کتێبەکە بێت،ئێستاش وشە بە وشە ناونیشانەکە ڕاڤە دەکەین؛

بیبلیۆگرا فیا؛ئەو بۆشاییەی کە لە نێوان (بیبلیۆگرا)و(فیا) هەیە پێویست ناکات،ئەگەر وا لێك بدرێتەوە کە وشەکە لە بناغەدا لە دوو وشە پێکهاتووە ئەمە ڕاستە،بەڵام نابێت وشەکە لەت بکرێت چونکە دوو وشەی سادەیەو وشە(زاراوە)ی لێکدراوی بیبلیۆگرافیای لێ پێکهێنراوە،پرسیارێکیتر هەر لەمەڕ زاراوەی بیبلیۆگرافیا ئایا ئەو جۆرە پۆلێنکردنەی کتێبەکە وەك؛ناونیشان،جێگا،زمان، ژمارە، پێوانە،چاپخانە... هتد کە ئیشی لەسەر کراوە،لە کام وڵاتو لە لایەن کام نەتەوە بۆ زانستی بیبلیۆگرافیا بەو شێوەیە کاری تێداکراوە؟ دەکرا ئەم جۆرە بەکارهێنانە لە پەراوێزدا ڕوون بکرێتەوە؟ یاخود بۆچوونێکی شەخسییە؟

ڕۆژنامەنووسیی؛ من وای بۆ دەچم کە وشەی (ڕۆژنامەنووسیی) لە جیهانی ڕۆژنامەگەریدا تەنیا بواری نووسین بگرێتەوە،بەڵام وشەی (ڕۆژنامەگەریی) بوارەکانی

نووسـینو هونـەرکـاری دەگرێتـەوە بـە کـاری چاپخانەشەوە،کەچی لەم کتێبەدا وشەی ڕۆژنامەنووسیی بۆ هەردوو بوارەکە بەکارهاتووە کە من پێم باشترە زاراوەی ڕۆژنامەگەری نەک ڕۆژنامەنووسی بۆ ناونیشانی کتێبی ناوبراو دابندرێت.

کوردیی؛ وا ڕاهاتووین کە وشەی کوردیی بۆ کارێک بەکاربهێنین کە بە زمانی کوردی نووسراوە،بەڵام لەم کتێبەدا ڕۆژنامەو گۆڤاری تێدایە کە تەنیا بە زمانی عەرەبی دەرچووە یاخود لە زۆربەی لاپەڕەکاندا بابەتی بە زمانی عەرەبی بڵاوکردۆتەوە،بە رای من بۆ جیهانی چاپەمەنیو ڕۆژنامەگەریی،شوێنی دەرچوونو ئاڕاستەی ئیشکردن ڕۆڵی سەرەکی دەبینێت،بۆ نموونە لە کۆنەوە تا بە ڕۆژی ئەمڕۆش دەگات زۆربەی حزبو ڕێکخراوە سیاسییە کوردو کوردستانییەکان لە کوردستانی باشوور،زمانحاڵ (ئۆرگان)ی خۆیان بە زمانی عەرەبی دەرکردووەو دەردەکەن،هەروەها ئایا نەدەکرا بڵاوکراوەیەکی وەک (پێنجوین) فەرامۆش بکرێت؟ ڕاستە پێویستە شوێنی بۆ تەرخان بکرێت بەڵام دەکرا ئاڕاستەی ئیشکردنو مەبەست لە بڵاوکردنەوەی بڵاوکراوەیەکی لەم جۆرە بۆ خوێنەران ڕوون بکرێتەوە کە لە سەدا سەد بەشێک بووە لە سیاسەتە شۆڤێنییەکانی ڕژێمی سەدام حوسێن،من وای دەبینم ئەگەر وشەی (کوردیی) لە دووتوێی ناونیشانەکەش نەبووایە هەر ئاسایی بوو بە تایبەتی بۆ شارێکی وەک سلێمانی،هەروەها ناونیشان چەندی کورت بێت باشترە.

لە شاری سلێمانی؛ ئەگەر هەر بە سەلیقە سەرتاپای ناونیشانەکە بخوێنینەوە دیارە لە دوای وشەی (سلێمانی)

(دا) قرتاوە،کە گونجاوترو شیاوتر بوو ئەو (دا)یە بنووسرێت، بۆ وشەی (شار)یش ئایا گونجاوتر نەدەبوو کە وشەی (پارێزگا) بنووسرێت؟ چونکە لە پێوەرەکانی ئیدارەو جوگرافیادا وشەی پارێزگا لە وشەی شار فراوانترو گەورەترە،وەک دەزانرێت پارێزگا لە شارو شارۆچکەو قەزاو ناحیەو گوند پێکدێت،بەڵام شار لە پارێزگا پێکنایەت،ئەوەی ئەو کتێبەشی پێ دەوڵەمەند کراوە ئەو ڕۆژنامەو بڵاوکراوەو گۆڤارانەن کە لە دەرەوەی سلێمانی وەک مەڵبەندی شار دەرچوونە.

پێشەکی بۆ نووسین؛ ئایا ئەم دەستەواژەیە هەڵەی چاپە یاخود ڕستەیەکی ڕاستەو بەشێکە لە ڕێساکانی زمانی کوردی؟! بە رای من بەم شێوەیە بنووسرێت ڕاستترە،(نووسینی پێشەکی) یاخود دەکرا تەنیا وشەی (پێشەکی) بنووسرێت،یان دەکرا جێگۆڕکێ بەو سێ وشەیە بکرێتو بنووسرێت؛(مەحمود مەلاعززەت؛پێشەکی بۆ نووسیوە).

بۆ جەژنی 104ساڵەی ڕۆژنامەگەریی کوردییو 82ساڵەی ڕۆژنامەنوسیی سلێمانیی؛ سەبارەت بەم ڕستەیە کە لەسەر بەرگی کتێبەکەو لە لاپەڕە (1)یش دووبارە بۆتەوە،سەرەتا دەپرسم ئایا نووسینی ئەو چوار دەبڵ(ی)یە هەمان لاسایی کردنەوەی (ی)ەکانی ناوی (یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان)ە؟ یاخود جۆرێکیترە لە نووسینی کوردی؟! ڕاستە کە دەنگو پیتی (ی) ڕۆڵو ئەرکی ڕێزمانی خۆی هەیە،بەڵام من رام وایە کە دەنگی (ی) لە کۆتایی وشەی (سلێمانی) ڕاست نیە،،ئەگەر لە سەرەتاو ناوەڕاستی ڕستە بنووسرێت ڕۆڵی ڕێزمانی دەبینێتو ڕۆڵی (ی)ی ئیزافە یان پەیوەندی

دەنوێنێت،بەڵام وشەی سلێمانی لە کۆتایی رستەکەدا هاتووە،هەر لەم رستەیەدا هەردوو زاراوەی رۆژنامەگەریی‌و رۆژنامەنووسیی هاتووە نازانم نووسەر کامەی پێ راستترە؟! ئەی بۆ وشەی (کوردیی) چی دەڵێن؟

لە بڵاوکراوەکانی هەفتەنامەی سلێمانیی نوێ؛ بە داخەوە تا ئێستا هیچ ژمارەیەکی هەفتەنامەی (سلێمانیی نوێ)م نەبینیووە،دیارە هەفتەنامەکە ناوی (سلێمانیی نوێ) یە نەک (سلێمانی نوێ)،ئایا سەلیقەی کورد کامە ناوی پێ قبوڵە؟ (سلێمانیی نوێ) یان (سلێمانی نوێ)؟ ئەگەر لەسەر ئەو ریتمە بێت پێویستە رۆژنامەی (کوردستانی نوێ)ش بکرێتە (کوردستانیی نوێ)،دیارە وەک دەزانرێت کە بنەماو پێکهاتەی رێزمانی هەر نەتەوەیەک لەسەر سەلیقەی تاکەکان دارێژراوەو دامەزراوە،لە کۆی سەلیقەی تاکەکاندا توانراوە کە دەستوورو رێساکانی رێزمان بنووسرێتەوەو تائەو نەتەوەیە کاری پێ بکات،تا ئێستاش زانایانی زمان‌و رێزمان ئیجتهادی شەخسی بە بنەما سەرەکیەکانی وەک دەستوورێکی بەکارهاتووی رێزمانی وەرناگرن،ئەمە لە لایەک لە لایەکی‌ترەوە تا ئێستا پسپۆرانی ئەو بوارە کۆک نین لەسەر ئەوەی ئایا (دەسەڵات) یان(شاکار) زمانی یەکگرتوو درووست دەکات‌و زمان پێشدەخات؟ باشترە ئەگەر ئیزافەیەک بۆ زمان‌و هەر بوارێکی ژیان بکرێت با پاساوی زانستی بۆ بهێنینەوە،ئەگەر قەناعەتمان نەبوو با لێکۆڵینەوەی مەیدانی بکرێت،بۆ نموونە لە هەموو خەڵکی سلێمانی بپرسین نالێین (سلێمانیی نوێ) بەڵکو بە سەلیقەیەکی ئاسایی دەڵێین (سلێمانی نوێ) یاخود باشترە سەیری پاشکۆی کتێبی ناوبراو بکرێت،ئایا کام رۆژنامەو

گۆڤار بۆ (ی)ی ئیزافە دوو (ی) بەکارهێناوە؟ کە هەندێک لەو گۆڤارو رۆژنامانە شارەزایانی زمان کاریان تێدا کردوون.

وێنەکان؛ لە بەرگی دواوەی کتێبەکەدا هەشت وێنەی شەخسی داندراون کە رۆڵیان دیار بووە لە جیهانی رۆژنامەگەریی کوردیدا، شیاوترو گونجاوتر دەبوو کە ناوی شەخسیاتەکان لە ژێر وێنەکان بنووسرێت،هەروەها باشتر دەبوو کە کورتەیەک لە ژیان‌و چالاکییە رۆژنامەگەرییەکانیان لە پاشکۆی کتێبەکەدا باس بکرێت،ئەمەو دەکرا ناوو چالاکی چەند رۆژنامەنووسێکی‌تریش لەو پاشکۆیە شوێنیان بۆ تەرخان بکرێت،دەپرسم ئایا ئەو وێنانە لەسەر چ بنەمایەک هەڵبژێردراون؟ ئەمەو ئایا قەبارەی وێنەکان لەسەر چ بنەمایەک گەورەو بچووک کراون؟ یاخود دابەشکردنیان بەسەر ستوونەکاندا لەسەرەوە بۆ خوارەوەو هەڵبژاردنی گۆشەی لاپەڕەکان چ حیساباتێکی بۆ کراوە؟ دیارە ئەو دوو پرسیارەی دوایی پێوەندیان بە باری هونەری رۆژنامەگەرییەوە لە رووی خزمەت‌و قۆناغی مێژووییەوە هەیە؟

لەمەشیاندا سلێمانی پێشڕەوی بە باڵا بڕا؟ ئەمە ناونیشانی ستوونە نووسینێکە بە ئیمزای سەرۆکی شارەوانی سلێمانی‌و لە دوا بەرگی کتێبەکە شوێنی بۆ تەرخان کراوە، بریتیە لە 22 دێڕ لە نێو لاکێشەیەکی 15.2جاران 7.2سم-ە،نووسینەکە کۆمەڵێک هەڵەی رێزمانی زەقی تێکەوتووەو پێم شیاو بوو کە دەست نیشانیان بکەم،تکایە سەیری ئەم رستەو دەستەواژانە بکەن؛

(دیاره رۆژنامەنوسی بوارێکی گرنگی هۆشیاری سیاسیو روناکبیرییەو دەوری سلێمانی لەم نێوانەدا لەسەر سێ خاڵ دەبینم) وشەی (نێوانە) هەڵەیە بەڵکو (نێوەندە) یاخود (لەو بوارەدا) راستترە، ئایا (لەسەر سێ خاڵ دەبینم) دەستەواژەیەکی راستەو کورد بەو شێوەیە دەنووسێت؟ گونجاوتر دەبوو کە ئەم رستەیە بەم شێوەیە بنووسرێت(دیارە رۆژنامەنووسی بوارێکی گرنگی سیاسیو رووناکبیرییە،دەوری سلێمانیش لەو بوارەدا بەم شێوەیە دەبینم).

(یەکەمین رۆژنامەی کوردستانی لەم شارەدا چاپ کراوە کە رۆژنامەی پێشکەوتنە) ئەمەش رستەیەکیترە لە نووسینەکەی سەرۆکی شارەوانی،دەپرسم ئایا (یەکەم) راستترە یاخود (یەکەمین)بە رای من (یەکەم) بۆ ریزبەندکردنی پلەو دانانی پلەیە،نەک بۆ بڵاوکردنەوەی یەکەمین گۆڤارو رۆژنامە! بە تایبەتی کە زنجیرە دادەندرێت،هەروەها نازانم (کوردستانی) بە چ مەبەستێک بەکارهاتووە؟ ئەگەر مەبەست لە ئاراستەی کاری رۆژنامەکە بێت ئەوە رۆژنامەی (کوردستان-1898) پێش هەموو رۆژنامەو گۆڤارێکی کوردی بە ئاراستەی کوردستانی گەورە کاری کردووە، یان ئەگەر مەبەست لەوە بێت کە لە کوردستانی باشوور(عێراق)دا (پێشکەوتن) یەکەمین رۆژنامە بێت کە لە سەر هێڵی کوردستانیانە کاری کردووە ئەوە ئەم بابەتە گفتوگۆی وردی زانستی گەرەکەو لەم نووسینەدا بواری ئەو گفتوگۆو لێوردبوونەوەیە نیە!؟

(ئەم ژمارە زۆرەی رۆژنامەو گۆڤار کە لێرەدا بڵاوکراوەتەوە بۆتە لیستی رۆژنامەنووسی سلێمانی لە

رۆژنامەنووسی کوردیدا) دەترسم ئەم نووسینە بە زمانی عەرەبی نووسرابێتو بۆ سەر زمانی کوردی وەرگێڕدرابێت،ئەگەرنا دەتوانرا بەم شێوەیە بنووسرێت؛(ژمارەی زۆری ئەو رۆژنامەو گۆڤارانەی کە لەم کتێبەدا بڵاوکراونەتەوە بەڵگەیەکی لەبەرچاون بۆ پێشڕەوی سلێمانی لەو بوارەداو لیستی رۆژنامەنووسی کوردیشیان دەوڵەمەند کردووە) .

(رۆژنامەنووسی ئێستای سلێمانی بە ئازادی رادەربڕینو رۆژنامەی حزبیو ئەهلیەوە ئەو پێشڕەویەی بۆ سلێمانی وەک خۆی هێشتۆتەوە) ئەم رستەیەش بەم شێوەیە شیاوترە؛(رۆژنامەنووسی ئێستای سلێمانی بە گۆڤارو رۆژنامەی حزبیو ئەهلییەوە لە بواری ئازادیو رادەربڕیندا ئەو پێشڕەویەی بۆ سلێمانی زیندووتر کردووەو زیاتر پەرەی پێداوە)،ئەگەر بڵێین (وەک خۆی هێشتۆتەوە) واتە لەو مێژووە دوورو درێژەدا گۆڕانکاری نەبووەو کاری تازەش نەهاتۆتە بەرهەم؟!

سلێمانی و رۆژنامەو82

لێرەوە بە گوێرەی تواناو زانیاری بەردەست سەرنجمان دەخەینە سەر لاپەڕەکانی ناوەوەی کتێبەکە،ئێستا لەو سەرنێوەی سەرەوەدا (سلێمانیو رۆژنامەو 82) دەست پێدەکەین کە بە قەڵەمی سەرنووسەری هەفتەنامەی (سلێمانیی نوێ) نووسراوەو لاپەڕە سێو چواری کتێبەکەی بۆ تەرخانکراوە،پێش کۆتایی نووسینەکە هاتووە؛(جا کە 82 ساڵ بێت سلێمانی پێشەنگیی ئەم بوارە بکات ئەوا خواستەکانی ئێمەش لەم کارە زیاتر بۆ بالآی رۆژنامەنووسی سلێمانیو سەرنجو تێبینی هەموو لایەک لە ئایندەدا کارەکەمان دەوڵەمەندتر دەکات) هەر لەسەر بنەمای ئەو چەند وشەیەی کۆتایی نێو ئەو دوو کەوانەیەو بۆ دەوڵەمەندکردنی کارەکە سەرنجەکانم بەیان دەکەمو دوو سەرنجیش سەبارەت بە نووسینەکە بە گشتی دەردەبڕم،یەک؛رۆژنامەی پێشکەوتن 32 ساڵ پاش رۆژنامەی (کوردستان-1898) دەرنەچووە بەڵکو 22 ساڵ پێش پێشکەوتن دەرچووە،لە شوێنێکیتری نووسینەکەیدا رستەی(سەروتاری لە هەموو ماکینەیەک باشتر ماکینەی چاپە) نووسیوە،بە داخەوە سەرەتا لە رستەکەو نووسینی وشەی (سەروتاری) نەگەیشتم پاش بیر کردنەوە ئینجا تێگەیشتم کە مەبەستی سەروتارێکە لە رۆژنامەی پێشکەوتن بە ناونیشانی(لە هەموو ماکینەیەک باشتر ماکینەی چاپە) [2] ،بە رای من پێویست بوو وەک ئەمانەتێکی زانستی ناوی سەرچاوەی ئەو لێوەرگرتنە بنووسرێت،کە لە لاپەڕە 1ی

ژمارە 1ی ساڵی 1 ی رۆژنامەی پێشکەوتن بڵاوبۆتەوە،هەر لە نووسینەکەی سەرنووسەردا بۆچوونێکیتریش نووسراوە کە خاوەنی خۆی هەیە،ئەویش ئەمەیە؛(دەرچوواندنی یەکەمین رۆژنامەی شۆڕشی کوردستانە لە چیا سەربڵندەکانی کوردستانەوە؛بانگی حەق) خاوەنی ئەم بۆچوونە د.کەمال فوئاد-ەو پاشان د. ئەڕسەلان بایز لە نامەی ماجستێرەکەی گفتوگۆی سەبارەت ئەو بیروڕایە کردووەو ئیزافەی خستۆتە سەر بۆچوونەکە[3].

رۆژنامەگەریی... سەروەرییەکی گەشی سلێمانی

ئەمە ناونیشانی ئەو پێشەکییەیە کە مەحمود مەلاعززەت بۆ کتێبی ناوبراوی نووسیوەو لاپەڕەکانی 5و6و7و8و9و10و11و12ی کتێبەکەی بۆ تەرخانکراوە،نووسینەکە لە نووسینێکی حەماسی نزیکە کە بۆ (رادیۆ- رۆژنامەی بیستراو) نووسرابێت،نەک نووسینی ئاسایی، نووسەری پێشەکییەکە قەڵەمێکی وردەو لە زۆربەی نووسینەکانیدا پشت بە بەڵگەو سەرچاوەی باوەڕپێکراو دەبەستێت،کەچی بە داخەوە لەم نووسینەدا سەرپێیانە چەند سیفەتێکی بە شاری سلێمانی داوە،گەرچی رەنگە زۆربەی سیفەتەکان بوونیان هەبێت بەلآم وا هەست دەکرێت کە سیفەتەکان بە شێوەیەک ریزبەندکراون وەک چۆن وتارێک بۆ رادیۆ یاخود رۆژنامەیەکی ئاراستە هاندان (تەحریزی) نووسرابێت،تا لە ئەنجامدا حەماسەتی شۆڕشگێڕی لێبکەوێتەوە،یان بە هاندان ریزی جەماوەر پڕ

جۆشو خرۆش بکرێت،دەتوانرێت چەند رستەو دەستەواژەیەک لەو نووسینە وەک بەڵگە بهێنرێتەوە؛

سەرقافڵەی کاروانی ژیان.

جڵەوی ئەو پێشەنگیەی لە دەستدا بووە.

قیبلەی گۆڕانو قیبلەنمای شارو ناوچەکانی‌تر.

بەردەوام ئەم شارەی سلێمانی هەر لە دامەزراندنییەوە(1784) تا ئێستا رۆڵی پایتەختو پێشەنگی لە هەموو بوارەکاندا بینیوە.

شاری شاران.

ئەمەو بێجگە لەو چەند وشەی(یەکەم)ەی کە بە دوای یەکدا ریزی کردوون،لێرە بە دواوە هەوڵ دەدەین چەند سەرنجێک بخەینە سەر ئەو (یەکەم)انە

(بەردەوام پایتەخت بووە،پایتەختی حوکمو سیاسەت بووبێت،یان پایتەختی رووناکبیریو کولتوریو مەزهەبیو راپەڕینو شۆڕش) سەرەتا ئاماژە بە دەستەواژەکانی دەدەین؛(پایتەختی حوکم، پایتەختی سیاسەت،پایتەختی کولتوری،پایتەختی مەزهەبی، پایتەختی راپەڕین،پایتەختی شۆڕش) ئایا بەردەوام بوونی ئەو چەند جۆرو چەشنە پایتەختە چۆن مانەوەی پایتەختێتی سلێمانی‌یان پاراستووەو پارێزگاریان لە پایتەختێتی شارەکە کردووە؟ پێویست بوو ماوە مێژووییەکانی ئەو جۆرە پایتەختانە دیاری بکرێن! ئینجا مێژووەکان بە زنجیرە بە یەکتر ببەسترێنەوە.

(یەکەم دامو دەزگای دەوڵەتیو سوپای نوێ،پولی بەرید لە سلێمانی دەستپێکرد) ئەگەر دەوڵەت بەو واتایە وەربگرین کە؛ (شێوەیەکی مێژوویی بێت بۆ رێکخستنی

سیاسیانەی کۆمەڵگا)[4] ئەوە دەوڵەت لەو کاتە سەریهەڵداوە کە مولکایەتی تایبەتی بۆ هۆیەکانی بەرهەمهێنان پەیدا بووە،کەواتە بۆمان هەیە بپرسین،ئایا لەسەردەمی حوکمدارێتی شێخ مەحموودی نەمردا مولکایەتی هۆیەکانی بەرهەمهێنان چۆن بووە؟ ئەگەر زاراوەی (دەوڵەت) لەو رستەیەی سەرەوەدا بە واتای حوکمدارێتی بەکارهاتبێت دەتوانین بڵێین ئاساییە ،بەڵام ئەگەر زاراوەکە وەک خودی دەوڵەت بەکار هاتبێت ئەوە هەڵەیەو گفتوگۆی وردتر هەڵدەگرێت،چونکە زاراوەکانی (دەوڵەت)و (حکومەت) لە فەرهەنگی سیاسیدا لە یەکتر جیاوازن.

(بۆ یەکەمجار ئاڵای کوردستانی سەربەخۆ بەرزکرایەوە) هەر لەو رۆژەی کە یەکەم ئاڵا درووستکراوەو بەرز کراوەتەوە تا بە رۆژی ئەمڕۆ دەگات مەرج نیە ئەو ئاڵایانە ئاڵای سەربەخۆیی بن،سەبارەت بە ئاڵاکەی شێخ مەحمودی نەمر، پێش ئەو لە یەکێک لە راپەڕینەکانی کوردستانی تورکیا ئاڵا بەرزکراوەتەوە[5].

(یەکەم راپەڕینی جەماوەریی خەڵکی شارو گواستنەوەی خەباتی شاخ بۆ شارو شار بۆ شاخ لە سلێمانییەوە سەریهەڵداوە)خۆزگە بەڕێزیان ئاماژەی بە ساڵو ناوی راپەڕینەکان دەدا،چونکە مێژووی کورد واتە مێژووی راپەڕینو بزووتنەوەی چەکداریو بەم دواییانەش شۆڕشکردن.

(هەر لە سلێمانییەوە بوو کە پێکهاتەی سەرکردایەتی بزوتنەوەی کوردایەتیو راپەڕینو شۆڕش دەستپێکردو رووناکبیرو خوێندەوارانی شار بوونە بەشێکی) دیارە ئەگەر

مێژووی کۆمەڵەو گروپو ڕێکخراوی سیاسی کوردی بخوێنینەوە ئەو بۆچوونەش گفتوگۆ هەڵدەگرێت،بە تایبەتی وا باس دەکرێت کە (لە پێش یەکەمین جەنگی جیهانیدا کۆمەڵەی جیهانداان بە دەسپێشکەری عەبدولرەزاق بەگی بەدرخانو بە هاوکاری سمکۆو هەندێ لە گەورە پیاوانیتری کورد لە خویو ماکۆ دامەزراوە.. لە دوا ساڵی جەنگدا کۆمەڵەی ئیستخلاسی کوردستان لە لایەن سەید تەهای شەمزینیو بە هاوکاری سمکۆو هەندێ لە گەورە پیاوانیتری کورد لە ناوچەی ورمێ دامەزراوە). (6)

(یەکەم چاپخانەی لێ دانرا) وەک لە زۆر سەرچاوەکاندا هاتووە کە (یەکەم چاپخانەی کوردی کە توانای بۆ گەلی کورد تەرخان کردبێت لە ساڵی 1915 لە شاری حەلەب لە لایەن خوالێخۆشبوو حسین حوزنی موکریانییەوە دامەزرێندرا) (7) ئەگەر مەبەستیش لە خاکی کوردستان بێت ئەوە یەکەم چاپخانە لە شاری کەرکوک بە ناوی (صنائع مکتبی مطبەسی)(8). دامەزرا.

(یەکەم ڕۆژنامەی لێ چاپو بڵاوکرایەوە) بەڵێ ڕاستە بەڵام پێویست بوو ورتر دابڕێژرێت کە؛ (یەکەم ڕۆژنامە بە زمانی کوردیو لەسەر خاکی کوردستانی باشوور لە سلێمانی چاپو بڵاوکرایەوە) ئەوە لە حاڵێکدا ئەگەر شوێنی دەرچوونی گۆڤارو ڕۆژنامەکانی پێش (پێشکەوتن-1920) پنتی قسەو مەبەستمان بێت بە تایبەتی ڕۆژنامەکەی سمکۆ ئەگەر ساڵی 1921 دەرچووبێتو لە دەرەوەی سنوورو خاکی کوردستاندا چاپو بڵاوکرابێتەوە.

(یەکەم کۆمەڵەی سیاسیو ڕۆشەنبیری تیایە لە دایک بوو) ئەم زانیارییە پێویستی بە بەڵگە هەیە،چونکە لە

مێژووی کوردو کوردستاندا یەکەم کۆمەڵەی سیاسیو ڕۆشنبیری لە سلێمانی لە دایک نەبووە بۆ ڕاستی ئەم بۆچوونەش کۆمەڵێک سەرچاوە هەیە دەتوانرێت سەیری بکرێت(9).

(یەکەم شاری گەورە بوو کە لە ڕاپەڕیندا ڕزگار کرا) ئەم ڕستەیە باشتر خۆی دەنواندو تۆکمەترو زانستیتر دەبوو کە ئەگەر بەم شێوەیە بووایە؛ یەکەم پارێزگا بوو کە پێش پارێزگاکانیتری کوردستانی باشوور لە ڕاپەڕینی بەهاری ساڵی 1991 ئازاد کرا) چونکە بۆ نموونە خۆ ڕانیە شارۆچکە نیە بەڵکو شارەو پێش سلێمانی ئازاد کرا.

(یەکەم پاڵاوتگەی نەوتی تێدا دامەزرێنرا) نەخێر یەکەم پاڵاوتگەی نەوت لە کەرکوک دامەزراوە(10)،بەڵام ڕەنگە بەڕێزیان مەبەستی لە یەکەم پاڵاوتگەی نەوت بێت لە ڕۆژگاری دەسەڵاتداریتی ئەمڕۆی کوردستاندا واتە؛(دەسەڵاتداریتی حکومەتی هەرێمی کوردستان) (11)

دوای خستنە ڕووی ئەم سەرنجانە سەبارەت بە پێشەکییەکەی مامۆستا مەحمود مەلا عززەت هاودەنگم لەگەڵ ئەم ڕستەیەی بەڕێزیان کە لە شوێنێکی پێشەکییەکەیدا سەبارەت بە نووسینەوەی مێژووی سلێمانی نووسیویەتی؛ (مێژووی پڕ لە سەروەرییەکانی بابەتیو زانستانە بنووسینەوە) (12).

چەند وردە هەڵەیەکی‌تر

ئامادەکەری کتێبەکە کە دێتە سەر پۆلێنکردن‌و ریزبەندکردنی گۆڤارو رۆژنامەو بڵاوکراوەکان چەند وەسف‌و ناونیشانێکی نووسیوە بۆ جیاکردنەوەو ناسینەوەی هەر یەکێک لە گۆڤارو رۆژنامەکان،بەڵام بۆ هەموو گۆڤارو بڵاوکراوەو رۆژنامەکان لەسەر ئەو پرانسیپە کارنەکراوە،کە دەکرا ئەو پرانسیپە وەک کلیشەیەک بەرامبەر بە هەموو گۆڤارو بڵاوکراوەو رۆژنامەکان کاری پێبکرێت،نەبوونی ئەمەش ئاڵۆزی‌و تێکەڵی لە لای خوێنەران درووست کردووەو ماندوویان دەکات بۆ نموونە ئەوەی لەسەر (پێشکەوتن) پێڕەو کراوە بۆ (پەیامی کرێکار)و (ئافرەتی ئازاد) پێڕەو نەکراوە،دەپرسم ئایا بۆ ئەو جۆرە وەسف‌و پێناسانە وەک زانستێکی بیبلیۆگرافی سوود لە چ سەرچاوەیەک بینراوە؟ یان پشت بە کام سیستەمی بیبلیۆگرافی جیهانی بەستراوە؟ هەروەها ئاسانترو باشتر نەدەبوو ئەگەر رەچاوی سیستەمی ئەو خشتەیە بکرێت کە لە رۆژنامەی (ئاڵای ئازادی)[13] پێڕەویان کردووە، ئەو کاتە دەتوانرا چەند بەشێکی‌تریش زیاد بکرێت! ئەوسا ئەو بۆشاییە زۆرەش نەدەکەوتە دوو تویێ کتێبەکە،هەروەها کەی ئەمە پێی دەڵێن (ناونیشان) بۆ نموونە؛(ناونیشان؛حەفتەی جارێک دەردەچێ)[14] یان (ناونیشان؛ غزتەیکی حکومتیە هفتە جاریک دەردەچی)[15] یاخود (ناونیشان؛ رۆژنامەیەکی کوردیە شەمموان دەرئەچی)[16] ،ناونیشان واتە (عنوان،ئەدرێس) مەبەست ئەوەیە کە رۆژنامەکە یاخود

گۆڤارەکە لە کوێ (مکان) دەردەچووە یان دەردەچێت،ئەوەی لەسەرتاپای کتێبەکە بە (ناونیشان) هاتووە،ئەمە پێی دەڵێن (ناسنامە- هویة)ی رۆژنامە یاخود گۆڤار؟ ئامادەکەر دەیتوانی لە هەندێک شت خۆی دەرباز بکات کە تا ئێستا لە لای ئێمە ساغ نەبوونەتەوەو دەیتوانی کلیشەکە بەم شێوەیە بنووسێتەوە بۆ نموونە؛

پێشکەوتن

حەفتەی جارێک دەردەچی

یاخود

بانگی کوردستان

علمی،اجتماعی،ادبی،غزتیکی حرو سربست ملی‌یە

یان

ئاڵای شۆڕش

جەریدەی کۆمەڵەی مارکسی- لینینی کوردستانە

یان

رابەر

بڵاوکراوەیەکی رۆشن‌بیری‌یە،هەر بە دوو هەفتە جاریک، لیژنەی ناوچەی سلێمانی پارتی دیموکراتی کوردستان بڵاوی ئەکاتەوە.

ئەمەو چەند هەڵەیەکی‌تریش کەوتۆتە نێو کتێبەکە هەوڵ دەدەم تەنیا هەڵە زەقەکان راست بکەمەوە؛

لە لاپەڕە 15 نووسراوە؛ خاوەن (ئیدیتۆر/ بەرپرس)؛ میجەرسۆن (ژمارە 1-45) گوڵدسمیث (45_118) واتە مێجەرسۆن‌و گوڵدسمیث پێکەوە بەرپرسی ژمارە (45) بوونە چونکە ئەو جیاکردنەوەیە وا دەگەیەنێت،بەڵام لە بنەڕەتدا

که میجەرسۆن ڕۆیشتووە ئینجا گۆڵدسمیث بۆتە بەرپرسی ڕۆژنامەکە.

لە لاپەڕە 16 نووسراوە؛ (شیروان بەکر سامی) ڕاستیەکەی (سیروان بەکر سامی)یە.

لە لاپەڕە 17 بۆ (بانگی کوردستان) نووسراوە؛ (علمی،اجتماعی،ادبی،غزتیکی حرو سربست ملی‌یە) بەڵام ئەم ناسنامەیە بۆ هەموو ژمارەکان بەو شێوەیە نەماوە بۆ نموونە لە ژمارە (14)ی ساڵی (1) نووسراوە؛(علمی،سیاسی،ادبی،غزتیکی ملی‌یە) کە پێویستی دەکرد ئەو گۆڕانکارییانەش ئاماژەیان پێبدرێت،وەک چۆن لە هەندێک شوێندا لە کاتی زیادو کەمبوونی لاپەڕەکاندا نووسراوە.

لە لاپەڕە 20 بۆ (بانگی حەق) بەرامبەر بە خاوەن(ئیدیتۆر/ بەرپرس) هیچ نەنووسراوە بەڵام ئەگەر بە وردی لاپەڕە (1)ی ژمارە (1)ی ڕۆژنامەکە لای سەرەوەی بخوێندرێتەوە دەزانرێت کە بەرپرسی بانگی حەق (قرارگای عمومی ئۆردوی کوردستانە) چونکە بەم رستەیە ئەو شوێنە لە هەموو شتێک بە بەرپرسی ڕۆژنامەکە دەزانرێتو نووسیویەتی (بۆ هەموو شتێک مراجعەت بە قەرارگای عمومی دەکرێت) [17]

لە لاپەڕە 21 ئامادەکەری کتێبەکە سەبارەت بە ژمارە (2)ی بانگی حەق دوو بۆچوون دەردەبڕێت لە خوارەوەی لاپەڕەکەدا دەڵێت؛(ژمارە -2– دەرنەچووە)کەچی (چوار) دێڕ پێش ئەم دەستەواژەیە نووسیویەتی؛(-3- ژمارەی لێ دەرچووە) کە لە بنەڕەتدا کەس ژمارە (2)ی نەبینیووەو

دەشێت هەرتەنیا دوو ژمارەی لێ چاپو بڵاوکراوبێتەوەو بە هەڵە لەسەر ژمارە (2) نووسرابێت ژمارە (3).

لە لاپەڕە 23 بۆ دەرچوونی ژمارە (1)ی ئومێدی ئیستقلال نووسراوە؛(ژمارە 1،ساڵ 1،پێنج شەممە ایلول 1923) بەڵام بە ڕوونی لەسەر ژمارەکەدا نووسراوە کە لە (20 ایلول) دەرچووە،کەچی نازانم بۆ ڕۆژی دەرچوونەکە فەرامۆشکراوە؟!

لە لاپەڕە 31 لە کاتی باسکردنی بڵاوکراوەی[18] (خورمال)دا پێویست بوو بنووسرێت کە بڵاوکراوەیەکی (دەستنووس) بووە،قەبارەش گرنگە کەچی نەنووسراوە! هەروەها بڵاوکراوەیەکی‌تری خوالێخۆشبوو؛ شاکر فەتتاح بە ناوی (چەمچەماڵ) لە بیر کراوە کە لە شوێنێکی‌تری ئەم نووسینەدا باسی دەکەم.

لە لاپەڕە 34 بۆ بڵاوکراوەی (دەنگی فەلاح) ئاماژەی بەوە نەدراوە کە حزبی شیوعی عێراقی دەریکردووە[19].

لە لاپەڕە 35 کە باسی بڵاوکراوەی (فەلاح) دەکات بە ڕای من هەمان بڵاوکراوەی (دەنگی فەلاح)ەو لە دۆسیەی ژمارە 950/85ی 1950/12/9 بە هەڵە ناوی کراوەتە (فەلاح)،چونکە ڕەوا نیە(ژمارە 1،ساڵ 1،لە تشرینی یەکەم؛1962 دەرچووبێتو لە 1950/12/9 خەڵکی لەسەر تاوانبار کرابێت!؟

لە لاپەڕە 37 باس لە بڵاوکراوەی (یەکێتی فەلاح) دەکات،نازانم لە سلێمانی دەرچووە یان لە شوێنی‌تر،بەڵام کۆمەڵەی ئازادکردنی فەلاحەکان،کۆمەڵەیەک بووە حزبی شیوعی عێراق وەک کۆمەڵەیەکی تێکۆشانی جوتیارانی کوردستان لە پێناوی مافەکانی خۆیان سەرپەرشتی کردووە،

واتە کۆمەڵەی ناوبراو تایبەت نەبووە تەنیا بە شاری سلێمانی،بۆ راستی ئەم بۆچوونەش دەتوانرێت بەیاننامەکەی(کۆمەڵەی ئازادکردنی فەللاحەکان) لە لاپەڕە 1ی ژمارە 2ی بڵاوکراوەکە بخوێندرێتەوە،هەروەها لە دێڕی 9ی هەمان لاپەڕەی کتێبی ناوبراودا نووسراوە ؛(جێگا ؛ سلێمانی/ بە نهێنی) کەواتە ئەو گۆڤارو بڵاوکراوەو رۆژنامانەی پێشەوە کە لە کتێبەکە باسیان کراوە،بۆ نموونە وەک ؛(دەنگی راستی،پشکۆ،دەنگی فەللاح..) بە ئاشکرا چاپو بڵاوکراونەتەوە،لەم جۆرە پۆلێنکردنانەدا پێویستە بە وردی ئاماژە بە سیفەتەکان بدرێت بە تایبەتی ئایا (نهێنی) یان (ئاشکرا)بووە [20].

لە لاپەڕە 39 باس لە (بڵاوکراوەی گەنجان) کراوە،نازانم وشە (زاراوە)ی (بڵاوکراوە) لە کوێ هێنراوە؟ ئایا لە چ لاپەڕەو شوێنێکی (گەنجان) نووسراوە؟ ئەمەو پێویست بوو بنووسرێت کە؛ (یەکێتی گەنجە دیموکراتیەکانی کوردی عێراق) رێکخراوێک بووە حزبی شیوعی عێراق سەرپەرشتی کردووە.

لاپەڕە 42 ؛ گۆڤاری (بەیان) لە کەرکوک بە ناوی (شەفەق) دەرچووە نەک (الشفق)، هەر تەنیا ژمارە 1ی لە کەرکوک دەرنەچووە بەڵکو تا ژمارە (3)ی بەرگی (2) لە کەرکوک دەرچووە،کە بۆ سلێمانی گوێزرایەوە ناوەکەی کراوەتە (بەیان)و پاش زیاتر لە دوو ساڵ جارێکیتر بۆ کەرکوک گوێزراوەتەوەو هەمیسان ناوەکەی کراوەتەوە بە (شەفەق) [21].

لاپەڕە 44؛ بۆ گۆڤاری (نەورۆز) نووسراوە (وێنە؛ نیە) کەچی لە ژمارە 1ی ساڵی 1 ی نەورۆزی 1959 وێنەی عەبدولکەریم قاسم بڵاوکراوەتەوە.

لاپەڕە 45 ؛ بۆ گۆڤاری (نیشتمان)یش نووسراوە (وێنە؛ نیە) کەچی لەسەر بەرگی گۆڤارەکە وێنەی کوردو عەرەبێک بڵاوکراوەتەوە، هەروەها لە دێڕی 3ی هەمان بابەتو لاپەڕەدا نووسراوە؛ (لە لایەن قوتابیانی قوتابخانەی سەرەتایی مامۆستایان لە سلێمانی بە زمانی کوردیو عەرەبی دەرئەچێت)بەڵام لە رستەکەی سەر بەرگی گۆڤارەکە(زمانی کوردیو عەرەبی) نەنووسراوە،پێویست بە دووبارە کردنەوەش ناکات،چونکە لە دێڕی (11)ی هەمان لاپەڕەی کتێبەکەدا سەبارەت بە گۆڤاری ناوبراو نووسراوە؛ (زمان؛ کوردیو عەرەبی).

لاپەڕە 50؛ بۆ گۆڤاری هونەر نووسراوە (وێنە؛ نیە) کەچی بۆ نموونە لەسەر بەرگی گۆڤارەکە وێنە بڵاوبۆتەوە.

لاپەڕە 52؛ نازانم زاراوە (وشە)ی نامیلکە لە فەرهەنگی رۆژنامەگەریی کام نەتەوەو وڵات وەک جۆرێک لە جۆرەکانی جیهانی رۆژنامەگەریی بەکارهاتووە؟ چونکە (نامیلکەی سلێمانی) بریتیە لە کۆمەڵێک بەرهەمی کۆکراوەو وەک نامیلکە چاپکراوە، تەنیا لە حاڵەتێکدا دەتوانرێت کە نامیلکەی سلێمانی لە دوو توێی ئەم کتێبەدا شوێنی بۆ تەرخان بکرێت کە بۆ نموونە ناوی گۆڤارەکە (نامیلکەی سلێمانی) بێت،هەر لە هەمان لاپەڕەدا بۆ وەسفی نامیلکەی سلێمانی نووسراوە (زاراوە؛کرمانجی خواروو) ئامادەکەری کتێبەکە وشەی (زاراوە)ی بە هەڵە بەکارهێناوە، چونکە زاراوە بە واتای (مصطلح) دێتو وا رۆیشتووە،بەڵام لە

کتێبەکەدا بەرامبەر بە (لهجة) بەکارهاتووە، کە لە نێو پسپۆڕانی کورددا بەرامبەر بە (لهجة) (زار) یاخود (دیالێکت) بەکاردێت.

لاپەڕە 56؛ بۆ ژمارەکانی رزگاری کوردستان نووسراوە؛(ژمارە 1؛ ساڵی 1،مایس 1963- ژمارە 4 ؛ساڵی 1 کانونی یەکەم 1962- ژمارە 4 ؛ ساڵی 2 کانونی دووەم 1962) دیارە لە کاتی نووسینەوەی ئەم ژمارەو مێژووانەدا پەلە کراوە،ئەگەرنا چۆن دەبێت (ژمارە 1،ساڵی 1 لە مایسی 1963 دەرچووبێت کەچی ژمارە 4؛ ساڵی 2 لە کانونی دووەمی 1962) دەرچووبێت؟ [22]

لاپەڕە 58؛ (بەرەو پێشەوە) دوو ژمارەی لێدەرچووە نەک (1) ژمارە،ژمارە (3)ش ئامادە بووە بۆ چاپ بەڵام بڵاونەکراوەتەوە [23].

لاپەڕە 60؛ جەلال دەباغ لە بڵاوکراوە کوردییەکانی حزبی شیوعی عێراق لە کوردستان بە گشتیو لە سلێمانی بە تایبەتی کاری تێدا کردوون یاخود ئاگاداری دەرچوونو بڵاوکردنەوەیانە،لەو وتارەی کە لە هەفتەنامەی (رێگای کوردستان) [24] بڵاوی کردۆتەوە ناوی (هەواڵنامە) ناهێنێت،بەڵکو بەم شێوەیە دەنووسێت؛ (کۆمیتەی ناوخۆی سلێمانی هەمیشە بیری لەوە دەکردەوە کە بڵاوکراوەیەکی مانگانەو یان ناو بە ناو دەربکات ئەوەبوو بڵاوکراوەی (دەنگو باس)و (هەواڵەکانی کوردستان)و شتی وای بڵاوکردەوە. تا ساڵی 1967 من گەڕامەوە سلێمانی)[25] ، منیش لە کتێبی(رابەری رۆژنامەگەری نهێنی کوردی 1961-1991)26، باسم لە (هەواڵنامە) کردووە،دیارە جەلال دەباغ

لە نوسینی دەستەواژەی (شتی وای)دا مەبەستی (هەواڵنامە)یەو ناوەکەی لە بیر چۆتەوە!

لاپەڕە 61؛ گۆڤاری (رزگاری) ژمارە 1ی ساڵی 1962 دەرچووە 27 ،هەر بۆیە پێویستە زنجیرەی دانانی ئەم گۆڤارە لە لاپەڕە 55 یاخود لە لاپەڕە 56ی کتێبەکە بێت نەک لە لاپەڕە 61.

لاپەڕە 63؛ نازانرێت بۆ جێگۆڕکێ بە زنجیرەی ناوی ئەندامانی دەستەی نووسەرانی (گزنگ-چیا) کراوەو پاشو پێش کراون؟ هەروەها نووسراوە؛ (ژمارە 1ی بە ناوی گزنگ-ە،ژمارە 2ی ناوی چیایە) ئەی ژمارە 3ی بە ناوی چی دەرچووە؟

لاپەڕە 64 بە گوێرەی نووسینە ناوبراوەکەی جەلال دەباغ کە؛ یەکدوو ژمارەی ئاڵای کارگەران لە چاپخانەیەکی کۆنی حزبی شیوعی عێراق لە گوندی دەرگەلەی سەر بە پارێزگای هەولێر چاپکراوە 28،دەرگەلە گوندێکە دەکەوێتە باکووری رۆژهەڵاتی پارێزگای هەولێر.

لاپەڕە 68؛ لە دوا دێڕی ئەو نووسینەی سەبارەت بە گۆڤاری (رزگاری) نووسراو، هاتووە؛(ژمارە 14-25) دیارە ئەمە هەڵەی چاپەو راستیەکەی بەم شێوەیەیە (ژمارە 14-15).

لاپەڕە 69؛ بۆ روونکردنەوە پێویستی دەکرد لە خوارەوە بنووسرێت؛دیارە ئەوسا بڵاوکراوەیەکیتر بە ناوی (دەنگو باس) هەبووە،بۆیە لە ژمارە (2)ەوە ناوەکەیان کردۆتە (بروسکە)29.

لاپەڕە 70؛ بڵاوکراوەی (رەنج) ژمارە (1)ی لە مانگی ئابی 1969دا دەرچووە 30.

لاپەڕە 74؛ محەمەد نوری تۆفیق سکرتێری نووسینی (دەنگی مامۆستا) بووە نەک لێپرسراوی گۆڤار،چونکە ئەم دوو زاراوەیە لە هونەری ڕۆژنامەگەریدا جیاوازن 31.

لاپەڕە 77؛ ئایا (خەباتی کرێکاران) کەی دەرچووە؟ نامیلکە بووە یان گۆڤار؟ ئەگەر نامیلکە ئایا بێت دەچێتە خانەی ڕۆژنامەگەرییەوە یان نا؟

لاپەڕە 79؛ ژمارە (1)ی (ڕەنجدەر) لە ناوەڕاستی 1976 دەرچووەو تا وەستانی (4) ژمارەی لێدەرچووە نەک (3) ژمارە 32.

لاپەڕە 83؛ بۆ بڵاوکراوەی دەنگوباسی زانکۆی سلێمانی نووسراوە؛ (خاوەنی لقی ڕاگەیاندنو بڵاوکردنەوەی سەرۆکی زانکۆ) لام وایە ئەمە هەڵەی چاپە چونکە (سەرۆکایەتی زانکۆ) ڕاستترە،هەروەها نووسراوە (وێنە؛نیە) کەچی هەر بۆ نموونە ئەگەر سەیری بەرگی پاشکۆی ژمارە (2)ی تشرینی یەکەمی 1975 بکەین دەبینین وێنەی قەڵەمو کتێبێک بڵاوکراوەتەوە، ئەمەو بێجگە لە دانانی دروشمی زانکۆی سلێمانی.

لاپەڕە 90؛ باشتر بوو وەک سەرنجێک بۆ (شنروێ) بنووسرێت تا ژمارە (5) بە ناوی (شنروێ) دەرچووەو لە ژمارە (6)دا ناوەکەی بۆتە (ئاسۆگە)و لەم ژمارەیەوە وەستاوە.

لاپەڕە 91؛ دەنگی شۆڕشی عێراق ژمارەی لاپەڕەکانی 21 لاپەڕە نیە بەڵکو 22 لاپەڕەیەو بەشی ئێستگەی دەزگای ڕاگەیاندن دەریکردووە، لەبەر ئەوەی بڵاوکراوەیەکی وەک (دەنگی شۆڕشی عێراق) لە نێو شۆڕش دەرچووەو خراوەتە ناو بیبلیۆگرافیایەکی لەو شێوەیە پێویستی دەکرد بۆ ئەم

مەسەلەیە بە دواداچوون بۆ چەند گۆڤارو ڕۆژنامەو بڵاوکراوەیتریش بکرێت،من بۆچوونم وایەو پێم زانستیترە کە ئەو چەشنە گۆڤارو ڕۆژنامەو بڵاوکراوانە لە دوو توێی ڕۆژنامەگەریی (نهێنی)دا شوێنیان بۆ تەرخان بکرێت باشترە،چونکە ناتوانرێت بسەلمێنرێت کە هەموو کارە ڕۆژنامەگەرییەکانیان لە نووسینو نەخشەسازیو چاپخانە لە یەک شوێنی دیاریکراو رایی کراون بە مەرجێک ناسنامەی ئەو شوێنەیان لەسەر نەبێت وەک؛ جێگا یاخود سنووری چالاکیو کاری ڕێکخراوەییو پێشمەرگایەتی،بۆ نموونە ئاساییە ڕۆژنامە یاخود گۆڤار یان بڵاوکراوەیەک ناوی مەڵبەندو لقو کۆمیتەو ناوچە.. هتد، سلێمانی یاخود سنووری پارێزگای سلێمانی بەسەرەوە بێتو بخرێتە دوو توێی کتێبێکی لەو شێوەیە،بەڵام ئەگەر بەو شێوەیە نەبوو باشترە لە چوارچێوەیەکی گشتی کاریان لەسەر بکرێت،ئەمە لە (رزگاری ل95)و (هۆرە ل96) دووبارە بۆتەوە،بەڵام بۆ (دەنگی کرێکار ل98) ئاساییە چونکە ناوی (سلێمانی)ی بەسەرەوەیە.

لاپەڕە 96؛ (هۆڕە) نیە (هۆرە)یە.

لاپەڕە 99؛ ئایا ئەگەر نەزانرێت (دەنگی لاوان) کەی دەرچووە چۆن خراوەتە ئەو لاپەڕەیە، کە کتێبەکە لەسەر بنەمای زنجیرەیی ڕۆژو مانگو ساڵ پۆلێنو ڕێکخراوە،ئەگەر لەبەر نەزانینی مێژووی دەرچوونی خراوەتە ئەو شوێنە پێویست بوو لە سەرنجێکدا ئەو هۆیە بنووسرێت.

لاپەڕە 100؛ بۆ (ئافرەتی ئازاد)یش پێویستی بوو کە سەرنجێکی لەو شێوەیە بنووسرێت.

لاپەڕە 103تا 126؛کارێکی باشکراوە کە کۆپی ڕۆژنامەو گۆڤارو بڵاوکراوەکان بڵاوکراوەتەوە،بەڵام خۆزگە وەک کتێبەکە ئەوانیش بە زنجیرەی مێژوویی دادەندران! هەروەها باشترو شیاوترو جوانتر دەبوو،ئەگەر ئەو کۆپیکراوانە هەر یەکەو لەگەڵ نووسینەکانی خۆیان دابندرێن، چونکە وا هەست دەکەم بەو شێوەیەی ئێستا خوێنەر بۆ بەراوردکردنی نووسینو وێنەکان تۆزێک ماندوو دەبێت.

کۆمەڵێک ڕۆژنامەو گۆڤارو بڵاوکراوەی‌تر

دیارە هیچ کارێکی ئەرشیفکردنو دۆکۆمێنتکردنو بیبلیۆگرافیا بێ کەمو کوڕی نابێت، نەخوازەڵڵا ئەگەر یەک کەس ئەو کارە جێبەجێ بکات،بە تایبەتی کارێکی لەو شێوەیە کە بریتییە لە کۆکردنەوەی گۆڤارو ڕۆژنامەو بڵاوکراوەکانی پارێزگایەک لە ماوەی حەفتا ساڵدا،ئیتر وا لە خوارەوەدا بە گوێرەی دەستکەوتنی سەرچاوە هەوڵ دەدەم چەند کەموکوڕییەکی ئەو کتێبە ساغ بکەمەوەو ئیزافەیەک بخەمە سەر ئەو کارە،وەک سەرنجێکیش پێویستە ئەوە ڕوونبکەمەوە،زۆربەی ئەو ڕۆژنامەو گۆڤارو بڵاوکراوانەی کە بۆ کتێبەکەم ئیزافە کردووە حزبو ڕێکخراوی سیاسی کوردو کوردستانی دەریانکردووەو ناوی مەڵبەندو ئەو لقانەیان بەسەرەوەیە کە سنووری چالاکییەکانیان بریتی بووە لە سنووری پارێزگای سلێمانی، لەسەر ئەو بنەمایە پێموایە کە ئەو ناوانە زۆربەیان لەو سنوورە چاپو بڵاوکراونەتەوە؛

چەمچەماڵ

ڕۆژنامەیەکی دەستنووس بووە خوالێخۆشبوو شاکر فەتتاح لە چەمچەماڵ دەریکردووە،لە 1946/7/1 تا 1946/8/12 (7) ژمارەی لێ چاپو بڵاوکردۆتەوە[33]، سنووری جوگرافی چەمچەماڵ بە گوێرەی ئەمڕۆ سەر بە پارێزگای سلێمانییە.

رزگاری

بڵاوکراوەی پارتی دیموکراتی کورد بووەو ژمارە (1)ی ساڵی 1946 لە بەغدا بە شێوەی نهێنیو بە تایپی ئاساییو بە رۆنیۆ راکێشراوە، پاش وەسبەی 1948 چیتر نەتوانراوە لە بەغدا چاپبکرێت،بۆ گوندی (سیتەک)ی باکووری سلێمانی گوێزرایەوە لەوێش چەند ژمارەیەکیتری لێ چاپکراوە 34.

نیشتمان

ئۆرگانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد (ژ. ک) بووەو بە نهێنی لە ساڵی 1943 تا 1944 (9) ژمارەی لە شاری تەورێزی ئێران لێدەرچووەو زیاتر عەبدولرەحمان زەبیحی سەرپەرشتی دەرکردنی کردووە ،دوای روخانی کۆماری مەهابادو ئاوارەبوونی زەبیحیو محەمەد شاپەسەندی ساڵی 1948 لە گوندی(سیتەک)ی سلێمانی ژمارە (10) یان بە (24) لاپەڕە دەرکردووە 35.

دەنگی داس

بڵاوکراوەیەک بووە حزبی شیوعی عێراق لە نێوان ساڵانی 1951- 1954 بە زمانی کوردی لە دەربەندیخان دەریکردووە 36.

خەبات

رۆژنامەی پارتی دیموکراتی کوردستان بووە،ساڵی 1953 ژمارە 1ی بە نهێنی دەرچووە،ماوەیەکیش رۆژنامەیەکیتری پارتی بە ناوی (خەباتی کوردستان) دەردەچوو،خەبات لە ماوەی ساڵانی 1953 تا 1959 بە نهێنی لە بەغداو کەرکوکو سلێمانی دەرچووە،دوای ئەیلولی 1961 دیسان چۆتەوە قۆناغی نهێنیو ژمارە 465 کە یەکەمین ژمارەی قۆناغی نهێنی سەردەمی بزووتنەوەی چەکداری پارتی

دیموکراتی کوردستان-ەو ئەوکاتە لە سنووری پارێزگای سلێمانی دەرچووە 37.

ئازادی کوردستان

سەبارەت بەو رۆژنامەیە سەرچاوەیەک نووسیویەتی؛ (لەگەڵ بەستنی دووەمین کۆنفڕانسی حزب لە ساڵی 1956 داو هەڵبژاردنی سەرکردایەتی حزبو چارەسەرکردنی هەندێ گیروگرفتی ناوخۆو یەکگرتنەوەی هەندێ لە لاباڵەکانی حزبو هەڵبژاردنی هاوڕێ سەلام عادل بە سکرتێری حزبو جەمال حەیدەری بە ئەندامی مەکتەبی سیاسی،ئازادی 38 بە هەنگاوێکی گەورە بەرەو پێشچوو،بە تایبەتی لە ساڵی 1957دا،چەند ژمارەیەکی رێکو پێکتری لێ دەرچوو بە ناوی- ئازادی کوردستان-و بەڕێزان مامۆستا سالح حەیدەری،حەمید عوسمان بەشداری دەرکردنی بوون)39 بە رای من ئەو چەند ژمارەیە لە کەرکوک پاشان لە سلێمانی دەرچووە.

رێگای کوردستان 40

رۆژنامەیەکی نهێنی بووە،لقی کوردستانی 41 حزبی شیوعی عێراق زیاتر بە زمانی کوردی دەریکردووە،ژمارە 1ی ساڵی 1962 چاپو بڵاوکراوەتەوە، لە زۆر شوێنو جێگادا دەرچووەو تا ساڵی 1973 بەردەوام بووە،لەو یانزدە ساڵەدا ماوەیەک لە سلێمانی لە ماڵی خوالێخۆشبوو عوسمان دانش چاپکراوە 42 ، دیارە دوای ئینشقاقی حزبی شیوعی عیراقی لە ساڵی 1967،هەردوو لایەنی مونشەق رۆژنامەی (رێگای کوردستان)یا دەردەکرد.

پێشرەو

گۆڤارێکی هوشیاری زانیاری پارتی دیموکراتی کوردستان (باڵی مەکتەبی سیاسی) بووە،ژمارە 1،ساڵ1، مارتی 1966 و ژمارە2،ساڵ1،ئابی 1966 دەرچووە.

دەنگو باس

ساڵی 1969 پارتی دیموکراتی کوردستان (باڵی مەکتەبی سیاسی) بڵاوکراوەیەکیان بە ناوی (دەنگو باس) دەردەکرد ،باڵێکی حزبی شیوعی عێراقیش بڵاوکراوەیەکیان بە هەمان ناو هەبوو43 ، هەر بۆیە پارتی دیموکراتی کوردستان ناوی بڵاوکراوەکەی خۆیان کردۆتە (بروسکە) ئەوسا دوای دوو لەتبوونەکەی حزبی شیوعی عێراق باڵێکیان بڵاوکراوەیەکیان لە سنووری پارێزگای سلێمانی بە ناوی (دەنگو باس) دەرکردووەو (بروسکە)و (دەنگو باس) بە نهێنی دەردەچوون.

ڕێبازی قوتابیان

یەکێتی قوتابیانی کوردستانی عێراق لە هەر لقێک لە لقەکانیدا گۆڤارێک یاخود بڵاوکراوەیەکی دەردەکرد،لقی سلێمانی-یش گۆڤارێکی دەردەکرد بە ناوی (ڕێبازی قوتابیان) ژمارە 1ی ئەو گۆڤارە ساڵی 1972 دەرچووە بەڵام نازانرێت چەند ژمارەی لێ چاپو بڵاوکراوەتەوە 44.

گۆڤاری شەهیدانی کوردستان

گۆڤارێکی رامیاریو رۆشنبیری بووە لێژنەی راگەیاندنی لقی 3و4ی پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراق 45، بە شێوەی دەوری دەریکردووە،ژمارە 1ی لە ساڵی 1982 دەرچووە 46.

سورێن

گۆڤاری لقی سلێمانی حزبی سۆشیالیستی کوردستانی عێراق بووە،ژمارە 1ی لە مانگی ئابی 1983 دەرچووە،دوا ژمارەی کە ژمارە 65ە لە کۆتایی ساڵی 1990 دەرچووە،شایانی باسە دوای راپەڕینی ساڵی 1991 ژمارەیتری لێدەرچووەو زیاتریش قەبارەی نیو فۆلسکابی هەبووە،پاشان بۆتە گۆڤارێکی تیۆری سیاسی حزبی سۆشیالیستی کوردستانی عیراق 47.

ئاڵای پێشمەرگە

ئۆرگانی حزبی شیوعی عیراق- مەڵبەندی سلێمانیو کەرکوک بووە،ژمارە1ی لە ناوەڕاستی ساڵی 1984 دەرچووە،ژمارە3 لە کۆتایی تەمموزی هەمان ساڵ دەرچووە،بەڵام سەبارەت بە ژمارەکانیتر زانیاریمان دەست نەکەوت،زیاتر وتاری سیاسیو هەواڵو چالاکی پێشمەرگەکانی حزبی شیوعی عیراق-ی بڵاودەکردەوە 48.

هەڵمەت

گۆڤارێکی وەرزی بووە،لقی سلێمانیو کەرکوکی کۆمەڵەی نووسەرو رۆژنامەنووسو هونەرمەندانی پێشمەرگەی دیموکراتی عێراق دەریکردووە،ژمارە 1ی لە ئایاری 1985 دەرچووەو دەڵێن ژمارە2 شی لێ چاپو بڵاوکراوەتەوە بەڵام من نەمبینیووە 49.

ئەزمڕ

گۆڤاری لقی چواری پارتی دیموکراتی کوردستان بووە،ژمارە 1ی لە کانوونی یەکەمی ساڵی 1985 دەرچووە، دوا ژمارەی ئەزمڕ ژمارە 11 یە لە تشرینی یەکەمی ساڵی 1986 دەرچووە،ئەو کاتە لەوەدەچێت ئەم گۆڤارە لە ناوچە

سنوورییەکانی هەورامان بەو دیوەوە واتە بە دیوی ئێران دەرچوو بێت نەک لە نێو سنووری پارێزگای سلێمانی، بەڵام لەبەر ئەوەی ناوی لقی چوار واتە لقی سلێمانی بەسەرەوەیە بۆیە ئاساییە بخرێتە چوارچێوەی مێژووی رۆژنامەگەریی سلێمانییەوە،بۆ زانیاری زیاتریش لە دوای راپەرینی ساڵی 1991-یش چەند ژمارەیەکی‌تر لەو گۆڤارە دەرچووەو پاشان وەستاوە 50.

دەستەو گروپە چەپو نەتەوەییەکان

لە دوای ساڵی 1980-ەوە لە نێو پارێزگاکانی کوردستانی باشوور (عێراق) چەند گروپو دەستەو باڵی سیاسی بچووک بە نهێنی دامەزرانو چاپو چالاکی رۆژنامەگەرییان هەبووە،هەندێک لەو رێکخراوانە لە سنووری پارێزگای سلێمانی بڵاوکراوەو رۆژنامەو گۆڤاری خۆیان چاپکردووە،وەک؛ بڵاوکراوەو گۆڤاری؛(کار، کارگەران،پرۆلیتاری،..هتد).

ئۆپۆزیسیۆنی کوردستانی رۆژهەڵات (ئێران)

وەک هەموومان دەزانینو زۆربەمان ئاگادارین کە دوای شکستی بزووتنەوەی چەکداری لە کوردستانی رۆژهەڵات (ئێران) لە ساڵانی 1980-1985و لە دەستدانی شارو شارۆچکە گەورەکانی ئەو دیو،زۆربەی حزبو رێکخراوە سیاسییەکان بارەگاکانیان کەوتە سنووری پارێزگای سلێمانی،مەڵبەندی چاپکردنی چاپەمەنییەکانیشیان بە

تایبەتی بڵاوکراوەو رۆژنامەو گۆڤارەکانیان کەوتە سلێمانی، تا هەندێک لەو رۆژنامەو گۆڤارانە کاریگەریی خۆیان لەسەر خەڵکی ئەو سنوورەو سنوورەکانی‌تری کوردستانی باشوور جێهێشت،ئەمەش ناوی چەند رۆژنامەو گۆڤارێکە؛ (نووسەری چیا،پێشەنگ، پێشڕەو.. هتد) 51.

ئەنجام

بۆ بەدواداچوونو سەرنجدانو تێووردبونەوە بەرامبەر هەر کارو چالاکییەک بە تایبەتی لە جیهانی نووسیندا،پێشەکی پێویستە ئاراستەو پرانسیپەکانی خزمەتکردن لە بیر نەکرێت،ئەو چەند سەرەقەڵەمەی منیش بریتییە لە پڕکردنەوەی ئەو هەڵەو کەموکوڕییانەی کە کتێبی (بیبلیۆگرافیای رۆژنامەنووسیی کوردیی لە شاری سلێمانیی 1920- 1990) رووبەڕووی بۆتەوە،دیارە هەڵەو کەموکوڕییەکان ئەوە دەهێنن لە پێناوی دەوڵەمەندکردنی مێژووی رۆژنامەگەریی سلێمانی قسەیان لەسەر بکرێت، قسەو باسمان لە بەرگی کتێبەکەوە سەرەتای گرتووەو لە چەند رستەو پەرەگرافێک دواوین کە دەکرا ئامادەکەری کتێبەکە ورتر کاری نووسینو نووسینکاریان بۆ بکات،هەم لە رووی سینتاکسیو هەم لە باری داڕشتنی ناوی کتێبەکەو رستەی ناوی کتێبەکەمان لێکداوەتەوە، چونکە ناونیشان کاکڵەی ناوەرۆکە،پاشان نیگامان خستۆتە سەر دوو نووسین کە وەک سەرەتاو پێشەکی لە کتێبەکە دواون،کە دەکرا کارێکی لەم شێوەیە لێکۆڵینەوەیەکی وردو زانستی بە بالاببرێت، هەروەها لە بەشێکی‌تری ئەم نووسینەدا هەوڵم

داوه چەند هەڵەیەک راست بکەمەوەو ناوی کۆمەڵێک بڵاوکراوەو رۆژنامەو گۆڤاریتر ریزبەند بکەم ،کە لە کتێبی ناوبراو فەرامۆش کراون.

لە کۆتایدا ئومێد دەکەم ئەم نووسینە بە نیگایەکی ئیجابیانە بەرامبەر بە جیهانی شارێک وەربگیرێت کە پێویستە ئەگەر هەمووشمان نەتوانین ئەوە زۆربەمان دەتوانین لە بەرز راگرتنی مێژووی سەروەرییەکانی بەشداری بکەین.

پەراوێزەکان

1- رەفیق ساڵح ئەحمەد،بیبلیۆگرافیای رۆژنامەنووسیی کوردیی لە شاری سلێمانی 1920- 1990،لە بڵاوکراوەکانی هەفتەنامەی سلێمانیی نوێ،ژمارە 1 ،سلێمانی 2002

2- پێشکەوتن (رۆژنامە) ژمارە 1،ساڵی 1،پێنجشەممە 29ی ئەیلولی 1920 ل 1.

3- بۆ زیاتر زانیاری سەیری ئەم دوو سەرچاوەیە بکە؛

ئەلف- د. کەمال فوئاد،بانگی حەق-یەکەمین رۆژنامەی شۆڕشی کوردستان (پاشکۆ)ی گۆڤاری مرۆڤایەتی،سلێمانی 1998.

بێ؛ئەرسەلان بایز ئیسماعیل،راگەیاندنی شۆڕشو بزوتنەوەی شیعری کوردی،سلێمانی- 2001 ل 37

4- سعد رحمی (مترجم) مصطلحات سياسية،دار الثقافة الجديدة، القاهرة-1984،ص 76.

5- هاورێ باخەوان،ئاڵای کورد، دەزگای چاپو پەخشی سەردەم، سلێمانی- 2001

6- نەوشیروان مستەفا،حکومەتی کوردستان،هەولێر-1993 ل 58.

7- عەبدولجەبار محەمەد جەباری،مێژووی رۆژنامەگەری کوردی، سلێمانی-1970 ل 70.

8- وریا جاف،کاروانی رۆژنامەگەری کوردی،هەولێر-1999 ل 7.

9- بۆ نموونە ئەم سەرچاوانە؛

ئەلف؛ عەزیز شەمزینی،جولانەوەی رزگاری نیشتمانی کوردستان، وەرگێرانی؛ فەرید ئەسەسەرد،لە بڵاوکراوەکانی سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجی کوردستان،چاپی سێیەم،سلێمانی-1998.

بێ؛ عبدالستار طاهر الشريف،الجمعياتو المنظماتو الاحزاب الكردية، بغداد- 1988.

جـيم؛ فـهـد گـردەوانـی(وەرگێـڕو ئامـادەکـەر) ڕێکخراو،کۆمەڵە،پارت لە کوردستانی عێراقدا،ستۆکهۆڵم-1999.

10- عەبدوڵڵا غەفور،نەفتی کوردستان،سوید-2001.

11- دەکرا ڕۆژی دروستکردنو دەست بەکار بوونی پاڵاوتگەی نەوتو بەنزینو.. هتد-ی حکومەتی هەرێمی کوردستان بنووسرێت.

12- واتە مێژووی سەروەرییەکانی سلێمانی،سەیری پەراوێزی ژمارە (1) ل12 بکە.

13- ئاڵای ئازادی (هەفتەنامە) سلێمانی 1998/4/22.

14- ڕەفیق ساڵح ئەحمەد،بیبلیۆگرافیای ڕۆژنامەنووسیی کوردیی لە شاری سلێمانیی،ل15.

15- هەمان سەرچاوەی پێشوو،ل24

16- هەمان سەرچاوەی پێشوو،ل27

17- بانگی حەق،ژمارە1،ساڵ1،ی 28 مارت 1923 ل1

18- بۆ زۆربەی گۆڤارو ڕۆژنامەو بڵاوکراوەکانی دوو توێی ئەم کتێبە لە سەرەوەی لاپەڕەکانی تەنیشت ناوەکانیان زاراوەی (گۆڤار) یاخود (ڕۆژنامە) یان (بڵاوکراوە) نووسراوە،نازانم بۆ جیاکردنەوەی ئەم سێ زاراوەیە چ پێوەرو پرانسیپێک پێڕەو کراوە؟

19- د. فائق بطی، الصحافة اليسارية فی العراق،لندن-1985 ل130.

20- بۆ زیاتر زانیاری سەبارەت بە زاراوەکانی (نهێنی)و (ئاشکرا) سەیری ئەم سەرچاوەیە بکە؛نەوزاد عەلی ئەحمەد،هونەرەکانی ئەدەب لە ڕۆژنامەگەریی نهێنی کوردیدا (نامەی ماستەر) زانکۆی سلێمانی- 2001.

21- د. کەمال مەزهەر ئەحمەد،تێگەیشتنی ڕاستیو شوێنی لە ڕۆژنامەنووسی کوردیدا،کۆڕی زانیاری کورد،بەغدا-1978 ل242.

22- بە داخەوە لێرە ئەرشیفەکەی خۆم لە لا نیە تا ئەو هەڵەیە ڕاست بکەمەوە.

23- نەوزاد عەلی ئەحمەد،ڕابەری ڕۆژنامەگەریی نهێنی کوردی 1961-1991،وەزارەتی ڕۆشنبیری،سلێمانی-2001 ل20.

24- جەلال دەباغ،چاوگێڕانێک بە مێژووی ڕۆژنامەگەریی کوردی شیوعیدا،ڕێگای کوردستان (هەفتەنامە) ژمارە 500،دووشەممە 29ی نیسانی 2002 ل9-ل11.

25- هەمان سەرچاوەی پێشوو.. ل11.

26- نەوزاد عەلی ئەحمەد،ڕابەری ڕۆژنامەگەری نهێنی کوردی،سلێمانی-2001 ل23.

27- هەمان سەرچاوەی پیشوو.. ل14.

28- جەلال دەباغ،چاوگێڕانێک بە مێژووی ڕۆژنامەگەریی کوردی شیوعیدا..ل11.

29- بروسکە،ژمارە 2،ڕۆژی 15ی ئابی 1969،سەیری بابەتی (بروسکە لە باتی دەنگوباس)لە لاپەڕە 1دا بکە.

30- نەوزاد عەلی ئەحمەد،ڕابەری ڕۆژنامەگەریی نهێنی کوردی.. ل32.

31- بۆ نموونە سەیری لاپەڕە (1)ی ژمارە 10ی ساڵی دووەم 1973ی گۆڤارەکە بکە،هەروەها د. کەمال مەزهەریش لە لاپەڕە 254ی کتێبی تێگەیشتنی ڕاستی نووسیویەتی؛(سکرتێری نووسین؛محەمەد نوری تۆفیق.

32- نەوزاد عەلی ئەحمەد،ڕابەری ڕۆژنامەگەریی نهێنی کوردی، ل38.

33- عەبدولجەبار محەمەد جەباری،مێژووی ڕۆژنامەگەری کوردی، ل162.

34- خەبات (الجريدة) العدد 1072 تاريخ 2002/4/5 ل4.

35- د. کەمال مەزهەر ئەحمەد،تێگەیشتنی ڕاستیو... ل237، هەروەها بۆ زانیاری زیاتر بە ژمارە 10ی نیشتمان،سەیری (گۆڤاری ڕۆژنامەنووسان-ی یەکێتی ڕۆژنامەنووسانی کوردستان،ژمارە 1،بەهاری 2002 ل121 بکە.

36- د.فائق بطي، الصحافة اليسارية في العراق،..ص130.

37- مام جەلال،خەبات لە چییەوە هاتو چۆن بوو بە ئۆرگانی پارت؟و چۆن بەڕێوەچوو،خاک(گۆڤار) ژمارە55ی ساڵی 2002، دەزگای چاپەمەنی خاک،سلێمانی،ل4-ل5،هەروەها دەتوانرێت سەیری ئەم سەرچاوانەش بکرێت؛ (رابەری رۆژنامەگەری نهێنی کوردی 1961-1991، مێژووی رۆژنامەگەریی پارتی دیموکراتی کوردستان،وریا جاف،دهۆک-1996).

38- ئازادی واتە رۆژنامەی (ئازادی)ی حزبی شیوعی عێراق،کە لە ناوەڕاستی چلەکانی سەدەی رابردوو بە نهێنی دەرچووەو لە ساڵی 1959-ەوە دوو ساڵ بە ئاشکرا دەرچووە.

39- جەلال دەباغ،چاوگێڕانێک بە مێژووی... ل9.

40- دوای دوولەتبوونەکەی حزبی شیوعی عێراق لە ساڵی 1967، هەردوو باڵەکە رۆژنامەی خۆیان بە ناوی (رێگای کوردستان) دەردەکردو هەردوو لایان رۆژنامەکەی خۆیان بە درێژەپێدەری ژمارەکانی پێش دوو لەتبوونەکە دەزانی.

41- ساڵی 1980 جارێکیتر بە نهێنی دەستی بە دەرچوون کردۆتەوەو تا راپەڕینی ساڵی 1991 بەردەوام بووە،پاش راپەڕینیش تا بە ئەمڕۆ دەگات بە ئاشکرا لە هەرێمی کوردستاندا دەردەچێت.

42- جەلال دەباغ،چاوگێڕانێک بەمێژووی... ل9.

43- دەتوانرێت جارێکیتر سەیری بابەتی (بروسکە لە باتی دەنگوباس) لە ژمارە 2ی رۆژی 1969/8/15 بکرێتەوە.

44- نەوزاد عەلی ئەحمەد،رابەری رۆژنامەگەریی نهێنی کوردی.. ل25.

45- هەر لەو رۆژەی پارتی دیموکراتی کوردستان بڕیاریدا کە کارو چالاکییەکانی لەسەر شێوەی (لق) دابڕێژێت بۆ سلێمانی (لقی چوار)ی داناوە.

46- نەوزاد عەلی ئەحمەد،رابەری رۆژنامەگەریی نهێنی کوردی... ل70

47- هەمان سەرچاوەی پێشوو..ل81.

48- هەمان سەرچاوەی پێشوو ... ل89.

49- هەمان سەرچاوەی پێشوو... ل91،ئەو رێکخراوە زیاتر سەر بە حزبی شیوعی عێراق بووە .

50- هەمان سەرچاوەی پێشوو... ل95.

51- لەو رووەوە دەتوانرێت بۆ ئەمانە زیاتر وەک(شوێن)ی چاپکردن بخرێتە چوارچێوەی پارێزگای سلێمانییەوە،چونکە بێجگە لە بڵاوکراوەو رۆژنامەو گۆڤارە چەپو کۆمۆنیستەکان کە لە ئەدەبیاتدا ئەدەبیاتێکی سەرتاپگیریان هەبوو،ئەگەرنا ئەوانیتر ئەدەبیاتەکانیان ئاڕاستەی ئێران بە گشتیو کوردستانی رۆژهەڵات(ئێران) بە تایبەتی بوو.

سەرنج؛ ئەم بابەتە لە مانگی ئەیلولو تشرینی یەکەمی ساڵی 2002 بە 6 ئەلقە لە هەفتەنامەی سلێمانی نوێ بڵاوکراوەتەوە.

ڕۆژی کورد یان کوردۆلۆجیا

پەرەگرافێك

ساغكردنەوەی كەلەپوورو رۆژنامەگەریی دوێنێمان كارێكە جێگای دەستخۆشیو پێزانینو رێزلێنانە،بە تایبەتیش ئەو بەرهەمانەی كە لەپاڵ ساغكردنەوەدا توێژینەوەیان بۆ كراوەو دەقەكانیش خراونەتە سەر رێنووسی باوو بەكارهاتووی ئەمڕۆی دنیای بەشێكی نووسینمان لەرۆژهەڵات و باشووری كوردستاندا، ئەم جۆرە كارانە جێ روونییە بۆ خوێنەری ئەمڕۆمان ئەگەرنا دوای چەندان ساڵیتر ئەگەری ئەوە هەیە كە رێنووسی لاتینی، نزیك لە پیتی ئینگلیزی خۆی فەرز بكاتو كورد بە گشتی ئەو رێنووسە لە رێنووسی باوی ئەمڕۆ بە رێگا چارەیەكی لێك نزیكبوونەوەی خەباتو بەرژەوەندییەكانی بزانێت،چونكە ئەوەی بزانم لە هەموو دنیادا تەنیا نەتەوەیەك كە نووسراوەكانی بە دوو رێنووسی جیاواز بنووسێت كوردە،بە داخەوە كاتی خۆیو ێستاش كە رێنووسێك لەرێنووسی لاتینی كراوەتە رێنووسی باوو بەكارهاتوو لە رۆژهەڵات باشووری كوردستاندا نووسراوەو دەنووسرێت "وەرگێڕان" كە ئەمە بۆ دیرۆكی خەباتی نەتەوەییمان بە زیان كەوتۆتەوەو باشترە بنووسرێت "وەرگێڕانی رێنووس" ئەو نابەرپرسیارێتییە لە دامو دەزگا رەسمییەكانی سویددا كارێكی باوەو بۆ نموونە ئەگەر كوردێك پێویستی بە وەرگێڕ هەبێت پێی دەڵێن "كورد"ی (سۆرانی، یان بادینی)یت؟! ئینجا بە ڕای من هەموو هێنانە سەر رێنووسو وەرگێڕانێك مەرج نییە بە باش بۆ نەتەوەكەمان بگەڕێتەوە،بەڵام ئەم كارەی عەبدوڵڵا

زەنگەنە لە دوو جەمسەردا بێ سوود نییە،یەكەم: دەقە توركی عوسمانییەكانی بۆ سەر زمانی كوردی بە هاوكاری چەند زمانزانێك بۆ سەر زمانی كوردی وەرگێڕدراوە، دووەم: رێنووسی كوردی ئەوسای كردۆتە رێنوسی باوی ئەمڕۆ،چونكە رۆژی كورد بە هەق "كوردۆلۆژیا"یە.

بەرگ... دەرگا

تا ئێستاش دەیان نووسەرو لێكۆڵەر بەرامبەر بە دانانی ناونیشانو سەرناوو سەربەرگی كتێبەكانیان بەكارێكی سەخت پێناسەیان كردووە،ناونیشانی سەر بەرگی كتێبیش وەك هەر ناونیشانێكیتر بە دەرگای چوونە ژوورەوەی بابەت دێتە ئەژماركردن،بۆ ئەم كتێبەش ئەم سەرنجانەم هەیە؛

لە ژێر "رۆژی كورد" ئەم دەستەواژەیە نووسراوە: (گۆڤاری جڤاتی "هێڤی" قوتابیانی كورد 1913-ئەستەمووڵ) نازانم لەكام ژمارەو لاپەڕەدا بۆ رۆژی كورد نووسراوە (گۆڤار)؟ بوونی قەبارەیەكی دیاریكراو پۆلێنی گۆڤارو رۆژنامە ناكات،ئەمەو باشتر بوو (هیوی) بنووسرێت نەك (هێڤی)، چونكە لە چەندان شوێندا وشەی (هیوی) چەند بارە بۆتەوە،بۆ (قوتابی)یش راستتر بوو بنووسرێت (تەڵەبە-طلبە) چونكە دانانی زاراوە پەیوەندی بە زەمەنێكی دیاریكراوەوە هەیە،لەم نووسینەدا نامەوێت لە زاراوەكانی خوێندكارو قوتابی بدوێم،بەڵام هەقیقەتێك هەیە پێویستە ئاماژەی پێ بدرێت كە ساڵی 1956 كۆمەڵەی زانستی خوێندكارانی كورد لە ئەوروپا لەسەر دەستی چەند

کەسایەتییەکی باکووری کوردستان دامەزراوەو هەموویان درێژە پێدەری ئەو بزاڤە مەعریفییە بوون کە (رۆژی کورد)ی تیا لە دایك بووە،ئەمانە زاراوەی (خوێندکار)یان هەڵبژاردووە نەك (قوتابی)، ئیجا بەڕای من کۆمەڵەکەش ناوی (کۆمەڵەی تەڵەبەی کورد "هێوی") بووە نەك "کۆمەڵەی هێوی" "قوتابیانی کورد" دیارە لێرەدا مەبەستم لەجێگۆڕکێ پێکردنی وشەی "هێوی"ە نەك دانانی زاراوەی (قوتابی) یان (خوێندکار) یان (تەڵەبە)، ئەگەر هەموو شتێك لەکاتی گواستنەوەی رێنووسدا یاخود وەرگێڕاندا ئاسایی بێتو دەستکاری بکرێت ئەوە (ناو) ناکرێت دەستکاریی بکرێت،بۆ (رۆژی کورد)یش تەنیا لەسەر بەرگی ژمارە (4)دا نووسراوە (ئەستانبۆڵ) بۆ بکرێتە (ئەستەمووڵ)..

لاپەڕ بژێر

بۆ ئەم کتێبە،بە تایبەتیش لاپەڕەکانی پێشەوەی،ئەوە دەهێنن هەڵوەستەیان لەبەردەمدا بکرێت،بەڵام بە هۆی نەبوونی سەرچاوەی پێویست لێرە نەمتوانی رەمەکییانە رستەیان بۆ دابرێژم بۆیە چەند لاپەڕەیەکم دەست نیشانکردووەو سەرەنجییان بۆ دەنووسم:

ل42 نەمزانی سالار عەبدولڕەحمان چ بابەتێکی دووتوێی ژمارەکانی رۆژی کورد-ی وەرگێڕاوە؟

ل 49تا52 باس لە زۆربەی ئەو نووسەرە کوردانە دەکات کە سەبارەت بە چیرۆکە دوو ئەلقەییەکەی فوئاد تەمۆ-یان نووسیوە کە لەژمارە (1) و (2)ی رۆژی کورددا بڵاوکراوەتەوە،بەڵام دیارە ئامادەکەر ئەم لێکۆڵینەوەی منی نەبینیووە (لایەنێك بۆ گەشەپێدانی ئەدەبی منداڵان) کە

لەژمارە (115)ی ساڵی 1987ی گۆڤاری رۆشنبیری نوێ بڵاوکراوەتەوەو پاشان ساڵی 1998 لەگەڵ چەند لێکۆڵینەوەیەکیتردا لە ژێر ناوی (منداڵو ئەدەب) وەك کتێبێکی سەربەخۆ بڵاومکردۆتەوە، لەو باسەمدا رایەکی جیاواز لەو نووسەرانەم لەسەر چیرۆکەکەی فوئاد تەمۆ دەربڕیوە، دەکرێت ئەم چەند دێرە بنووسمەوە؛ (بەڵام لە ژمارە سێ دا-واتە ژمارە سێی رۆژی کورد- بەشی سێیەمی بڵاونەکراوەتەوە بەڵکو نووسینێکیتر دێتە بەرچاومان کە لە لاپەڕە -31- بڵاوکراوەتەوە بە ناوی چیرۆکی کرمانجا،بەڕای من ئەگەر نووسینەکەی فوئاد تەمۆ بە چیرۆك دابنێین پێویستە ئەم نووسینەش بەچیرۆك دابنێین! جا بۆ ئەوەی نووسینەکەی فوئاد تەمۆ یان نووسینەکەی ژمارە سێ بە چیرۆك و بەیەکەم چیرۆکی کوردی لەقەڵەم بدەین پێویستە زیاتر بچینە بنج و بناوانی نووسینەکانو بەشەکانیتری نووسینەکەی فوئاد تەمۆ بدۆزینەوەو بزانین ناوی نووسینەکەی چییە؟ چونکە بە بێ ناو بڵاوکراوەتەوە،یان بزانین ئایا نووسینەکەی ژمارە سێ تەواوکەرو دوابەشی چیرۆکەکەی فوئاد تەمۆیە،چونکە ئەوەی شایانی باسە هەردوو نووسینەکەی واتە دوو نووسینەکەی ژمارە یەكو دوو ، ژمارە سێ لە یەکتر نزیکنو باسی یەك شت دەکەن کە ئەویش مەسەلەی شوانو شوانکارییە،ئەمەش بۆ ئەوەمان دەگێڕێتەوە کە بڵێین کوردیش چیرۆکی شوانکارەیی هەبووە).

ل 66 نووسراوە: (داخستنی کۆمەڵەکە جێی بایەخی کوردەکان بووە) کورد ناوە بۆ نەتەوەییێك لەحاڵەتی (تاك) و (کۆ)دا دەنووسرێت (کورد)،بەڵام (کوردەکان) وەرگێڕانێکی

نائاگاییانەی (الاکراد)ە، ئەم هەڵەیە ڕۆژانە لە ڕۆژنامەو تەلەفزیۆنو رادیۆکانیشدا دووبارەو دەبارە دەکرێنەوە، وشەی (کوردەکان) لە کاتی گۆکردنیشدا مۆسیقای رستە دەشێوێنێتو سەلیقەی زمان پێی نەشازە.

ل 66 زاراوەی (کۆمەڵەی کوردەواری) بەکارهاتووە، هەر تەنیا (کوردەواری) بە واتای کۆمەڵگای کوردی دێت،ئەمەو دەتوانرێت زاراوەی کۆمەڵگای کوردستانیش بکردبێت.

ل 74 نووسراوە؛ (پارتی نەتەوەی کورد-کرد میللەت فرقەسی) وابزانم (فرقەسی) بەواتای (دەستە)، (گروپ) دێت،ئەم دوو زاراوەیەش لە فەرهەنگی سیاسیدا لەگەڵ (پارت)دا جیاوازن.

ل86-87 ئەم ناونیشانو چەند دێرە دووبارە بۆتەوە (3- فوئاد تەمۆ کوڕی تۆفیق بەگی مەبعوسی شاری وان. مێژووی لە دایك بوونو ...تا دەگاتە چیرۆکێکی) من (فوئاد تەمۆ)م پێ راستترە نەك (فوئادی تەمۆ).

ل106 نووسیویەتی؛ (کۆمەڵەی هێڤی خوێندکارانی کورد) لە پەرەگرافێکدا عەبدوڵڵا زەنگەنە چەند ساڵێك بەر لەچاپکردنی ئەم کتێبەدا لە جیاتی زاراوەی (قوتابی) زاراوەی (خوێندکار) بەکارهێناوە، پێویستە لێکۆڵەر لە کاتی بەکارهێنانو دانانو نووسینی زاراوەو دەستەواژەو وشەو رستەدا ورد بێت.

ل113 لە جیاتی (خلیا حقیقت اولیر) (خەیاڵ دەبێتە راستی) نووسراوە،بەڵام لە ژمارە (2) لە لاپەڕەی (10)ی دەقە وەرگێڕدراوەکاندا ئەو ناونیشانە تورکی عوسمانییەی کردۆتە (ئەندێشەمان دەبێتە راستی)، لە هەمان لاپەڕەدا (حروفمز وتسهیل قرائت)ی کردۆتە (پیتەکانمانو سانا

خوێندنەوە)، بەڵام لە لاپەڕە (12)ی ژمارە (2) کراوەتەوە (پیتەکانمانو ساناکردنی خوێندنەوە)..

ل 113 بۆ بابەتەکانی محەمەد ساڵح بەدرخان لە ژمارە (3)دا نووسیویەتی:(بەری شیری قەڵەم- بەزمانی کوردی "کرمانجی خواروو" و بەئیمزای م.صالح بەدرخان بووە) ئەم بابەتە بە کەمێك دەستکارییەوە لە بەشی تورکی هەمان ژمارەدا بە ئیمزای صالح بەدرخان بڵاوبۆتەوەو عەبدوڵڵا زەنگەنە ئاماژەی پێنەداوە.

هەر لە لاپەڕە (113)دا چەندان هەڵەی دیکەی لەو جۆرە هەڵانە چەند بارە بوونەتەوە.

ل 116-117؛ وەك بەشێك لەسەر نێوی (کۆمەڵەی "هێڤی" و "رۆژی کورد" ل57)دەکرا زانیارییەکانی ئەو دوو لاپەڕەیە بە پوختکراوی لە پەراوێزدا ئاماژەیان پێ بدرێت،هەروەها چەندان نموونەی لەو شێوەیە جێگایان پەراوێزە،چونکە بابەتی ئەکادیمی پرانسیپی نووسینو میتۆدی لێکۆڵینەوەی تایبەت بەخۆی هەیە،بابەتی ناوبراو لە رووی زانستی نووسینی لێکۆڵینەوەدا زانستییەتی خۆی لاوازکردووە بە تایبەتیش لە شێوەی زنجیرەیی دارشتنی بابەتەکەدا،تا دەگاتە دانانی پەراوێزو ئاماژەکردن بە چاوگو سەرچاوەکان.

ل 132 (سەرچاوەکان) نووسینو پۆلێنکردنی سەرچاوە میتۆدی زانستی خۆی هەیە،بۆ نموونە لەریزبەندو ناوهێنانی سەرچاوەکاندا کۆمەڵێك هەڵەکراوە،دەکرێت سەیری سەرچاوەکانی ژمارە (6)، (29) بکرێت ئەمەو بۆ باشتر ناسینەوەی سەرچاوەکان لە ژێر چەند ناونیشانێکی جیادا پۆلێنی کردوون، بەڵام لەدوو شوێندا هەڵەیەکی زەقی

بەسەردا تێپەڕیووە،کتێبی کوردی لە ژێر ناونیشانی (کتێب أ بە زمانی کوردی) پۆلێنکردووەو ئەمە جێگای گلەیی نییە،بەڵام لە لاپەڕە (126)دا بۆ سەرچاوەی نووسراو بەپیتی لاتینی نووسیویەتی؛ (ب.بەلاتینی) دیارە لە (أ) مەبەستی پیتی نالاتینی بووە، ئەمەش وا دەکەوێتەوە ئەو نووسینانەی کە بە پیتی لاتینی نووسراون دەچنە خانەی زمانێکی دیکەوە،چونکە لە (أ) نووسیویەتی بە (زمانی کوردی) و لە (ب) (بە لاتینی) نووسیوە.

ل 135 نووسراوە: (سەرجەمی بابەتەکانی رۆژ کرد بە کوردی) مەبەستی ئامادەکار ئەوەیە کە لە دوای ئەم لاپەڕەیە هەرچوار ژمارەکەی رۆژی کورد کراون بە کوردی،بەڵام ئەگەر لەم دەستەواژەیە وردبکەینەوە زیاتر بەشە تورکییەکەی رۆژی کورد دەگرێتەوە نەك بەشە کوردییەکەی،بۆیە دەکرا دەستەواژەیەکی وردتر بنووسێت.

بەراورد

وەك نموونە لەم چەند دێرەدا بەراوردی چەند وشەو رستەیەکی ژمارە ئۆرژینالو ژمارە وەرگێڕدراوو دەستکاریی کراوە رێنووسییەکان دەکەم:

- لە هەر چوار ژمارەکەدا (ژمار) زاراوەی (بەرگ) داندراوە، ئایا (ژمار) وشەیەکی تورکی عوسمانییەو بەرامبەرەکەی بە زمانی کوردی (بەرگ)ە؟

- بۆ ئەم رستەیە (شیمدیلك ایدە بر نشر اولونور) ئەم چوار وەرگێڕدراوە لەسەر بەرگی هەر چوار ژمارەکە داندراوە:

* لە ژمارە (1)دا (حاڵی حازر مانگی جارێك بڵاودەکرێتەوە).
* لە ژمارە (2)دا (هەنووکە مانگی دانەیەکی لێ بڵاودەکرێتەوە).
* لە ژمارە (3)دا (نووکە ژ مەهێ جارێ دەردکەڤە).
* لە ژمارە (4)دا (جارێ مانگێ دانەیەکی لێ بڵاودەکرێتەوە).

پێویست بوو لە هەرچوار ژمارەکەدا یەکێك لەو رستانە دابندرێت، چونکە لەکاری بەڵگەنامەییدا ئیجتهادی کەسی فاکتەرێکی لاوازەو زۆربەی زانایان لەسەر ئەوە کۆکن کە بۆ وەرگێڕانی دۆکیومێنت وەرگێڕانی دەقاودەق بە باشترین رێگا دەزانن،ئەمەو ئامادەکەر لە پەراوێزدا مەبەستی خۆی بۆ ئەم چوار شێوەو شێوازەی وەرگێڕانە روون نەکردۆتەوە.

- لە ژمارە (2)دا لە ژێر وێنەی (کەریم خانی زەند) ئەم رستەیە نووسراوە (کرد اعاظم امراسندن: کریم خان زند) کەچی بەم شێوەیە کراوەتە کوردی (لەگەورەکانی کورد: شاە عەبدولکەریم خانی زەند).

- دوا بەرگی ژمارە (1) لە دانە ئۆرژینالو دانە وەرگێڕدراوو رێنووسی دەستکاریی کراوەدا زۆر جیاوازییان هەیەو خوێنەران بۆ دەرك کردن بە هەڵەکان دەتوانن بگەڕێنەوە سەر کتێبەکە.

- ئەگەر ناوی مانگی (اغستوس) بکەینە رێنووسی کوردی پێویستە بۆ ئەسڵە لاتینی یان ئینگلیزییەکەی بگەڕێینەوە بۆ ناوی ئەم مانگە لەکوردیدا (ئاگوستی) راستترە نەك (ئۆغستۆسی) وەك لەسەر بەرگی ژمارە (4)دا نووسراوە، یاخود بنووسرێت ئاغستوسی.

بەڵام بۆ بەراوردكردنی ژمارە ئۆرژیناڵو ئەو دەقانەی كە لە توركی عوسمانی وەرگێڕدراون یاخود رێنووسەكانیان خراوەتە سەر رێنووسی ئەمڕۆی كوردی لە رۆژهەڵاتو باشووری كوردستاندا تەنیا لە ژمارە چواردا دوو سێ لاپەڕە وەك نموونە وەردەگرین:

- لە دانە ئۆرژیناڵەكاندا دوای بەرگ لاپەڕەیێك هەیە،كە ئەم سێ ئاگادارییەی تیایە (عثمانلی تسهیل مصالح ادارە خانەسی، اعلان، تعیین) بەڵام لە دانە نا ئۆرژیناڵەكاندا ئەم لاپەڕەیە نییە،ئەگەر هەر پاساوێك هەیە پێویستە لە پەراوێزدا هۆكارەكە بنووسرێت .

- (كرد ملیتی) كراوەتە (نەتەوایەتی كورد) بە ڕای من ئەم زاراوەیە نامۆیە بە فەرهەنگی سیاسیمان، ئایا باشترو روونتر نەبوو بنووسرێت (نەتەوەپەرستی كورد) یاخود (كورد پەرستی) یان (كوردو نەتەوەپەرستی).

- بۆ (اراچی مسالەسی) (كێشەی خاك) جوانترە نەك (مەسەلەی خاك).

- ناوو نازناو لە وەرگێڕاندا وەرناگێڕدرێن (ابو روشن) ناتوانرێت بكرێتە (باوكی رەوشەن) تەنیا دەكرێت رێنووسەكەی چاك بكرێتو بكرێتە (ئەبو رەوشەن).

- دیسان لە جیاتی (كورد) (كوردان)ی داناوە. ل15،ژمارە (4).

- ئایا بۆ (ادبامزدن) (ئەدەبەكەمان) لە (ئەدەب) باشتر نییە، ل13.

- (پێشكەوتنمان كۆششكردنی گەرەكە) بەڕای من دەكرا بنووسرێت (پێشكەوتنمان كۆششی گەرەكە) ل15.

- بۆ زاراوەی (مدیریەت) (بەڕێوەبەرێتی) راستترە نەك (كارگێڕی)، ئەم زاراوایە بە واتای (ادارە) دێت،ئەو نووسینەش دیارە (عەبدولكەریم) خۆی نووسیویەتیو وەك لەسەر بەرگی ژمارەكاندا نووسراوە كە عەبدولكەریم (مدیر مسول)ە واتە (بەڕێوەبەری لێپرسراو) ل19.

-(سلێمانلی) ل17 نابێتە (سلێمانییەیی) بەڵكو (سلێمانی) راستترە واتە زێوەر لە (سلێمانی)یەوە ئەم شیعرەی ناردووە،یاخود لە شوێنێك كە ناوی (سلێمانی)یە تیایە ئەو شیعرەی نووسیوە.

- ل28؛لە كاتی گواستنەوەی پەراوێزەكەی بابەتی (تەعلیم و تەربیە)دا پەراوێزەكەی وەرگێڕاوە نەك رێنووسی گۆڕیبێت،لە ژێر بابەتەكەش ناوی سەرچاوەكە بەم شێوەیە نووسراوە (ژی رۆژناو ناوەی المصور) نەك (ژ رۆژناوەی المصور).

- ئەم ژمارەیەم تەنیا وەك نموونە تاوتوێكرد زیاتریش تەنیا هەڵوەستەم لەسەر ناونیشانی بابەتەكانو نووسەرەكان كرد،ئەمە وەنەبێت ناوەڕۆكی بابەتەكان لە هەڵەو كەموكوڕی بە دەربن،بەڵام نەمویست زیاتر لە گەورەییو قورساییو سوودی كارەكە كەم بكەمەوە.

کۆمپانیای ع. زەنگەنە بۆ کەلەپوورو ڕۆژنامەگەریی

لە ئەوروپا کاری لەوجۆرە نە کاری تاکە،نە تاك بە تەنیا دەتوانێت خۆی لە قەرەبدات،بەڵکو گروپو دەستەو دەزگای تایبەت ئەو جۆرە کارانەیان پێ ڕادەسپێردرێت،ئینجا ئەگەر کارێکی لەو جۆرەش هەڵەی تێ بکەوێت ئۆباڵەکەی بە تەنیا ناکەوێتە سەرشانی ئامادەکەرو چاپکەر،بەڵکو لێپرسراوێتیەکە بە پلەی یەکەم بۆ دەزگا کولتوریو دەزگاکانی چاپو بڵاوکردنەوە دەگەڕێتەوە،کە تا ئێستا نەیانتوانیوە لێژنەی پسپۆڕو شارەزا بۆ کاری لەو شێوەیە لە خۆیان کۆبکەنەوەو لە ڕێگای ئەو لێژنانە دەست بە چاپکردنەوەی کەلەپوورو ڕۆژنامەگەریی دوێنێمان بکەن،من لە کاتی خوێندنەوەی ئەم کتێبەدا زۆر دڵم بەعەبدوڵڵا زەنگەنە سووتا کە بەم تەمەنە، ڕستە.. ڕستەو وشە بە وشە کارێکی لەو جۆرە ڕابپەڕێنێتو بە پاڕانەوەو قسەی نەستەقو مەجلیسی خۆش مەشرەبانە ماڵەو ماڵ بگەڕێتو دەقێکی کۆن ڕووبەڕووی زمانزان یاخود شارەزاییێك بکاتەوە بە مەبەستی وەرگێڕان یان ساغکردنەوە! لێپرسراوەکانمان وا دەزانن پێشکەوتن تەنیا بریتییە لە ساختمانی باڵاو ئۆتۆمۆبێلی دوا مۆدێلو سکرتێرەی جوانو وتاری بریقەدار! بەڵام بۆ کارێکی ساغکردنەوەو چاپکردنەوەی شاکارێکی وەك (ڕۆژی کورد) دەڵێن (پارە نییە)!

نەتەوەیێك ئەگەر ڕابردووی خۆی نەخوێنێتەوە پاشەڕۆژی ئەوەندە ڕۆشن نابێت تا ئاستەکانی پێشکەوتنی لەسەر بنیات بنێت،چاپکردنەوەی (ڕۆژی کورد)یش کاری کۆمپانیایەکە بە ناوی (ع.زەنگەنە) ئەو هەڵەو کەموکورییانەش کە لە کتێبەکەدایە لێپرسراوانی ئارەزوومەندی کورسی لێی بەرپرسیارن.

سەرنج؛ ئەم بابەتە لە ژمارە 7 ی ساڵی 2006 ،گۆڤاری ڕۆژنامەنووس بڵاوکراوەتەوە.

هەواڵ لە رۆژانوودا

پێشەکی

رۆژنامەی رۆژانوو لە ماوەی نێوان ساڵانی 1943 تا 1946 لە وڵاتی لوبنان چاپو بڵاوکراوەتەوە،ئەو ماوەیەش بریتییە لە مێژووی راستەوخۆی دووەم جەنگی جیهان (1939-1945). گەڵاڵە کردنو پشکنینی چەند گۆشەیەکی ئەو ماوەیەو بزاڤی کورد لەو سەردەمدا کۆمەڵێك وەڵامیان لێ دەکەوێتەوە، کە هەوڵ دەدەین بە هۆی ژانری هەواڵ لە رۆژنامەی ناوبراودا هەڵوەستەیان لەسەر بکەینو تیشکیان بخەینەسەر.

چوارچێوەی بابەتەکە

رۆژنامەی رۆژانوو، وەکو ئاماژەمان پێدا،لە نێوان ساڵانی (1943 تا 1946) لە بەیروتی پایتەختی لوبنان چاپکراوەو بڵاوکراوەتەوە، دیارە خوێندنەوەکەمان لە چوارچێوەی ئەو هەواڵانە دەرناچێت، کە رۆژنامەکە بڵاوی کردوونەتەوە،چونکە رۆژنامەکە هەر تەنیا هەواڵی بڵاونەکردۆتەوە،بەڵکو گرنگی بە بڵاوکردنەوەی وتار، شیعر، چیرۆك،دەقی فۆلکلۆری، جاڕدان، وێنە. هتد داوە، هەروەها پێویستە ئەوەش دەست نیشان بکەین، کە ئێمە تەنیا ئیشمان لەسەر ئەو ژمارەو لاپەڕانە کردووە کە بە زمانی کوردی دەرچوونە،نەك ژمارەو لاپەڕە فەرەنسییەکان، هۆکاری سەرەکیش بۆ ئەمە بەندە بە ژانری هەواڵ کە ئێمە

کارمان لەسەر کردووەو زیاتر لە بەشە کوردییەکەیدا بڵاوکراوەتەوە

کێشەو گرفت

سەرەتا هەوڵماندا لەسەر ژمارە ئەسڵیەکانی رۆژنامەکەدا کار بکەین بەڵام دیاربوو ئەو برادەرانەی هەندێك لەو ژمارانەیان لابوو بۆ خستنە بەردەستمان وەڵامێکی دڵخۆشیکەرانەیان نەداینەوە، بۆیە لەسەر کۆبەرگە چاپکراوەکەی ساڵی (1986) کە لە سویدا[1] چاپکراوەتەوە کارمان کردو لەوێ رووبەرووی چەند کێشەیەك بووینەوە.

یەکەم: لە هەندێك شوێن نووسینەکان ئەوەندە وردن بە زەڕبین سەیرکراون.

دووەم: بە هۆی چاپکردنەوەیان لە هەندێك شوێن چەند دەنگێك گۆڕاون، ئەمە بەندە بە پرۆسێسی فلیمگرتنەوەی لاپەڕەکانو پاشان چاپکردنەوەیان.

سێیەم: بە هۆی لە بەردەست نەبوونی سەرچاوەو چاوگی پێویست نەمانتوانی هەندێك ناو ساغ بکەینەوە کە لە رۆژنامەکەدا بابەتیان بڵاوکردۆتەوە.

رێبازی بابەتەکە

زیاتر پشتمان بە رێبازی مێژوویی وەسفی بەستووە،بە تایبەتی بۆ پشکنینو نووسینەوەی چەند رووداوێك،کە ئەو سەردەمە پێوەندیان بە جیهان بە گشتیو کوردستانەوە بە

تایبەتی هەبووە،نەخوازەڵلا ئاڕاستەی ئیشکردنی رۆژنامەکە لە نێو ئەو مێژووە ناوبراوەدا.

ستراکتۆری بابەتەکە

بابەتەکە بەسەر دوو بەشدا دابەشکراوە،لە بەشی یەکەمدا بە کورتی ئاماژەمان بە چەند سەرچاوەیەك کردووە،کە لە رۆژنامەکە دواون‌و کورتە مێژوویەکی رۆژنامەکەمان گێڕاوەتەوەو پاشان چەند زانیارییەکی پێویستمان سەبارەت بە رۆژنامەکە باسکردووەو لە دوو توێی چەند رستەو دێڕێکیشدا لەو سەردەمە مێژووییە دواوین، کە رۆژانووی تیایە دەرچووە.

لە بەشی دووەمدا،سەرەتا بە کورتی لە هەواڵ دواین،ئینجا بە گوێرەی رۆژنامەکەو گرنگی دانی بە بڵاوکردنەوەی هەواڵ لە ژێر چەند ناونیشانێکی جیادا،بەهێنانەوەو دەست نیشانکردنی نموونەی هەندێك هەواڵ،بابەتەکەمان داڕشتووەو لێی دواوین،وەك ئەم ناونیشانانە:هەواڵی جەنگ،هەواڵی کتێب، هەواڵی رۆژنامەنووسیی، هەواڵی کۆماری کوردستان،هەواڵی کوردو رۆژنامەکانی جیهان‌و هەواڵی خوێندن،لە ئەنجامدا پوختەی بابەتەکەو دەرئەنجامەکانمان خستۆتەڕوو،ناوی ئەو ژێدەرو سەرچاوانەشمان بردووەو کە سوودمان لێ بینیوون.

بەشی یەکەم

کورتەباسێك

(رۆژانوو) رۆژنامەیەکی زیاتر هەفتانەبووەو لە نێوان ساڵانی (1943-1946) لە شاری بێروت ی پایتەختی وڵاتی لوبنان لە لایەن نووسەرو رۆژنامەنووس د. کامەران عالی بەدرخان دەرچووە، (73) ژمارەی لێ بڵاوکراوەتەوە،یەکەم ژمارە لە (1943/5/3)و دوا ژمارەش لە (1946/5/27 دەرچووە، هەموو ژمارەکان قەبارەیان (30 × 46 سم)و چوار لاپەڕەن،تەنیا ژمارە (68) دوو لاپەڕەیە،وە نەبێت وەك هەفتەنامەیەك،هەموو هەفتەیەك بەڕێك‌و پێکی لە کاتی خۆیدا بڵاوکرابێتەوە، بۆ نموونە ژمارە (14) پانزدە رۆژ دوای ژمارە (13) دەرچووە،هەروەها ژمارە 24 یش پانزدە رۆژ دوای ژمارە 23 دەرچووە،هەوڵ دەدەین لە ناونیشانێکیتری ئەم بابەتەدا وردتر ژمارەو رۆژی دەرچوونی رۆژانوو روون بکەینەوە،رۆژانوو بە زمانی کوردیو فەرەنسی دەرچووە،تا ژمارە (48) سێ لاپەڕە بە زمانی کوردیو یەك لاپەڕە بە زمانی فەرەنسی بووە،بەڵام لە ژمارە (49)ەوە ژمارەیەك بە کوردیو ژمارەیەکی دیکە بە فەرنسی بووە یاخود پێکەوە[2] .

لە رۆژنامەکەدا یەك رەنگ،کە رەنگی رەشە بەکار هاتووەو سەرتاپای ژمارەکان بە پیتی لاتینی کوردی چاپکراون،لە زۆربەی ژمارەکاندا وێنە بڵاوکراوەتەوە،تەنیا ئەو لاپەڕەو ژمارانە نەبێت کە بە زمانی فەرەنسین وێنەیان تیانییە،دیارە ئەمەش جێگای سەرەنجو پرسیارە؟!

ئەو جۆرو شێوە پیتو فۆنتو نەخشەسازییەی کە لە ڕۆژنامەکەدا بەکار هاتووەو ڕەچاوکراوە پێوەندی بە بارودۆخ و دنیای چاپو چاپخانەی ئەو سەردەمەی لوبنانەوە هەیە،لەم ڕووەوە ئەگەر سەیری ڕۆژنامەکانی ئەو ڕۆژگارەی لوبنان بکەین دەبینین ڕۆژنامەی ڕۆژانوو تا ئاستێك هیچی لە دنیای ڕۆژنامەنووسیی ئەو ڕۆژگارەی لوبنانەوە کەمتر نەبووەو هەوڵیشی داوە پێناسەو فۆڕمی خۆی بپارێزێتو جۆرە کەسییەتیەك بۆ خۆی دروست بکات بە تایبەتی لە باری جۆری فۆنتی ناوی ڕۆژنامەکەو دابەشکردنی ستوونەکانو هێدەکانو قەبارەی ماکێتو سنگی لاپەڕە (یەك)و تا دەڵێن ئەو کاغەزەی بۆ هەر (73) ژمارەکەش بەکار هاتووە یەك جۆرە کاغەز بووە بە تایبەتی لە باری قورساییەوە، وەکو لەسەر ڕۆژنامەکەش نووسراوە،لەم ناونیشانە چاپکراوە، کە ناوی چاپخانەکەیە "بێروت برج وەقف تابەت" زۆربەی بابەتەکان بە بێ ئیمزا بڵاوکراونەتەوە،بەڵام سەرەڕای ئەمە،ئەم ناوانەش زیاتر دێنە بەرچاو کە کۆمەڵێك بابەت بە ئیمزایان بڵاوکراوەتەوە "کامەران عالی بەدرخان، جەلادەت عالی بەدرخان،ئوسمان سەبری، قەدری جان، براهیمێ مەتینێ، حەسەن هشیار، ڕەشید کورد، سۆران □ هتد"

چی سەبارەت بە ڕۆژنامەکە نووسراوە؟

بەداخەوە زۆر لەو سەرچاوانەی باسی (ڕۆژانوو)یان کردووە بە (گۆڤار)یان لە قەڵەم داوە،کە لەوە دەچێت دەماو دەم زانیارییەکانیان وەرگرتبێت،بۆ نموونە لەم ڕووەوە

چەند پەرەگرافێك دەنووسینەوە "گۆڤاری ڕۆژانوی: گۆڤارێکی وێژەیی هەفتانەیەو مامۆستا کامەران عالی بەدرخان لە شاری بیروت لە لبنان بە پیتی لاتینی کوردی وەبە لەهجەی بۆتانی لە ڕۆژی 3 مارتی 1943 یەکەم ژمارەی بڵاوکرایەوە،وە هەتاکو ساڵی 1946 ژیا و ئیتر لە دەرچواندن پەکیان خست [3]".

ڕۆژانوو ROJA NU بێروت، ژمارەیەکی: مایسی 1943 بە پیتی لاتینیو شێوەی کرمانجی ژوورو د. کامەران عالی بەردخان بڵاوی دەکردەوە جەلادەت بەدرخانی برای یاریدەی دەدا،بەشی زۆری ناوەڕۆکی بۆ ڕووداوەکانی شەڕی دووەم تەرخان کراوە، وێنەی زۆری تێدایە،چەند ساڵێکی کەم ژیا (تا دەورو بەری کۆتایی شەڕی دووەم)[4]

ڕۆژانو، گۆڤارێکی ئەدەبی مانگی بووە،لە شاری بیرووت دوکتۆر کامەران بەدرخان دەری دەکرد،ژمارە یەکی لە ساڵی 1943 دەرچووە[5].

ڕۆژنامەیا ڕۆژانوو هەفتانە بوویەو ل بەیروتێ دەرچوویە.خوەدیو گەرینەندەیێ وێ میر د.کامەران عالی بەدرخان بوویە،یەکەمین هەژمارا وێ لە 3ی گولانا 1943 ێ بە لاڤ بوویە هەتا ژمارا 12- 13 کو بەڤرا دەرچوو بە رێکوپێکی هەموو دوشەمبیان دەردچوو. پاشان هنەك جاران پازدە ڕۆژان جارەکیو هنەك جاران هەفتانە بوویەو هەتا گەهشتیە هەژمارا 49 بەهەردوو زمانان،کوردیو فەرەنسی،دەرچوویەو پاشان هە ژمارەك کوردی بوویەو یادی ب فەرەنسی هەتا هەژمارا دوایێ 73 لە ڕۆژا 27ی گولانا 1946 ێ بە زمانیفەرەنسی دەرچوویە[6].

سەرچاوەیەکیتریش لە پێرستی رۆژنامەو گۆڤارە کوردییەکان بەپێی شوێنو ساڵی دەرچوونیان،کە هاتۆتە سەر پێرستکردنی رۆژانوو لە خانەی "گۆڤار"دا پۆلێنی کردووە(7).

هێشتا چەند ژێدەرو سەرچاوەیتر ماون،کە لە رۆژانوو دواون یا خود ئیشارەتیان پێداوە،بەڵام دیارە بۆ ناونیشانێکی لەو جۆرە تەنیا وا دەخوازرێت چەند سەرچاوەیەك وەك نموونە بنووسرێتەوە ئەگەر نا ئێمە دڵنیاین کە لە چەندان نووسینو نووسراوو سەرچاوەیەکیتریشدا باس لە بەرهەمو شاکارەکانی بنەماڵەی بەدرخانییەکان کرابێت، ئەم رۆژنامەیە لە بیرنەکراوەو باسکراوە. بە کورتی،دەتوانین بڵێین لەگەڵ بینینی ژمارەکانی رۆژانوو زانیارییەکان باشتر رۆشنایان خراوەتە سەر،بە تایبەتی پاش ئەوەی بۆ یەکەمجار لە وڵاتی سوید کۆبەندی هەموو ژمارەکان لە دوو توێی کتێبێکدا بڵاوکراوەیەوە پاشانیش بۆ جاری دووەم لە کوردستانی خواروو چاپکرایەوە(8).

چەند زانیارییەکیتری پێویست

ئەو ژانرەی کە ئێمە باسی لێوە دەکەین،بریتییە لە هەواڵ، هەواڵیش لەسەر وەڵامدانەوەی کۆمەڵێك پرسیار دەوەستێت یەکێك لەو پرسیارانە "کەی؟"یە،واتە رووداوەکە کەی روویداوە؟ بە تایبەتی ئەو رۆژگارەی رۆژنامەکەی تیایە چاپو بڵاوکراوەتەوە، کە بریتی بووە لە رۆژگاری دووەم شەڕی جیهان،بۆ ئەم رووداوەش زنجیرەی مێژوویی

گرنگە تا بزانرێت زنجیرە مێژووییەکانی ئەو رووداوە چۆن لە رۆژنامەکەدا رەنگی داوەتەوە،ئینجا لەم روانگانەوە باشتر وایە رۆژی دەرچوونی ژمارەکان خشتەبەند بکەین و چەند زانیارییەکیتریش وەك ئیزافە بخەینە سەر خشتەبەندەکە، لە ناوهێنانی ژمارەی هەواڵە بڵاوکراوەکاندا تەنیا مەبەستمان ئەو هەواڵانەیە کە لە لاپەڕە کوردیو ژمارە کوردییەکاندا بڵاوکراونەتەوە.

ژمارە	رۆژی دەرچوون	چەند هەواڵی تیایە بڵاوکراوەتەوە	تێبینی
1	1943/5/3دا ساڵی یەکەم	8 هەواڵ	دوولاپەڕە کوردییەو دوو فەرەنسی
2	1943/5/10	6 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
3	1943/5/17	13 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
4	1943/5/25	8 هەواڵ	سێلاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
5	1943/5/31	9 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
6	1943/6/7	7 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
7	1943/6/14	5 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
8	1943/6/21	6 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
9	1943/6/28	5 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
10	1943/7/5	5 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی

11	1943/7/12	7 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
12-13	1943/7/19	8 هەواڵ	سێلاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
14	1943/8/2	10 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
15	1943/8/9	10 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
16	1943/8/16	10 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
17	1943/8/23	9 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
18	1943/8/30	11 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
19	1943/9/6	8 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
20	1943/9/13	12 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
21	1943/9/20	13 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
22	1943/9/27	9 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
23	1943/10/4	6 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
24	1943/10/18	8 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
25	1943/10/25	7 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
26	1943/11/1	8 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
27	1943/11/8	5 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
28	1943/11/15	9 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی

29	1943/11/22	10 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
30	1943/12/6	8 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
31	1943/12/20	8 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
32	1943/12/27دا ساڵی یەکەم	8 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
33	1944/1/3دا ساڵی دووەم	17 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
34	1944/1/10	16 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
35	1944/1/17	12 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
36	1944/1/24	9 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
37	1944/1/31	8 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
38	1944/2/14	6 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
39	1944/2/21	8 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
40	1944/3/6	5 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
41	1944/3/13	7 هەواڵ	سێلاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
42	1944/3/20	4 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
43	1944/3/27	5 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
44	1944/4/3	7 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
45	1944/4/17	3 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی

46	1944/5/1	6 هەواڵ	سێلاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
47	1944/5/8	6 هەواڵ	سێلاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
48	1944/5/15	3 هەواڵ	سێ لاپەڕە کوردییەو یەك فەرەنسی
49	1945/7/16دا ساڵی دووەم	بە زمانی فەرەنسییە	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی فەرەنسییە
50	1945/7/16دا ساڵی سێیەم	2 هەواڵ	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی کوردییە
51	1945/7/30	بە زمانی فەرەنسییە	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی فەرەنسییە
52	1945/7/30	5 هەواڵ	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی کوردییە
53	1945/8/13	بە زمانی فەرەنسییە	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی فەرەنسییە
54	1945/8/13	1 هەواڵ	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی کوردییە
55	1945/9/3	1 هەواڵ	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی کوردییە
56	1945/9/10	بە زمانی فەرەنسییە	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی فەرەنسییە
57	1945/9/24	هیچ هەواڵی تیایە نیە	
58	1945/10/1	بە زمانی فەرەنسییە	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی فەرەنسییە
59	1945/10/8	6 هەواڵ	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی کوردییە
60	1945/10/15	بە زمانی فەرەنسییە	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی فەرەنسییە
61	1945/11/5	10 هەواڵ	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی کوردییە
62	1945/11/26	بە زمانی فەرەنسییە	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی فەرەنسییە

63	1945/11/26	5 هەواڵ	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی کوردییە
64	1945/12/17	8 هەواڵ	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی کوردییە
65	1945/12/24 ساڵی سێیەم	بە زمانی فەرەنسییە	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی فەرەنسییە
66	1946/1/14 ساڵی چوارەم	6 هەواڵ	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی کوردییە
67	1946/1/14	بە زمانی فەرەنسییە	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی فەرەنسییە
68	1946/2/4	1 هەواڵ	دوو لاپەڕەیەو تەنیا بە زمانی کوردییە
69	1946/2/25	9 هەواڵ	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی کوردییە
70	1946/3/11 ساڵی چوارەم	بە زمانی فەرەنسییە	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی فەرەنسییە
70-71	1946/3/25 ساڵی چوارەم	5 هەواڵ	هەر چوار لاپەڕەکە بە زمانی کوردییە
72	1946/5/13 ساڵی چوارەم	هیچ هەواڵی تیایە نیە	دوو لاپەڕەیەو بە زمانی کوردییە
73	1946/5/27دا ساڵی چوارەم	بە زمانی کوردییە	دوا لاپەڕەیەو دوو لاپەڕەیەو هەمووی بە زمانی فەرەنسییە

هەر تەنیا بە سەیرکردنی ژمارەی ئەو هەواڵانەی کە لە ڕۆژنامەکەدا بڵاوکراوەتەوە چەند پرسیارێك گەڵاڵەدەبن،بۆ نموونە: شێوازی هەواڵەکان؟ شوێنی ڕووداوەکان؟ تا چەند پێوەندییان بە واقیعی ڕۆژنامەکە هەبووە؟ بەشی کورد لەو هەواڵانەدا؟ بۆ ژمارەی هەواڵەکانو شێوازی داڕشتنی هەواڵەکان ڕۆژانوو بە یەکێك لە ڕۆژنامە کوردییە هەرە دەوڵەمەندەکانی هەواڵ دادەندرێت،لە داڕشتنی هەواڵەکانیشدا شارەزایی بە

هەواڵەکانەوە دیارە،بۆ شوێنی روودانی هەواڵەکانو تا چەند گرنگی بە هەواڵی کورد دراوە لە بەشی دووەمدا باسی دەکەین.

وەکو سەرەنجێکیش ئەوە روون دەکەینەوە،کە ئەو ژمارە ناوبراوانەی هەواڵەکان هەموو هەواڵەکانی ناو رۆژنامەکەنین، چونکە لە چەندان ژمارەدا لە ژێر یەك ناونیشاندا چەند هەواڵێکی جیاواز بڵاوکراونەتەوە،ئێمەش لە ژماردنەکەدا تەنیا ناونیشانی هەواڵەکانمان حیساب کردووە،بە هەر حاڵ پێرستکردنی هەواڵەکان بەلای ئێمەوە گرنگ نین بەڵکو هەمە جۆری هەواڵەکانو تا چەند گرنگی بە هەواڵی کورد دراوە گرنگە.

ئەو رۆژنامە و گۆڤارە کوردییانەی رۆژگاری رۆژانوو دەردەچوون

یەکێك لەو هەوالانەی رۆژنامەی رۆژانوو گرنگی پێداون،هەواڵی دەرچوونو بڵاوبوونەوەی ئەو گۆڤارو رۆژنامە کوردییانەیە،کاتی دەرچوونی رۆژنامەکە دەردەچوون،وەکو بەراوردکردنێك گونجاوە کە ناویان بهێنین تا بزانرێت رۆژانوو هەواڵی کام رۆژنامەو گۆڤاری بۆ هاتووەو بڵاوی کردۆتەوە،ئەمەی خوارەوە ناوی گۆڤارو رۆژنامە کوردییەکانی رۆژگاری رۆژانووە.

(ژیان 1926 لە سەردەمی رۆژانوودا ناوەکەی بۆتە "ژین" تا ساڵی 1963 بەردەوام بووە- سلێمانی)، (رێ یاتازە 1930 تا ئەمرۆ بەردەوامە- یەریڤان)، (نیشتمان 1943- 1948 تەورێز- سلێمانی)، (دەنگی گێتیی تازە 1943- 1947 بەغدا)، (گەلاوێژ 1939- 1949 بەغدا)، وەك دەزانرێت هەر لەو رۆژگارەدا کۆماری کوردستان (1946/1/22- 1946/12/17) لەمەهاباد راگەیەنراوەو مێژووی رۆژنامەنووسیی کوردی سەردەمێکی زێڕینی بە خۆوە بینیوە، لەم رووەوە سەرچاوەیەك دەڵێت: (لە پاڵ ئەم گۆڤارەی بەردەستتان (9) رۆژنامەی کوردستانو گۆڤارەکانی هەلالەو هاواری نیشتمان و کوردستان)(10) بڵاوکراونەتەوە،هەروەها لە

سوریاو لوبنانیش، بێجگە لە رۆژانوو،ئەم ناوانە دێنە بەرچاو (هاوار 1932- 1943 شام)، (رۆناهی 1942- 1945 شام)، (ستێر 1943- 1945 بێروت) (11)، ئەمەو هەر لەو سەردەمەدا لە عیراقو کوردستانی باشوور (عیراق) کۆمەڵێك رۆژنامەو بڵاوکراوەو گۆڤار بە نهێنی چاپو بڵاوکراونەتەوە: (دەنگی کورد- 1943 هەولێر)، (بڵێسە- 1943 هەولێر)، (شۆرش- 1943کوردستانی باشور)، (ئازادی- 1944 کەرکوك،سلێمانی،بەغدا)(12)، (یەکێتی تێکۆشین 1944- 1945 کوردستانی باشوور)، (ئازادی کوردستان 1945- 1946 کوردستانی باشوور)

لە بەشی دووەمی ئەم باسەدا لەگەڵ وردبوونەوە لە هەواڵە بڵاوکراوەکانی دوو تویی رۆژانوو هەست بەوە دەکرێت،کە رۆژنامەکە گرنگییەکی سەرنج راکێشەرانەی بە بڵاوکردنەوەی هەواڵی دەرچوونی رۆژنامەو گۆڤارە کوردییەکانی رۆژگاری خۆی داوە.

چەند دێرێك لە مێژووی ئەو سەردەمە

بابەتی سەرەکی باسەکەمان بریتییە لە هەواڵو هەواڵیش رووداوێکی رۆژانەی نێو مێژووی مرۆڤایەتییەو رۆژانوو-ش لە نێو رەحمی روداوێکی گەورەی دنیادا دەرچووەو بڵاوبۆتەوە،کە دووەم جەنگی جیهانییە (1939- 1945)و ئەو جەنگەش پێشینەی خۆی هەیە کە یەکەم جەنگی جیهانییە (1914- 1918)و زەمینەسازییەکی لەباری بۆ دووەم جەنگ کرد،بە تایبەتی ئەو گۆڕانکارییانەی بەسەر نەخشەی دنیایدا هێناو زیاتریش لە ئەفریقاو ئاسیادا رەنگی دایەوە،کوردستانیش لەو گۆڕانکارییە بەدەرنەبووەو زیانێکی گەورەی لە نەخشەی جوگرافی نەتەوەکەمان داوەو (هۆی دابەش کردنی نوێی کوردستان،بەشی رۆژهەڵاتی ئەم وڵاتە لە چوارچێوەی ئێراندا مایەوە چونکە ئێران بە رەسمی تێکەڵی شەڕنەبوو ئەو بەشەکەیتری کرایە دوو

پارچەوە- کوردستانی باکوور دوای بێنەو بەرەیەکی کەمو لە ئەنجامی سەرکەوتنی بزوتنەوەی کەمالێکاندا لە ناو دەوڵەتی نوێی تورکیادا مایەوە،کوردستانی باشووریش پاش بێنەوبەرەکی زۆر لەگەڵ ناوچەکانی‌تری عیراقدا کەوتە ژێر دەستی ئینگلیزەوە)[13] ئەنجامەکانی ئەو جەنگە لە لایەن چەند وڵاتێکی زلهێزی دنیا بە جۆرێکی‌تر لێك دەدرایەوە وەك بەرتەسك بوونەوەی بەرژەوەندییەکانیان‌و بچووك بوونەوەی بازنەی پێوەندییەکانیان، رێککەوتن‌و کۆکردنەوەی نفوزو خۆ پڕچەك کردن دژی جەنگی‌تر پاساوی بۆ دەهێندرایەوەو دەوڵەتێکی زلهێزی وەك ئەڵمانیا بە ناوی پاراستنی بەرژەوەندییەکانی‌و پارێزگایکردن لە کەمە نەتەوەکانی ئەڵمان لە وڵاتانی‌تر،کەوتە شەڕو بە هێزکردنی نفوزی وڵاتەکەی،مێژوونووسان دووەم جەنگی جیهانیان بەسەر سێ قۆناغدا بەشکردووە:

1- (1939- 1941) قۆناغی سەرکەوتنی ئەڵمانیا لە کیشوەری ئەوروپا،توانی چەندان وڵات داگیربکات.

2- (1942) قۆناغی هاوسەنگ بوونی بەرەکان،بە هەڵکوتانەکانی ئەلمانیا بۆ سەرگەرووی پۆلۆنیا کە ئەڵمانیاو روسیا لە یەکتر جیادەکاتەوە دەستی پێکردو بەرەی هاوپەیمانان بە هێزتر بوو.

3- (1943- 1945) قۆناغی هەرەسی ئەڵمانیایەو [14] جەنگ دەوەستێت‌و قۆناغی ململانێی سیاسی‌و دیبلوماسی دەست پێدەکات رۆژهەڵاتی ناوەڕاستیش لە ئاگری ئەو شەڕە بەدەرنەبوو،بە کوردستانیشەوە بەڵام نەك بە شێوەی شەڕەکانی کیشوەری ئەوروپا، هاوپەیمانان توانیان جێ پێی خۆیان لە ناوچەکە قایمتر بکەن‌و بە گشتیش کورد هیچ قازانجێکی لە ئەنجامەکانی کۆتایی دووەم جەنگی جیهانی نەکردو تەنیا رووداوێکی گەورەو دیار کە ئەو ماوەیە مێژووی نەتەوەکەمان بە خۆوەی بینووە لە دایك بوونی یەکەم حوکمداری سەربەخۆی

کوردیە،واتە کۆماری کوردستان کە پایتەختەکەی شاری مەهاباد بووەو لە رۆژهەڵاتی کوردستاندا، ئەمەو بێجگە لە بەهێزبوونی روحی نەتەوایەتی‌و سەرهەڵدانی چەندان بزوتنەوەو راپەڕینی شۆڕشگێری لە کوردستانی باکوورو باشووردا.

د.کەمەران ئالی بەدرخان-یش هەوڵیداوە سوود لە بارودۆخی جەنگەکە وەربگرێت ئەو پەراوێزە کلتوری‌و ژیانە رۆشنبیرییەی کە فەرەنسییەکان لە سوریاو لوبنان‌دا پێرەویان دەکرد بقۆزێتەوەو وەك روناکبیرو سیاسەتمدارو نووسەرێکی خاوەن ئەزموون دەستی بە دەرکردنی رۆژنامەی رۆژانوو لە بەیروتی پایتەختی لوبنان کردو گوایە فەرەنسییەکان لە زۆر رووەو یارمەتییان داوە[15] بەڵام ئەمە تا ئێستا هەر قسەیەو وەك بەڵگە من لەم رووەوە هیچ شتێکم بەرچاو نەکەوتووە،چونکە ئەگەر وابێت ئەی چۆن لە چەند ژمارەیێکی پێش وەستانی رۆژنامەکەدا داوا لەو کەسانە دەکات کە رۆژنامەکەیان بۆ دەچێت ئابوونە بدەن

(خوەندەڤانێن دەلال: رۆژانوو بێ ئاریکاریارا وە نکارە پێڤە هەرە، نکارە ئارمانجا خوە پێك بێنەو لەسەر ریا خەباتێ بمەشە)[16].

بەشی دووەم

هەواڵ لە رۆژنامەی رۆژانوو

مێژووی هونەری رۆژنامەنووسیی لەگەڵ سەرهەڵدانی یەکەم هەوڵ بۆ دەرکردنی بڵاوکراوەو رۆژنامەو نووسراوی سەر دیواردا سەریهەڵدا، بە تایبەتی لە باری بڵاوکردنەوەی هەواڵو رێکخستنی بابەتەکاندا،بۆ نموونە هەوڵدراوە لاپەڕە (یەك) لە لاپەڕەکانی‌تر جیاوازتر بێت،ئەگەر سەرەتای سەرهەڵدانی رۆژنامە بۆ ئەو نووسراوانە بگەڕێنینەوە کە دەسەڵاتداران لە شوێنێکی تایبەتدا هەڵیاندەواسی،تا خەڵك لە هەواڵو رێنمایەکانی دەسەڵاتدارەکەیان بزانن،هەر لەو سەرەتایەدا هەست بە جۆرێك لە رێکخستنی هەواڵو بانگەوازەکان دەکرێت،بە تایبەتیش رووکاری سەرەوەی لاپەڕەکە، دوای ئەوە چاپخانەش دروستکراو داهێنراو پەرەی پێدراو بووە بەشێك لە پێشکەوتنەکانی دنیای پیشەسازیو تەکنۆلۆژیا،ئەو لایەنە بواری نەخشەسازیو رێکخستنی لاپەڕەو ستوونەکانیشی گرتەوە.

پێش ئەوەی وەك رۆژنامەیەك،کە گرنگی دیاری بە هەواڵ دابێت باسی بکەین،پێویستە ئەوە باس بکەین،کە رۆژانوو لە فۆڕمدا یەکێکە لە رۆژنامە رێکوپێکەکانی ئەو سەردەمەو سەردەمی پێشووی رۆژنامەگەریی کوردی بە تایبەتی لە باری نەخشەسازیو رێکخستنی لاپەڕەکانیو قەبارەیانو دابەشکردنی ستوونەکانو دابەزینی وێنەو نووسینو دانانی مانشێتو راکێشانو دانانی هێڵو دابەشکردنی فەزای ماکێت (لاپەڕە)و ریزبەندکردنی بابەتو دانانی نیشانەکانی خاڵبەندی، رای ئێمە هەمووی بۆ شارەزایی و بوونی زانیاری لە پێشینەی رۆژنامەگەریی لە لایەن خاوەنی رۆژنامەکە د. کامەران ئالی بەدرخان دەگەڕێتەوە،لەم رووەوە دیارە سوودی لە ئەزموونی بنەماڵەکەیانو گەشتو

سەفەرو گەڕانەکانی خۆی بۆ چەند وڵاتێکی ئەوروپی بینیووە،خۆشی کەسێکی زیرەكو بەتوانابووەو چەند زمانێکی بیانی زانیوە،هەروەها جەلادەت بەدرخان-ی برای. بە نووسین و رێنمایی یارمەتیداوە، بۆ نموونە لە ژمارە (3)ی رۆژانوودا جەلادەت ئالی بەدرخان بە ئیمزای (ج. ئا. بەدرخان) نووسینێکی بە ناونیشانی (1898 و 1943 و رۆژامەیانوو) واتە رۆژی دەرچوونی رۆژنامەی (کوردستان- 1898)و رۆژنامەی (رۆژانوو 1943) رۆژی تازەی ئێمەیە بڵاوکردۆتەوەو باسی هەوڵی بنەماڵەکەیان لە بواری رۆژنامەگەریدا دەکات،هەروەها دەتوانرێت ئەو (مە یا نوو) بۆ کوردیش بە گشتی بگەڕێنینەوە،کە لە وتارەکەدا تاكو گشتی تێکەڵاوی یەکتر کردووە.

دیارە رۆژنامەی رۆژانوو لە رووی ناوەڕۆکیشەوە بە یەکێك لە رۆژنامە دەوڵەمەندەکانی کوردیو بەسەرچاوەیەکی بە نرخی وێنەو هونەرەکانی ئەدەب بەهەر دوو بەشەکەیەوە (شیعرو پەخشان) دادەندرێت،بۆ بەکارهێنانی زمانیش هەوڵیداوە زمانێکی سادەو پاراوو بێ گرێو گۆڵ بەکار بهێنیت تا زۆربەی چینو توێژەکانی کۆمەڵ تێی بگەن،بەڵام وەك دیارە ئێمە لەم باسەدا تەنیا لە یەك ژانری رۆژنامەگەریی دەدوێین ئەویش (هەواڵە).

سەرەتای سەرهەڵدانی رۆژنامە بۆ بوونی رووداو یاخود واقیعێك یان دیاردەیەك دەگەڕێتەوەو پێوەندی نێوان رووداوو هەواڵ پێوەندییەکی ئۆرگانیەو هەر بۆیە پسپۆرانی ئەو بوارە کە باسی رۆژنامە دەکەن واتە قسەو باس لە هەواڵ دەکەن،ئەم ژانرەش لە مێژووی رۆژنامەگەریی کوردیدا هەر لەگەڵ لە دایك بوونی یەکەم رۆژنامەی کوردیدا (کوردستان- 1898) گرنگی پێدراوەو بەڵگەش بۆ ئەمە دەتوانرێت سەیری یەکەم ژمارەو ژمارەکانی‌تری رۆژنامەکە بکرێت[17].

نامانەوێت لێرەدا لە خاسیەتو تەکنیكو هونەرەکانی هەواڵ بدوێین چونکە ئەمڕۆ تا بە زمانی کوردیش رادەگات کۆمەڵێك کتێب سەبارەت بە ژانری هەواڵ لە کتێبخانەکانی کوردستان دێنە بەرچاو،بەڵکو یەکسەر ئەم پرسیارە دەکەین،ئایا رۆژنامەی (رۆژانوو) هەواڵی تیایە؟ یا خود بڵێین ئایا گرنگی بە بڵاوکردنەوەی هەواڵ داوە؟ بەڵێ، رۆژانوو زیاتر رۆژنامەی هەواڵ بووەو لە هەردوو بەشە کوردیو فەرەنسییەکەیدا بە پلەی یەکەم گرنگی بە بڵاوکردنەوەی هەواڵ داوە،لە رووی جۆری هەواڵەکانیش لە پێشینەی بۆ رووداوو واقیعی گەرمی ئەوسا داناوە،بەڵام وەنەبێت هەر یەك جۆرە هەواڵی بڵاوکردبێتەوە،هەواڵو جۆرەکانی هەواڵ بە گوێرەی پێوەرەکانی (قەبارە،سەرچاوە،بابەت) دابەشی چەند جۆرێك دەکرێت،بەڵام ئەوەی ئێمە مەبەستمانە دابەشکردنی هەواڵەکانە بە گوێرەی بابەتی هەواڵەکانو کە لەسەرچاوەیەکدا بەسەر ئەم بەشانەدا دابەشکراوە،(هەواڵی سیاسی،هەواڵی ئابووری،هەواڵی رۆشنبیری،هونەری،هەواڵی وەرزشی،هەواڵی زانستی،هەواڵی کۆمەڵایەتی، هەواڵی سووكو زاخاودانی مێشك)[18] ئێمەش لە دابەشکردنو جوێکردنەوەکاندا رەچاوی جۆری بابەت دەکەین کە رۆژانوو بڵاوی کردوونەتەوە،نموونەی هەواڵەکانیش دەقاو دەق دەنووسینەوە تەنیا پیتەکان دەستکاری دەکەین لە پیتی لاتینی کوردی بۆ پیتی کوردی بەکارهێنراو لە کوردستانی باشووردا.

هەواڵەکانی دووەم جەنگی جیهان

ئەو سەردەمو ساڵو ماوەیەی کە رۆژنامەی رۆژانووی تیایە لە دایك بووە واتە ساڵی 1943 رۆژە گەرمەکانی دووەم جەنگ بووەو ئەو رۆژانەش بووە کە بەرەی هاوپەیمانان بە هێزو تۆکمە بوون، رۆژنامەکەش لە رۆژی دەرچوونی (یەکەم) ژمارەیەوە تا ئەو

رۆژەی جەنگەکە وەستاوە زۆربەی رووبەری لاپەڕەکانی بۆ هەواڵەکانی ئەو جەنگە تەرخان کراوە بە تایبەتی یەکەم لاپەڕە،بەڵام وەك رۆژنامەیەکی بەرگریکار لە بەرەی هاوپەیمانان بە ئاشکرا ئەو خەتی ئیشکردنە لە بڵاوکردنەوەو داڕشتنەوەی هەواڵەکانیدا رەنگی داوەتەوە،ئێستاش چەند هەواڵێك وەك نموونە دەنووسینەوە،تا بزانرێت رۆژنامەکە چۆن هەواڵی داڕشتووەو بە چ کەرەستەو زمانێکی ساکار لەگەڵ ئەو هونەرە کاری کردووە.

زەرەرێن نەیارا؛

شەش سەد هەزار ئەسکەرێن میحوەرێ هاتنەکوشتن

لۆندرە- ب ئاواکی رەسمی ئەلام دانەکو دشەرێن میسر،لیبیاو تونسێدا (600000) ئەسکەرێن میحوەرێ هاتنە کوشتن.

(3) ئوردو (6) باسکوردو، (25) فیرقەو (6) ئالایێن تالیانی و (2) ئۆردو (11) فیرقەیێن ئەلمانی هاتیەسافیکرن.

(ژمارە (4) ساڵی (1) دووشەممە 1943/5/24 ل 1) .

تەلەگرافا جەنەراڵ دەگۆل؛

سەرسالا ئیستقلالا دەوڵەتا ئەمەرێکایێ

جەزایر؛ ب هێنجەتا سەرسالا ئیستقلالا ئەمەرێکایێ جەنەرال دەگۆل تەلەگرافا ژێرین شیاندیە ملەتی ئەمەریکانی ب هێنجەتا سەرسالا ئیستیقلالا ئەمریکانی سلاڤان ل مللەتی ئەمریکانی دکم. ئەمەریکانی ئیسال ئەیدانیا سەرسالا خوە ئیستقلالی دەما شەری دە دکن. ئەڤ ژبۆنا ئازاهیو سەربستیا خوەو یا جهانێ شەر دکن، ژ بەرکو ئازاهی سەربەستی نایە لێکڤەکرن. فەرەنسا تەنشتا ئەمەریکایێ دەیە، ژبۆنا ئازاهیو سەربەستیا دنیایێ ژبۆنا پێکانینا جهانەکە نو سەربەست.

ژمارە (10) ساڵی (1) دووشەممە 1943/7/5 ل 1) .

د ئەردێ پۆلۆنیاییێدە

موسکو- ئۆردیا سۆر د ئاخا پۆلۆنیایێ دە 65 کیلۆمێترپێشڤەچوویە.

موسکو- دشەرێ کرۆڤوگرادێ دە (100000) ئەسکەرێن ئەلمانی ژ قوەت کەتنە.

جەزایر- ئۆردییێن (5) و (8) د ئەنیا تالیانی دە ژنوڤە پێشڤەچوونە.

جەزایر- کۆمیتێ فەرەنسزا خەلاسیا وەڵێت ئیرۆ سەرێ سبەهێ جڤانەك دانی.

قاهرە- مژولاهیا وەزیرێن مسرو لبنانێ ب تفاکا دەولەتێن ئەرەبی د قاهرێ دە دۆم دکە.

(ژمارە (35) ساڵی (2) دووشەممە 1944/1/17 ل1) .

شایانی باسە ئەم هەواڵە جۆرێکە لە جۆرەکانی داڕشتنی هەواڵ، ئەویش بریتییە لە هەواڵی زۆرکورت کە توانراوە بە هۆی چەند وشەیەك رووداوێکت تێ بگەیەنێت.

هەواڵی سەربەخۆیی کوردستان

هەر لەو رۆژگارەی کە رۆژنامەکە بڵاوبۆتەوە بێجگە لە رووداوی دووەم جەنگی جیهان،بۆ ئێمەی کورد رووداوێکی گرنگتر هەیەو تا بە ئەمرۆش دەگاتو بگرە بۆ پاشەڕۆژی دووریش بۆتە لاپەڕەیەکی درەوشاوە بۆ مێژووی نەتەوەکەمان ئەویش کۆماری کوردستانە، وەك باسکراوە؛(کۆبوونەوەکانی 2ی رێبەندان هەر بۆشایی کردنو دەربڕینی خۆشیو خوێندنەوەی سروودی میللیو شیعری نەتەوەیی دڵڕفێن و وتاری سیاسی بزوێنەری هەستی دەروون نەبوو، بەڵکو بۆ راگەیاندنی بڕیاری مێژوویی بوو،کە پێشتر سەرکردایەتی حیزبی دیموکراتی کوردستانو پێشەواکەی، پاش راوێژو پرسکردن بەکاربەدەستانی سۆڤێتیو ژمارەیەکی زۆر لە گەورە پیاوەکانی کورد دابویان ئەویش بڕیاری دامەزراندنی حکومەتی کوردستان بوو[19].

لەم رووەوە رۆژنامەی رۆژانوو بە بایەخەوە ئەم رووداوەی بڵاوکردۆتەوەو هەر لەو رۆژەی کە هەواڵەکەی پێگەیشتووە لە یەکەم لاپەڕەو بە خەتی درشت هەواڵی سەربەخۆبوونی کوردستانی بڵاوکردۆتەوە، دەتوانین بۆ وەبیرهێنانەوەو پێزانین چەند هەواڵێك بنووسینەوەو دەست نیشانی بکەینو وەك باری سەرنجو روون کردنەوە پێویستە ئاماژە بەوە بدەین ئەو هەواڵانە هەواڵی خۆسازدانو وەرگرتنی پرسو رایە بۆ راگەیاندنی کۆماری کوردستان.

بسرەخوەبونا کوردستانێ

ئەژەنسا (پی،ئێف،ئەی) ژ تەهرانێ ددە زانین،ژ حکومەتا ئیرانێ رە،خەبەر هاتیە داین کو سەرەکێن کوردان قەراردانەو مینا پارتیا دمۆکراسیا ئازەربەیجانێ پارتیەك دانینە ب قەسدا خوەستنا بسرەخوەبونا کوردستانێ.

ناڤێ ڤێ جڤاتێ کوردی، کۆمەلە، مەزناهیا ڤی جڤاتی بجڤاسە هێژ نەهاتیە سەح کرن.بەری ب چەند رۆژان ڤێ جڤاتێ نمینەدەێین خوە شیاند بو تەبریزێو نها ژی نمینەندەێین خوە رێکر باکویێ شارستانێ سۆڤیەتستاتێ ئی مەزن.

(ژمارە (59) ساڵی (3) 1945/10/8 ل1) .

سەرخوە بونا کوردستانێ

تەهران (پی،ئێف،ئەی) د کوردستانا ئیرانی دە زەهنی تەشخەلان چێدبن،خەڵك ئیستقلالا کوردستانێ دخوازن،هەیەتەکە گران، ژهەفت نمینەندەیان بەڤکەتی چوونە باکوییێو سەرەکێ کوردان،ژێ تخوە هلانیاو بەرێ خوە دایە موسکوڤایێ ئەڤ ئینلەباتێن جڤاتا ئیستقلالا کوردستانێ:

میرزا قازی محەمەد،ئیلخانی زادە،محەمەد حوسەین،سەیف قازی،ئەلی ریحانی، هەمزە ئاغا مامەش،ئەفدللا بەسەرهاجی، هەمزە جەلدیان[20].

(ژمارە (61) ساڵی (3) دووشەممە 1945/11/5 ل 4).

ئیتر تا رۆژنامەکە وەستاوە، واتە رۆژی (1946/5/27) بە دواداچوونی بۆ رووداوەکە کردووەو زیاتر هەواڵەکانی لە رۆژنامەکانی تارانەوە گواستۆتەوە.

هەواڵی رۆژنامەگەریی کوردی

ئەم سەرباسە بەسەر دوو بەشدا دابەش دەکەین:

ئەلف: هەواڵی رۆژنامەگەریی خوێندراو

مەبەستمان ئەو جۆرە رۆژنامەیەیە کە دەخرێتە سەر کاغەز (لە دنیای ئەمرۆش جۆرێک لە رۆژنامەی ئەلکترۆنیش هەیە) خوێنەران دەیخوێننەوە،ئەم جۆرە لای خۆمان زیاتر بە رۆژنامەی ئاسایی رۆیشتووەو ناوی هاتووە،رۆژنامەی رۆژانوو- ش گرنگییەکی دیاری بەو رۆژگارەی دنیای رۆژنامەگەریی خوێندراوی کوردی داوە،ئەگەر وەك هەواڵ لە رووی گرتنی رووبەری رۆژنامەکەوە حیسابی بۆ بکەین لە دوای گرنگیدان بە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکانی دووەم جەنگی جیهانی،بڵاوکردنەوەی هەواڵی رۆژنامەو گۆڤاری کوردی بە پلەی دووەم دێت، سەرەتا دەتوانین چەند ناونیشانێك لە رۆژانوو وەربگرینو پاشان وەك بەڵگە دوو هەواڵ دەقاو دەق بنووسینەوە.

- **چاپا کوردی:** لە ژێر ئەم ناونیشانەدا ناوی کۆمەڵێك رۆژنامەو گۆڤار ریزکراون،کە ئەوساو لە کاتی دەرچوونی رۆژانوودا چاپو بڵاوکرانەتەوە،ئەم هەواڵە لە ژمارە (2) لە

لاپەڕە (2) دابەزیوەو تا رۆژنامەکە وەستاوە،ناوە. ناوە دووبارەو چەند بارە کراوەتەوە، بەڵام لە هەندێك ژمارەدا بە گوێرەی زانیاری تازەی ژێر دەست دەستکاری کراوە،لەم رووەوە دەتوانرێت سەیری: (ژ 3 ل 1) و (ژ 5 ل 4) و (ژ6 ل 2) و تا دەگاتە (ژ69 ل 4)[21]، هەروەها لە لاپەڕە فەرەنسیو ژمارە تایبەتیە فەرەنسییەکان لە ژێر ناونیشانی (لاپریسسە کوردە)یش بڵاوکراوەتەوە.

- گۆڤارەکە کوردی ئا نوە،دەنگی گێتیی تازە،ئەم هەواڵە لە لاپەڕە (1) ی ژمارە (33) بڵاو بۆتەوە.
- گۆڤارا ئازادی، لە ژمارە (61) لە لاپەڕە (1) بڵاوبۆتەوە.
- سێ رۆژنامەیێن دت، لە ژمارە (61) لە لاپەڕە (4) بڵاوبۆتەوە.
- ژینو پیرەمێرد،سەر سالا رۆژناما کوردی ژین یا بیستەمین. هەواڵو پەیامێکی پیرۆزباییبیە بۆ رۆژنامەی ژینو پیرەمێردی شاعیرو رۆژنامەنووسو لە ژمارە (70-71) لە لاپەڕە (1) بڵاوبۆتەوە.
- مزگینیەکە مەزن،باس لە دەرچوونی گۆڤاری " نیشتمان " دەکات لە کوردستانی ئێراندا،ئەم هەواڵە لە ژمارە (26) لە لاپەڕە (1) بڵاوبۆتەوە.
- گۆڤارا نوە، ماد: هەواڵی بڵاوبوونەوەی گۆڤارێکی تازەیە بە ناوی (ماد) کە لە تاران دەرچووە،ئەم هەواڵە لە ژمارە (66) لە لاپەڕە (4) بڵاوبۆتەوە.

ئەمەو لە چەند وتارو شیعرێکیشدا ناوی ئەو کۆمەڵە گۆڤارو رۆژنامەیە هاتووەو تەوزیفکراون،وەك لە ژمارە (3)، ل 1)و ژمارە (40، ل 1) و ژمارە (69، ل 1). هتد.

ئیستاش دەقی چەند هەواڵێك دەنووسینەوە

کۆڤار

رۆژنامەو چاپێن کوردی

ل ئیراقی ژیان: هەر هەفتە جارەکی دەردکەڤە، چار روپەلە، بەندێن وی هێژانە،ب تیپێن ئەرەبی تێتە چاپکرن گەرینەندەکاریا وی: سلەیمانیە- ئیراك[22].

گەلاوێژ: کۆڤارەکە کوردیا مەزنو هێژایە. هەفتی دوو روپەلێن د وێ هەنە. نڤیسەڤانێن ئیراقو ئیرانێ یێن مەزن،نڤسارێن خوەیێن گرانە تێدە بەلاف دکن،هەر سەرێ مەهێ جارەکێ دەردکەڤە.

گەرینەندەکاریا د وێ: شارع ئەلرەشید،عمارە دامرچی،ئاپارتمان (5) بەغدا- ئیراك.

دەنگی گیتیی تازە: کۆڤارەکە ب رەسمو وێنەیە، سەد روپەلێن د وێ هەنە.ب همەتا بالیۆزخانا بریتانی تێتە دەرێ خستن.سەیدایێ دەلال حوزنی موکریانیو زەحف نڤیسەڤانێن کورد،تێدە بەندێن خوە بەلاف دکن. ئەڤ کۆڤار هەر دەم چێتر بکێرهاتیتر دبە. هەژمارێن داوین دە، وێنەێین کوردستانێ،دهاتن بەلاف کرن. ب تیپێن ئەرەبی تێتە چاپ کرن.

ل سۆڤیەتستانی

ریباتازە د ئەریوانێ دە دەرتێ،زمانێ کوردێن سۆڤیەتستانێیە،هەر هەفتێ سێ جاران دەردکەڤە. تێدە فکرێن نوو نوژەن تێنە بەلاف کرن. چار وپەلێن د وێ هەنە،ب تیپێن کوردی تێتە چاپ کرن.گەرنیەندە کاریاوێ: ریباتازە، ئەریوان، سۆڤیەتستان.

کۆڤارا قەفقاسێ:

کۆڤارەکە گرانە یە،(32) روپەلێن د وێ هەنە،نڤیسەڤانێن کوردێن مەزن ژ یێن هێلا قەفقاسێ تێتە دنڤیسینن،تیپێن د وێ کوردی نە. هەر هەفتە جارەکێ دەردکەڤە.گەرنیەندەکاریا وێ: گۆڤارا قەفقاسێ: تفلیس، سۆڤیەتستان.

ل ئیرانی

نشتمان،دەنگێ کوردێن ئیرانێیە،چەل روپەلێن د وێ هەنە، کۆڤارەکە قیمەتدارە بەندێن دوێ تێر رەونەقن،ل لە هیجانێ دەردکەڤە. هەرچەند ژی ب هەرفێن ئەدەبی دەردکەڤە،هن ب تیپێن کوردی ژ عەمەل دکە. گەرینەندەکاریا دوێ، نیشتمان،لە هیجان، ئیران.

کوهستان: ل تەهرانێ ب زمانێ فارسی دەردکەڤە،لێ زەحف ب کارێن کوردستانا ئیرانێ مژول دبە. قەستدا دەرکەتنا وێ چییە خوەش نایێ سەح کرن.

ل سوریێ

هاوار- کۆڤارا ب تیپێن کوردیا دوەمینە،شانزدە روپەلێن د وێ هەنە. هەر پانزدهە رۆژان جارەکی دەردکەڤە.گەرینەندەکاریا وێ،چاپخانا تەرەقی، شام سوریە.

رۆناهی- کۆڤارەکە کوردیا ب رەسمو وێنەیە.دلبەرو چەلەنگە، هەر دوو هەفتان جارەکێ تێتە بەلاف کرن،بیستو ددۆ روپەلێن د وێ هەنە،ب تیپێن کوردی تێتە چاپ کرن. گەرینەندەکاریا د وێ: چاپخانا تەرەقی: شام، سوریە.

ل لبنانێ

ستێر- چار روپەلێن وی هەنە، ب تیپێن کوردییە، هەر سەرێ مەهێ جارەکێ دەردکەڤە، گەرینەندەکاریا وێ، وەقف تابەت، بێروت.

(ژمارە (52) سالّی (3) دووشەممە 1945/7/20 ل4) .

هەروەها لە ژمارە (61) دا باس لە رۆژنامەیەك دەکات کە گرنگی بە کێشەی کورد داوەو ئەو هەواڵەی پێشەوەش فراونتر دەکاتو ناوی چەند گۆڤارو رۆژنامەی تریش دەخاتە سەر ئەو خشتەیە:

(نهۆ ب زمانێ کوردی هەڤدە کۆڤارو رۆژنامە دەردکەڤن،ژ ڤان پێڤە،ل بێروتێ: هەر پانزدە رۆژ جارەکێ،ب زمانێ فرەنسی

رۆژنامەیەك دەردكەڤە ناڤێ وێ (لە جۆر نۆڤەین)ە،چار روپەلێن وێ یێن مەزن هەنە،ئەڤ رۆژنامەی قالا چاندو نڤیسارو سیاسەتا كوردستانێ دكە ئو دۆزو دەعوا ملەتێ كورد،تێخە پێشچاڤێن جیهانێ، ئەڤن ناڤێن گۆڤارو رۆژنامەیانو وەلاتێن كو تێدا تێنە چاپ كرن. ل سۆڤیەتستانێ: رییاتازە،گۆڤارا قەفقاسێ ل ئیرانێ: پەیام، نشتمان، كوهستان، زەگرۆس، چیا، تروسكە، یەكێتیا[23] تێكۆشین ل ئیراقێ: ئازادی، ژیان، گەلاوێژ، دەنگی گێتی تازە ل شامێ: هاوار ل بێروتێ: ستێر، رۆژانو).

(ژمارە (61) سالّی (3) دووشەممە 1945/11/5 ل4).

كۆڤاراكە نوە: ماد

د تەهرانێ دە كۆڤارەكە نو ب ناڤێ ماد دەست ب دەركەتنی كریە. ئەڤ كۆڤار ب پرسێن كوردی یێن زانینو زانستی،یێن چاندو كۆمەلی،دیروك و چیروكیێ مژول دبە گەرینەندەیێ وێ ئاغا ئازاد پورە،نهۆ د تەهرانێ دە دوو كۆڤارێن كوردی یێن فارسی زمان هەنە، كوهستان وماد. ژ ڤان كۆڤاران پێڤە د كوردستانا ئیرانێ دە زەحف كۆڤارو رۆژنامەیێن كوردیو كورد زمان دەردكەڤن. هێڤیامە ژ خوەدێ ئەڤە كو خەباتا برایێن مە كوردێن ئیرانێ تەڤیێن تركیەو ئیراقێ بەرخوردار بە.

(ژمارە (66) سالّی (4) دووشەممە 1946/11/14 ل4) .

وەكو لە پێشەوە دەست نیشانمان كرد،كە رۆژنامەی رۆژانوو گرنگیەكی فراوانی بە بڵاوكردنەوەو بەدواداچوونی هەواڵی رۆژنامەنووسیی كوردی داوە،بە پێویستمان نەزانی دەقی هەموو ئەو هەواڵانە بنووسینەوە چونكە باسەكەمان درێژ تر دەبووە.

بێ – رۆژنامەی بیستراو

واتە ئەو خزمەتە رۆژنامەنووسیانەی لە رێگای ئێستگەكانی رادیۆوە پێشكەش دەكرێنو بە هۆی بڵاوكردنەوەی دەنگ بە رێگای

هێزەكانی شەپۆلەوە بە خوێنەران دەگەنو گوێ بیست دەبن، ئێستگەی رادیوش بریتییە لە كەناڵێكی راگەیاندنو ئەگەر بتوانرێت باش بەكار بهێنرێت لە رۆژنامەی خوێنراو گەرمتر رووداوو واقیعەكان دەگەیەنێت،مێژووی ئەم ئامێرەش لە نێو كورددا زۆر دوور نیەو دەڵێن یەكەمجار سالّی (1939) رادیۆی بەغدا رۆژانە بۆ ماوەی (15) خولەك بەرنامەكانی بە زمانی كوردی پێشكەش كردووە،پاشان ئەو ماوەیە وردە. وردە زیادكراوەو سالّی (1943) بەریتانیەكان لە رادیوی عەرەبی " رۆژهەڵاتی نزیك " لە شاری حەیفای فەلەستین بەشی كوردیان لە رادیۆكە كردەوەو دوای جاردانی كۆماری كوردستانیش رادیویەك لە شاری مەهابادی پایتەختی كۆمارەكە دامەزرا.

بەڵام رۆژنامەی رۆژانوو لە پێناوی باشتر ناساندنو خزمەتكردنی كوردستان هەواڵی دامەزراندنو كردنەوەی رادیۆ كوردییەكانی ئەوسای بڵاوكردۆتەوە بۆ ئێستا دۆكۆمێنتێكی بە سوودە بۆ ئەوانەی مێژووی رادیۆ یاخود بە زاراوەیەكیتر باسی بكەین ئەوانەی مێژووی رۆژنامەی بیستراوی كوردی دەنووسنەوە،دەتوانن وەك سەرچاوەیەك بە دواداچوونیان بۆ بكەن.

ئەمەی خوارەوەش هەواڵی دامەزراندنی كۆمەڵێك ئێستگەی رادێویە وەك رۆژانوو بڵاوی كردۆتەوە:

رادێو

وەشینەكێن هەرۆژە ب كوردی

ل بێروتێ

رادیۆیا بێروتێ،ل سەر پێلێن كورتو ناڤین،هەرۆ پشتی نیرۆ ل سەعات پێنجو سە دەقیقان دە،نوچەیێن جهانیێن داوین،ب زمانێ كوردی بەلاڤ دكە. درێژاهیا پێلێن،پێلان كورت (37) مێترو (39) سەنتیمێتر ئان (8،036)كیلۆ سكل،پێلێن ناڤین (411) مێتر،ئان (730) كیلۆ سكل.

ل بەغدایێ:

هەرۆ پشتی نیرۆ د سەعات چاران دە دەستپێ و هەتا پێنجان دۆم دکە درێژاهیا پێلێن، (42) مێترو (37) سەنتیمێتر، پێلێن کورت.

رادێو کوردستانێ

ل سەر پێلێن کورت دوەشینە،درێژاهیا د وێ، (42) و هەتا (44) ونیڤ مێترانو هەرۆ بەری نیرۆ ل سەعات (11) و (45) دەقیقان دە دەست پێ دکە.

رادێو ئازربیجانێ

هەرۆ پشتی نیرۆ سەعات پێنجان،ل سەر پێلێن درێژ ب کوردی دوەشینە،پێلێن درێژ (1410)و هەتا (1415) مێتران.

(ژمارە (53) ساڵی (3) دووشەممە 1945/7/30).

شایانی باسە تا رۆژنامەکە وەستاوە، ناوە. ناوە لە دوتویێ لاپەڕەی ژمارەکانیدا ئەم هەواڵە دووبارەو چەند بارە کراوەتەوە.

هەواڵی کتێب

هەر لە پێناوی ئاگادار بوون لە کێشەی نەتەوەکەی‌و خزمەتی زیاتر بە کوردو خوێنەرانی رۆژانوو خۆی لە بڵاوکردنەوەی هەواڵی چاپکردنی ئەو کتێبانەش دوور نەگرتووە بە گوێرەی توانا هەواڵی چاپکردنی کۆمەڵێک کتێبی بڵاوکردۆتەوە بە تایبەتی ئەو تێبانەی کە بابەتەکانیان تەرخانکردووە بۆ کوردو کوردستانو لە خاکی لوبنان چاپو بڵاوکراونەتەوە.

چاپ و نڤیسار

کتێبێن نو

دڤێ دوایێ دە،سەرکوردو کوردستانێ سێ کتێبێن نو هاتنە بەلاڤ کرنو هەر سێ ژ ب زمانی ئەرەبی نە،نڤیسەڤانێن دڤان ژۆستێ هەق و راستیێ نە،ب ئاوەکی خوەشو بێ مەیلدرای کتکتێن پرسا نژادێ مە خستنە پێش چاڤێن خوەندەڤانان.

ئەڤن ناڤو نیشانێن ڤان:

کورد د سوریە و لبنانێ دە

ب قەلەم ما نڤیسەڤانێ هێژاو دکتۆرێ فەلسەفەو زانینێن جڤاکی د. ئەدیب معەوەز (58) رۆپەلێن ڤێ کتێبێ هەنە،بهایێ وێ (100) قروشێن لبنانێیە،هەچی کۆ ڤێ کتێبێ دخوازن پەیدا بکن،ناڤ نیشانێ نڤیسەڤان ئەڤە،ملك دەبس،تاریق عەبدلباست. ئەلفاخوری. بیروت- لبنان.

کوردستان ئان وەلاتێ کوردان

ب قەلەما نڤیسەڤانێ قیمەتدار خوە دیێ رۆژناما ئاترا میرزا یوسف مالك (44) رۆپەلێن ڤێ کتێبێ هەنە، بهایێ وێ (100) قروشێن لبنانێیە، پەیدا کرنا وێ ب دەستێ نڤیسەڤانێ چێدبە. ناڤنیشانێ وێ:

میرزا یوسف مالك- ساندوق ئەلبەرید 857 بێروت- لبنان.

پرساکوردستانێ: . د ناڤ بەرا دوهی و ئیرۆ دە: ب قەلەما نڤیسەڤانێ گوزیدەو دکتۆری فەلسەفەو زانینێن جڤاکی. د. ئەدیب معەوەز (46) رۆپەلێن ڤێ کتێبێ هەنە، بهایێ وێ (100) قرۆشێن لبنانێیە.

ناڤنشانی نڤیسەڤانێ:

میرزا د. ئەدیب معەوەز،ملك دەبس،تاریق عەبدلباست. ئەلفاخوری، بیروت- لبنان.

(ژمارە (50) ساڵی (3) دووشەممە 1945/7/16 ل 4).

لەوە دەچێت هەست بەوە بکرێت، کە ئەم هەواڵە لە هەندێك شوێندا لە شێوازی هەواڵ دەرچووبێت‌و زیاتر لە جاڕدان (ریکلام) بۆ کتێبەکان بچێت، نابێت ئەوەمان لە بیر بچێت کە بابەتی جاڕدان لە بناغەدا رووداوێکە بەڵام بە شێوازی جاڕدان دادەرێژرێت‌و هونەرکاری هەواڵی بۆ بەکار ناهێنرێت ئەگەرنا زۆربەی ناوەڕۆکی بابەتەکانی جاڕدان دەکرێت وەک هەواڵیش

دابڕێژرێن،بۆ ئەم هەواڵانەی پێشەوەش ئاساییە بڵێین هەواڵن و شێوزای داڕشتنی جارِدانیان ئاوێتە کراوە.

جێی ئاماژە بۆ کردنە،کە ئەم هەواڵانەی پێشەوە بە شێوە داڕشتنیتر ،
(ژمارەکانی (52) (61) و (64) جاریتر بڵاوکراونەتەوە.

هەواڵی کوردو ڕۆژنامەکانی دنیا

یەکێك لەو هەواڵانەی کە ڕۆژنامەی ڕۆژانوو گرنگی بە بڵاوکردنەوەیان داوە هەواڵی کوردو کوردستانە لە ڕۆژنامەکانی دنیادا،دەکرێ کۆمەڵێك هەواڵ لەو هەواڵانە وەکو خۆیان بنووسینەوە،چونکە بریتین لە کۆمەڵێک هەواڵی گرنگ بە تایبەتی بۆ ئەوانەی کە خەریکی مێژووی هاوچەرخی کوردین.

ڕۆژنامەڤانەکی مسری

ڤالا کوردستانێو دۆزو دەعوا وێ دکە.

ڕۆژناما مسری، ئەلمسری دە، نڤیسەڤانێ ئەرەبی مەحمود عەزمی بەگ دنڤیسە: پرسا ئازربیجانی،ژ یا کوردستانێ نکارە بێتە ڤەقەتاندن. د سۆڤیەتستانێ دە،نێزیکاهی ڤە (17،000) کورد هەنە، ئەو ب زمانێ خوە دخوینن و دنڤیسنو کارێن وەڵاتێ خوە ب دەستێ خوە دگەرینن،ئەو خوەدی ئیدارەکە خاسن. ئەڤ ئەرد تەنشتا کوردستانێن ترکیە،ئیراقو ئیرانێ دەیە. هێژ،دەسپێکا شەڕێ مەزنێ (1914- 1918) ([24]ئان دە،کورد پەرچەیێن ئەردێ کوردستانێ دخوەستن بگەهننە هەڤو دوو ژخوە رە حکوتەکە کوردیا مستەقل دەینو ڤان تو جاران دەست ژ ئارمانجا ئازاهیێ بەرنەدانەو ژبۆنا خەلاسیا خوە ژ نیرێن حکومەتێن بیانی هەرو هەر خەبتینە. ملەتێ کورد ب ئشقو حەسرەت ل پێشڤەچونا کوردێن سۆڤیەتستانێو ل تشتێن کۆ ژبۆنا کوردان د سۆڤیەتستانێ دە هاتنە چێکرن،دنێرن. ئازربێجان

تەنشتا کوردستانا ئیرانێ دەیەو ژخوە ئاگرێ بسەرخوەبونا کوردان ل ئیراقێ بتەنێ ئەڤ چەند ڕۆژن کو ڤەمریە.
(ژمارە (63) ساڵی (3) دووشەممە 1945/11/26 ل 4).

ڕۆژنامەیێن جهانێو
پرسو دۆزو دەعوا کوردستانێ

ئەڤ چەند مەهن ڕۆژنامەیێن جهانێ ب پرسو دۆزو دەعوا کوردستانێ مژولن،نەمازە ڕۆژنامەیێن بێروتێ یێن ب زمانێ ئەرەبیو فرەنسزیو وهن ڕۆژنامەیێنی ئەمەریکانیو ڕۆژنامەیا ئینگلیزی ڕۆژنامەیێن فەلەستینێ مینا زەحف ڕۆژنامەیێن کوب زمانێ ئیرانێ دەردکەڤن،ڕۆژنامەیێن میسری یێن فرەنسزیو ئەرەبیو ڕۆژنامەیێن یەونانی ل هەڤی کوردستانێ دەو ل سەر داخوازێن نە ملێون کوردێن کو خوە دی ئەردەکی مەزنن پێنج سەد هەزار کیلۆمێتر چارگوشە بەندنە هێژا، نڤیسارنە دورو درێژ بەلاڤ دکنو دبێژن کو ملەتێ کورد ژبۆنا ئیستقلالا خوە،ژبۆنا ئازاهیو سەربەستیا خوە خوینا خوە رژاندیەو ئیرۆ ژ درەژینەو نهۆ کوردستانێن ترکیە،ئیرانو ئیراقێو ب دەستێ جڤاتنە باش سازو تەرتیبکری تێنە گەراندنو ئیجار خەباتا دەعوا کوردستانێ ژ هەر وەختێ بێترو چێتر خورتەو دڤێ دەمێ دە ژ بۆنا ملەتەکی مەزن، ژ نەه ملێون پەیان بهەڤکەتی، هێسیری چێنابەو راحەتیا دنیاییو نرمازە سلامەتیا وەلاتێن ڕۆهەڵاتێ نیزنگو ناڤین،بێ سافکرنا پرسا کوردستانێ پێك نایێ.

د جڤاتا لۆندرێدە

ل گۆرا تەلەگرافا کو نوچەگهایێ ئەژەنسا فرەنسزی(پی،ئێف،ئەی) ژ ئەنقەرێ بەلاڤ دکە،تێدە تو شك نینە کو پرسا کوردستانێ د جڤاتا لۆندرێ دە،یا ملەتێن یەکبویی وێ بکەڤە ئاخافتنێ.

(ژمارە (66) ساڵی (4) دووشەممە 1946/1/14 ل 1).

رۆژنامه دنڤیسنن

ئارمانجا کۆمەلا کۆمونتسێن کوردستانێ

1- خەباتەکه زۆر قەوی ژ بۆنا خەلاسکرنا کوردستانێ ژ لە پێ ئیستیعمارانو زۆرکەریانو دانینا یەکێتیەکێ د ناڤ بەرا هەمی کوردان دە،بێ فەرق ئەو ژ کیژان وەڵاتێ ژ ببن،داکو ئارمانجێن کۆمەلێ هەرە شەری یاکو ئازادیا وەلێتە.

2- دانینا حکومەتەکە کوردی،ل سەر بنگەەو ئاساسێن سۆسیالیستێدا کو ئەڤ حکومەت ب خێری هەمی خەلکێن کوردستانێ بێ.

3- چێکرنا ئۆردیەکە کوردیی زەخمو خورت ژ ئیرۆ و پێدە،ژ بۆنا سەربەستکرنا کوردستانێو ملەتێ کورد،پاراستنا جمهوریەتا کوردستانێ یا کو دێ بێتە دانین.

4- کورد هەمی بێ فەرقێن دینو دیانەتێ دڤێ هەرن خوەندەگاهان،چ کەچ وچ خورت،و ژبۆنا وان دجمهوریەتا کوردستانێ دە خوەندگاە،زانستەو زانینگە هنە بلند بێنە چێکرن.

5- ژنو مێر دهەقێن خووە بێن کۆمەلێو سیاسیێ دە دڤێ مینا هەڤ بن.

6- ب هەمی کۆمەلێن کو زدێ دکتاتۆریو زۆرکەریێ نە،دڤێ تەڤکاریەك بێتە دانین.

7- ژبۆنا ڤەژاندنو خوەشیا کوردستانێو ئازادیا وی،خەباتا چاکا دەستپێکری،دڤێ بێتە پێشڤە ئاژۆتن.

8- ئارمانجا کۆمەڵا کۆمونیستێن کوردستانێ ئەڤە کو کوردستان دڤێ ژ دەستێ زلمو زۆرکەریێ ژ لە پێ ئیستیماریو دکتاتۆریێ بێتە خەلاس کرنو تێ دە حکومەتەکاو لۆ بێتە دانین یا کو ب خێرێ هەمی سنفو تەبەقەیێن ملەتی تێو هەرکەس تێدە ئاریکاریا هەڤو دو دکن.

ئەڤ بانگێن د رۆژناما ئەلبرزێ دە هاتیە چاپکرن ل باژارێ رەشتێ ئیران کنونی،رۆژنامەیا کو د تەهرانێ دە تێتە چاپو بەلاڤ کرن، ژێ گرتیە.

ئیران کنونی،ساڵ یازدەهم، شمارە (37- 261) 1 شەنیە 2، 1323

(ژمارە (69) ساڵی (4) دووشەممە 1946/2/25 ل 1).

***

هەر لەم ژمارەو لاپەرەو لە ژێر هەمان ناونیشاندا کۆمەڵێك هەواڵی تریش لە ژێر ئەم ناونیشانە فەرعیانەدا بڵاوکراونەتەوە.

* ر.چۆرچلو کورد.
* وەڵاتێن رۆهەلاتی.
* رادیۆئا رۆهەلاتی.
* ئاخا مرۆڤان (لە ژێر ئەم ناونیشانە فەرعیەدا ئەم هەواڵە بڵاوکراوەتەوە) کۆڤارا "ئاخا مرۆڤان" ل سەر پرسا کوردستانێ بەندەکە مەزن بەلاڤ کریە. ئەڤ کۆڤار ل پاریسێ دەردکەڤە.

رۆژناما بێروتێ ئافرەنسزیزمان (ئۆریەنت) د هەژمارێن خوەیێن (5669) و (5679) ئەڤ بەند چاپو بەلاڤ کریە.

کۆڤارێن ئینگلیزی دنڤیسین:

کۆڤارا ئینگلیزی **The New Statesman and Nation** د هەژمارێن خوە یێن 26ێ کانونا پاشینو 16ێ سباتێ 1946 ل سەر پرسا کوردستانێ،دوو بەندن مەزن، دوو بەندنە هێژاو گران بەلاڤ کریە.

د ڤان بەندان دە تێتە نڤیساندن: ئەم گەلەك دلخوەشن کو فرسەتەك کەتە دەستو ئەم قالا کوردستانێ دکن. کورد ژ ئالیکی د چیایێن کو ژ قەفقاسێ و هەتا بەسرایێ و ژ ئالیێ دن دەر ئەردێ کو ژ سکەندەرونێ وهەتا وانێ درێژ دبە، دژین، ئەڤ ئەرد وەڵاتێ وانە.

دانینا حکومەتەکا کوردی،کارەکی گەلەك زەحمەتەو،د
دەسپێکێ دە، دەولەتێن دۆستو هەڤاڵ،دڤێ ئاریکاریا وێ
بکن.ترك ژ کوردان گەلەك دقەهرن و ئەرنا وان گهایە هەتا
دەرەجا کودکرن ڤێ ملەتێ بعەدمینو بقەلینین،ترکابەر نەددان
کو کورد ب زمانێ خوە عەمەل بکەن،پێ بخوینو بنڤیسنن
تشتەکیو لو ئیرۆ ئێدی نکارە بێتە چێکرن،زدێ قەیدەیێن
دانییە،هەقێ هەر ملەتییە،کو ئەڤ ب زمانێ خوە بخوینەو
بنڤیسە.

ئەم ناخوازن،ڤێ دەرێ ڤالا زلمو نەهەقیێ کو ژ ئالیێ ترکان
ڤە،هەقێ کوردان دە هاتیە کرن،بکن.

شەرتێن ئەتلەنتیکێ ژ ملەتێن کو د حالێ کوردان دەنەو ژ
ملەتێ کورد رە،هن هەق دانە،هەر چەند ژی هەیە کو مستەر
چۆرچلو مستەر رۆزوەلت گاڤا شەرتێن ئەتلەنتیکێ پێك
دانین،کورد نە دهاتن بێرا وان. ما جڤاتا ملەتان،نەدڤیا بوو
کۆمیسیۆنەك دەینە،ژ بۆنا کو کارو هەقێ ملەتێن کو هێژ نکارن
نمینەندەیێن خوە بشینن،جڤاتا ملەتان.

ئیرۆ کو جڤاتا ملەتان ئا جوان،هەفاقاس ب خەیرەت خوە دایە
پەی ئارمانجێن خوە،ما نکاری بوو،ب پرسا کوردستانێو ب پرسێن
مینا وێ ژی مژول ببە.

(ژمارە (70- 71) ساڵی (4) دووشەممە 1946/3/25 ل 1).

هەواڵی خوێندن

لەو سەردەمەو لە وڵاتێکی وەك لوبنانداو بڵاوکردنەوەی
رۆژنامە بە زمانی کوردی پێش هەموو خزمەتەکان خزمەت بووە
بە پەرەپێدانو بڵاوکردنەوەو پێشخستنی زمانی کوردی،ئەمەو تا
هەولیشی داوە بەدواداچوون بۆ خوێندنو خوێندەواری کوردیش
بکات،بە تایبەتی خوێندکارانی کورد لە زانکۆکانو خوێندنگای
کوردیدا

مژدە

ئەمە یەکەم جارە بە کەرەتەك سێ گەنج لە گەنجەکانمان
بە یەکەوە شەهادەی (ئەی. بی) وەرئەگرن لە کولییەی
ئەمریکانی بێروت.وە ئێمەش لێرەدا ناویان بە فەخرەوە
بڵاوئەکەینەوە،وە بانگیان ئەکەین بۆ بەجێ هێنانی ئەو
خزمەتانەی بەسەر شانیانەوەیە،لەگەڵ تەبریك کردنمان بە دڵی
گەرمەوە:

1- موحەمەد ئەرمەخانی: (ئەی.بی) لە (کیمیا)دا.
2- عەلی سایب: (ئەی.بی) لە (ئاداب)دا.
3- قادر خەفاف: (ئەی.بی) لە (هەندەسە)دا.

ئەمانە هەر سێکیان لە گەنجانی (ئیراق)ن،خوا سەربەرزیان
بکات وە ئەمسالیان زۆر بکات.

(ژمارە (6) ساڵی (1) دووشەممە 1943/6/7 ل 2).

***

ئەم هەواڵە بە دیالێکێتی کرمانجی خواروو
دارێژراوەونووسراوە [25] چەند پرسیارێك دەوروژێنێت،ئایا
کامەران بەدرخان ئەم دیالێکێتەی زانیوە؟ یا خود کەسێکی بە
ئەسڵی ئەو سنوورە (کوردستانی باشوور) لە رۆژنامەکەدا کاری
کردووە؟ یا خود یەکێك لەو سێ خوێندکارە هەواڵەکەیان
نووسیوەو دارشتووە؟

دبستانا کوردی ئا بێروتێ

ئەڤە ناڤێ میرزاو میرزەیێن کوو دبستانا بێروتێ ئا کوردی دە
هینی خوەندنو نڤیساندنا زمانێ خوە بوونە، ما سەعادە عەلی
بۆتی، م.م، سلەیمان حەسەن مەرجێ، خەلیل سلێمان دێرکێ،
چاچان مەرزکێ، براهیم مەتینێ،شێخ موس مەحمود
قەسرکێ،حسنی مەرزکێ، محەمەد سەلیم توهێ،سلێمان براهیم

خزنێ، عەبدلکەریم کندێرێ، عەبدلکەریم ئەتمێن،محەمەد نور مهەلمێ، تاهیر ملێزقێ،میرخان راجنی، حەجی نور بۆتی.

(ژمارە (10) ساڵی (1) دووشەممە 1943/7/5 ل2).

***

لە ژمارەیەکیتریشدا،پەیامنێری رۆژنامەکە لە جزیرێدا چەند هەواڵێکی بۆ رۆژنامەکە ناردووە،لە کورتە هەواڵێکدا باس لە پێداویستی خوێندنگاکانی ناوچەکە دەکات.

ل جزیرێ نوچە گەهایێ مە د نقیسە

- ب همەتا مفەتیش (300) تەختەبەند، (20) ماسە، (20) دەپرەش، (10) دۆلابو (50) رونشتەك هاتنە رێکرن خوەندەگاهێن جەزیرێ.

(ژمارە (63) ساڵی (3) دووشەممە 1945/11/26 ل3).

مەرج نیە لەو خوێندنگایەدا وانەی زمانی کوردی هەبووبێت بەڵکو مەبەستمان لە دەست نیشانکردنی هەواڵەکەدا بە تەنگەوە هاتنی رۆژنامەکەیە بۆ هەواڵی خوێندنو فێربوون.

سەرنجێك

دەکرێت لە دوو توێی ژمارەکانی رۆژنامەی رۆژانوودا چەند بابەتێکی بڵاوکراوە بێنینە بەرچاو، کە بابەتی رۆژگاری ئەوسای رۆژنامەکەن،بەڵام لەبەر ئەوەی شێوازی دارشتنی هەواڵ بە بابەتەکان نەدراوەو زیاتر لە وتار نزیکن لەم نووسینەدا شوێنمان بۆ تەرخان نەکردن،دەشێ لە ژێر ناونیشانی وتارەکانی رۆژانوودا باسیان لێوە بکرێت.

ئەنجام

رۆژنامەی رۆژانوو،وەك هەفتەنامەیەکی سیاسیو رۆشنبیری بووە،لە لایەن د. کامەران ئالی بەدرخان لە ساڵی (1943) تا (1946) لە شاری بێروتی پایتەختی لوبنان دەرچووە،لە پاڵ گرنگیدان بە هەواڵەکانی دووەم شەری جیهانی گرنگییەکی دیاریشی بە هەواڵی کوردو کوردستانو کلتوری نەتەوەکەی داوە،ئێمە لەم نووسینەدا تەنیا هەڵوەستەمان لەبەردەم هەواڵەکان کردووەو بە تایبەتی لەبەشی دووەمی نووسینەکەدا،چونکە لەبەشی یەکەمدا هەر (73) ژمارەکان رێزبەندکردووەو کێرڤی بەرزی هەواڵمان لە رۆژنامەکە دەستنیشانکردووە بە تایبەتی روونکردنەوەی هێڵی بڵاوکردنەوەی هەواڵەکان لە رۆژنامەکەدا،بەرگریکردن بووە لەبەرەی هاوپەیمانان و لە رۆژانی جەنگدا زیاتر هەواڵەکانی ئەو بەرەیەی بڵاوکردۆتەوە.

بەڵام لەبەشی دووەمدا،کە دیاریکردنی بابەتەکانی هەواڵە لە رۆژنامەکەدا دەتوانین بەم شێوەیە بگەینە ئەنجام:-

- تا دووەم جەنگی جیهانی تەواو بووە،زۆربەی رووبەرووی هەواڵ بۆ ئەو جەنگە تەرخانکراوەو هەوڵدراوە،وەك هەفتەنامەیەك گەرماوگەرم رووداوەکانی ئەو جەنگە پێشکەش بە خوێنەران بکات.
- پێش ئەوەی رۆژنامەکە لە دەرچوون بوەستێت لە کوردستانی رۆژهەلات (ئێران)دا خۆسازدان لە ئارادابووە بۆ راگەیاندنی سەربەخۆیی کوردستان جاردانی کۆماری کوردستان،رۆژانوو گرنگیەکی باشی بەو خۆسازدانە داوە.
- رۆژنامەی رۆژانوو هەواڵی رۆژنامەنووسیی کوردی لە دەموو پارچەکانی کوردستان وەرگرتووەو بڵاوکردۆتەوە،بەرای ئێمە ئەو

گرنگی پێدانە بۆ حسی ڕۆژنامەنووسیی لە لایەن د. کامەران ئالی بەدرخان دەگەڕێتەوە.

- هەواڵی کتێبی چاپکراویش،بە تایبەتی ئەو کتێبانەی کە بابەتەکانیان پێوەندیان بە کوردەوە هەبووە لە چەند ژمارەیەکدا دێنە بەرچاوو ڕۆشناییان خراوەتە سەر.

- ڕۆژنامەکانی دنیا ئەوسا چۆن لە کوردو کێشەکەی دواون ڕۆژانوو ئەو هەواڵانەی وەرگرتووەو بەناوهێنانی سەرچاوەی هەواڵەکان جارێکیر دایڕشتۆتەوەو بڵاویکردۆتەوە.

- چەند هەواڵێکیشی سەبارەت بە خوێندکارانی کوردو خوێندن بە زمانی کوردی بڵاوکردۆتەوە.

لە هەقیقەتدا ڕۆژانوو ڕۆژنامەیەکە،نەك تەنیا لە بواری هەواڵدا بەڵکو لە زۆر بواریتری ڕۆژانووسییو ڕۆژنامەگەریدا، دەتوانرێت لێکۆڵینەوەی لەسەر بکرێت.

پەراوێزەکان

1- ڕۆژانوو،ڕۆژناما سیاسی یا هەفتەیی (1943- 1946) وەشانێن ژینانوو، چاپی یەکەم، سوید- 1986.

2- هەمان سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (7).

3- عبدالجبار محمد الجباری،مێژووی ڕۆژنامەگەری کوردی،سلێمانی 1970 ل 152.

4- د.کەمال مەزهەر ئەحمەد،تێگەیشتنی ڕاستیو شوێنی لە ڕۆژنامەنووسی کوردیدا،بەغدا 1978 238.

5- جەمال خەزنەدار،ڕابەری ڕۆژنامەگەری کوردی،بەغدا 1973 ل 43.

6- ئەحمەد قەرەنی، ژێدەرێن هزرا نەتەوەیی لە ڕۆژنامەیا (ڕۆژانوو)دا، گۆڤاری (ڕامان) هەولێر ژمارە (23) 5/ه/1998 ل139.

7- حەمە ساڵح فەرهادی،چەند لایەنێکی ڕۆژنامەنووسیی کوردی، ەغدا 1988 ل115.

8- ڕۆژانوو (1943- 1946) بڵاوکردنەوەی بنکەی کاوە،هەولێر (2001).

9- د. هیمدادی حوسین،گۆڤاری گڕوگاڵی منداڵانی کوردو سەرەتای ڕۆژنامەنووسیی پەروەردەیی، هەولێر 2001.

10- هەمان سەرچاوەی پێشوو،لاپەڕە (9).

11- کۆنی ڕەش،گەشتێك بەناو گۆڤارو ڕۆژنامەکانی کوردی سووریادا، گۆڤاری (ڕامان)، هەولێر ژمارە (23) 1998/5/5 ل 115.

12- نەوزاد عەلی ئەحمەد،سەرەتایەك بۆ ڕۆژنامەنووسیی چەپی نهێنی لە کوردستانی عێراق دا،ڕۆژنامەی (ڕێگای کوردستان) ئۆرگانی حزبی شیوعی کوردستان- عێراق ژمارەی ڕۆژی 2002/4/22 ل5.

13- د.کەمال مەزهەر ئەحمەد،کوردستان لە ساڵەکانی شەڕی یەکەمی جیهاندا،بەغدا 1975 ل169.

14- د.عبدالفتاح أبو علیە،د. اسماعیل احمد یاغی،تاریخ اوروپا الحدیثو المعاصر، الطبعة الثالثة،المملكة العربیة السعودیة، الریاض 1993 ص403.

15- لە سەرچاوەیەکدا ئەو بۆچوونەم خوێندۆتەوە،بەداخەوە ناوی ئەو سەرچاوەیەم لەبیر نەماوەو زۆر گەڕام نەمدۆزیەوە.

16- پەراوێزی ژمارە (1)، گۆڤاری (رۆژانوو) ژمارە (55) لاپەڕە (1).

17- د. کەمال فوئاد، کوردستان یەکەمین رۆژنامەی کوردی،بەغدا 1972.

18- د.ادیب خضور، مدخل الی الصحافة- نظریةو ممارسة،الطبعة الثانیة،سوریة 2000 ص 80.

19- نەوشیروان مستەفا ئەمین،حکومەتی کوردستان،کورد لە گەمەی سۆڤێتیدا،چاپی یەکەم (شوێنی چاپکردنی دیار نییە) 1993 ل 77.

20- بۆ راستکردنەوەی ئەم ناوانە دەتوانرێت سەیری پەراوێزی (19) لاپەڕە (77) بکرێت.

21- ژ/ واتە (ژمارە)، ل/ واتە (لاپەڕە).

22- دەشێ ئەمە (ژین) بێت نەك (ژیان) تا لە شوێنێکیتریش ئەم هەڵەیە روویداوە.

23- یەکێتی تێکۆشین لە عێراق دەرچووە نەك لە ئێران،بۆ زیاتر زانیاری سەیری:(د.جەمال نەبەز،یەکێتی تێکۆشین 1944- 1945،ستۆکهۆڵم 1988) بکە.

24- لە زۆر شوێندا ئێمە ئەم کەوانانەمان داناوە لە پێناوی جیاکردنەوە یان لە نووسینەکاندا،ئەگەر نا لە دەقی نووسینەکاندا ئەو کەوانانە نین.

25- هەروەها لە ژمارە (38) یشدا وتارێك بە کرمانجی خواروو بە ناوی (یانەی سەرکەوتن) لە لاپەڕە (2) بڵاوبۆتەوە.

سەرچاوەکان

کتێب

ئەلف- کوردی

1- جەمال خەزنەدار،رابەری رۆژنامەگەریی کوردی،بەغدا 1973.

2- جەمال نەبەز (دکتۆر)، یەکێتی تێکۆشین 1944- 1945،ستۆکهۆڵم 1988.

3- حەمە سالح فەرهادی، چەند لایەنێکی رۆژنامەنووسیی کوردی، بەغدا 1988.

4- عبد الجبار محمد الجباری،مێژووی رۆژنامەگەری کوردی،سلێمانی 1970.

5- کەمال فوئاد (دکتۆر)،کوردستان یەکەمین رۆژنامەی کوردی، بەغدا 1972.

6- کەمال مەزهەر ئەحمەد (دکتۆر)، تێگەیشتنی راستیو شوێنی لە رۆژنامەنووسیی کوردیدا، بەغدا 1978.

7- کەمال مەزهەر ئەحمەد (دکتۆر)،کوردستان لە ساڵەکانی شەڕی یەکەمی جیهاندا،بەغدا 1975.

8- نەوشیروان مستەفا ئەمین،حکومەتی کوردستان- کورد لە گەمەی سۆڤێتیدا،چاپی یەکەم (شوێنی چاپکردنی دیارنیە) 1993.

9- هیمدادی حوسێن (دکتۆر)،گۆڤاری گرۆگاڵی منداڵانی کوردو سەرەتای رۆژنامەنووسیی پەروەردەیی، هەولێر 2002.

بێ- عەرەبی

1- ادیب خضور (دکتور) مدخل الی الصحافة- نظریةو ممارسة، الطبعة الثانیة،سوریة 2000.

2- عبد الفتاح أبو علیة (دکتور)،اسماعیل احمد یاغی (دکتور) ،تاریخ اوربا الحدیث والعاصر، الطبعة الثالثة، المملکة العربیة السعودیة، الریاض 1993.

گۆڤارو رۆژنامە

1- رامان (گۆڤار) ژمارە (23) هەولێر 1998/5/5.

2- رۆژانوو (رۆژنامە): بۆ ئەم باسە سوود لە کۆکراوەی هەموو ژمارەکانی رۆژانوو وەرگیراوە، کە ساڵی 1986 ژینا نوو لە سوید چاپی کردوونەتەوە.

3- رێگای کوردستان (رۆژنامە) هەولێر 2002/4/22.

سەرنج؛ ئەم بابەتە لە ژمارە 1ی ساڵی 2004، گۆڤاری رۆژنامەنووس بڵاوکراوەتەوە.

دەوڵەمەند کردنی بابەتی ڕۆژنامەگەریی کوردی لە کوردستانی ئێراندا- سەدەی بیستەم

پێشەکی

لە لاپەڕەکانی (28، 29، 30، 31، 32)ی پاشکۆی گۆڤاری "سروە"ی ژمارە (200) بابەتێك بەناونیشانی "ڕۆژنامەگەریی کوردی لە کوردستانی ئێراندا- سەدەی بیستەم" بە ئیمزای "ئەحمەدی قازی"[1] و بە زمانی فارسی بڵاوبۆتەوە،دوای خوێندنەوەی بابەتەکە هەستم بە بوونی کۆمەڵێك کەمو کوڕی کرد،لە پێناوی زیاتر دەوڵەمەندکردنیدا ئەم چەند ڕستەیە دەخەینە سەر ناوەڕۆکەکەی، باسەکەم بە سەر دوو بەشدا دابەشکردووە،لەبەشی یەکەمدا هەوڵم داوە باری سەرنجەکانم سەبارەت بە بابەتی ناوبراو دەرببڕمو بەپێی تواناو بوونی سەرچاوە هەڵەو کەمو کوڕییەکان ڕاست بکەمەوەو زانیاری پێویستو زیاتریش بخەمە پاڵ چەند ڕستەیەك، هەرچی لە بەشی دووەمە ناوی کۆمەڵێك ڕۆژنامەو گۆڤارو بڵاوکراوەی دیکەم هێناوە کە لە بابەتەکەدا ناویان نەهاتووە،ئینجا ئەنجامی باسەکەم بەیان کردووەو لەکۆتاییشدا چەند زانیارییەك لە پەراوێزدا ورد کراونەتەوەو وەك ئەمانەتێکی زانستیش ناوی ئەو ژێدەرو سەرچاوانە دەبەم کە بۆ ئەم باسە سوودم لێ بینیوون.

بەشی یەکەم
سەرنجم بۆ هەڵەو کەم و کوڕییەکان

ناونیشان

دانانی ناونیشانی بابەت بەشێکە لە کۆکردنەوەی پێتو خاڵەکانی ناوەڕۆك،ئەگەر لەو ڕووەوە لە ناونیشانی بابەتەکە: "ڕۆژنامەگەریی کوردی لە کوردستانی ئێراندا- لە سەدەی بیستەمدا"یاخود وەکو ئێمە نووسیومانە: "ڕۆژنامەگەریی کوردی لە کوردستانی ئێراندا- سەدەی بیستەم" ورد ببینەوە، سەلیقەو چەمك پێمان دەڵێت،کە بابەتەکە لەو گۆڤارو ڕۆژنامەو بڵاوکراوانە دەدوێت کە لە ماوەی سەدەی بیستەمدا لە کوردستانی ئێران دەرچوونە،بەڵام کە لە بابەتەکە ورد دەبینەوە کۆمەڵێك گۆڤارو ڕۆژنامەو بڵاوکراوەشی لەخۆ گرتووە کە لە شارەکانی وەك "تاران، باکۆ، تەورێز. مەشهەد"دا دەرچوونەو بڵاوکراونەتەوە،بۆیە دەکرا ناونیشانەکە بە شێوەیەك لەم شێوانە بنووسرێت: "ڕۆژنامەگەریی کوردی لە کوردستانی ئێرانو ئێراندا- سەدەی بیستەم" یان "ڕۆژنامەگەریی کوردی لە ئێراندا- سەدەی بیستەم"ئەگەر ئامادەکەر مەبەستێکی لە دانانی ناونیشانەکەدا هەبێت،دەیتوانی لە پەراوێزدا مەبەستەکەی ڕوونبکاتەوە،بۆ"سەدەی بیستەم"ەکەش، کە بەڕێزیان دەست نیشانی کردووە بە پێی زانیاری ئێمە،بابەتەکە هەندێك گۆڤارو بڵاوکراوەی تێهەڵکێشراوە کەلەم سەدەیەدا واتە سەدەی بیستو یەك چاپو بڵاوکراونەتەوە،بە تایبەتی ئەو چاپەمەنییانەی کە لە لایەن خوێندکارانی کورد لە زانکۆکانی ئێراندا دەرکراون.

ناوەرۆك

بەڕێزیان رۆژنامەگەریی کوردی لە ئێران، بەسەر ئەم سێ قۆناغەدا دابەشکردووە:

1. سەرەتاکانی سەدەی بیستەم تا سەرهەڵدانی کۆماری کوردستان لەساڵی 1946دا.
2. ماوەی کۆماری کوردستان تا شۆڕشی ئیسلامی لە ئێراندا.
3. رۆژنامەگەریی کوردی لە شۆڕشی ئیسلامییەوە تا ئەمڕۆ، واتە لە (1357 تا 1381)، (1978-2002).

- وەك یەکەم بڵاوکراوەی کوردی لە ئێراندا باسی بڵاوکراوەیەك دەکات بە ناوی **"مستشار کردستان"** و بەمجۆرە دەیناسێنێت: "ساڵی 1902 لەشاری سابڵاغ-ی موکری واتە مەهاباد لە لایەن میسونێرەکانی مەزهەبی مەسیحی بە زمانی کوردیو ئینگلیزی بڵاوکراوەتەوەو یەك ژمارە لەم بڵاوکراوەیە ئێستا لە ژێر دەستدایە"[2]،بەڵام د.کەمال مەزهەر ئەحمەد دەربارەی ئەم بڵاوکراوەیە،کە ئەو بە گۆڤاری ناوبردووە،دەڵێت: "کوردستان: سابلاغ - مەهاباد-یان ورمێ-رەزائییە-ژمارە یەکی: نیسانی 1914، میسیانێرە پرۆتسانتییەکان دەریان دەکرد،مینۆرسکی کە ژمارە یەکی ئەم گۆڤارەی هەبوو دەڵێت لە سابڵاغ چاپ دەکرا،بەڵام گومان دەکرێ ئەوسا مەهاباد چاپخانەی خۆی هەبووبێ، جگە لەوەی مەڵبەندی چالاکی زۆربەی میسیانێرەکانی ئەو ناوچەیە ورمێ بوو، کەلە زووەوە چاپخانەی خۆی هەبوو، وا دیارە چەند ژمارەیەکی کەمی لێ دەرچووە"[3] وەك دەردەکەوێت لە نێوان هەردوو زانیارییەکەدا جۆرێك لەجیاوازی هەیە،بە تایبەتی لەرووی مێژووی دەرچوونییەوە،هەردوولاش تەئکید لە بوونی ژمارەیەك لە ژمارەکان دەکەنەوە،خۆزگە کلێشەی ئۆرژینالی بڵاودەکرایەوە، چونکە ئەم "بڵاوکراوە-گۆڤارە" بۆ سەرەتاکانی مێژووی

رۆژنامەگەریی کوردی بە گشتیو بۆ مێژووی رۆژنامەگەریی کوردی لە ئێراندا بە تایبەتی گرنگە.

- هەفتەنامەی کورد "رۆژی کورد"

کۆمەڵە قسەو باسێك سەبارەت بەم رۆژنامەیە هەیە لە هەموویان لە پێشتر کتێبەکەی "محمد تمدن"ە[4]، بە ناونیشانی "اوضاح ایران در جنگ اول یا تاریخ رضائیه، تهران چاپ اسلامیه، 1350" کە بە وردی باس لەم رۆژنامەیە دەکات،بەڵام بۆ ناوی هەفتەنامەکە زۆربەی قسەو باسەکان لەگەڵ ئەوەن کە سەرەتا بە ناوی "رۆژی کورد- شەوی عەجەم" دەرچووەو پاشان ناوەکەی کراوەتە "رۆژی کورد" ئینجا تەنیا بە ناوی "کورد" دەرچووە،بەڵام تا ئێستا هیچ دانەیەك لەم رۆژنامەیە نەدۆزراوەتەوەو کە وەك بەڵگە لەبەردەست دابێت،کەچی "ئەحمەدی قازی" لە بابەتەکەدا دەڵێت: "وەك بەڵگە چوار ژمارە ماوە" خۆزگە لەدەرفەتێکدا ئەو چوار ژمارەیە بڵاو دەکرایەوە،چونکە بە دۆزینەوەی ژمارەکانی ئەو رۆژنامەیە چەندان گرێی مێژووییو کولتووری کوردی دەکرێنەوە، ئەوەی سەبارەت بەم رۆژنامەیە دیارە تەنیا کلێشەی ناوی رۆژنامەکەیە.

- بڵاوکراوەی نیشتمان

بۆ نیشتمان لە دوو توێی چەند رستەیەکدا کۆمەڵێك زانیاری خراوەتە روو،کە بە داخەوە چەند هەڵەیەکی تێکەوتووە، "نیشتمان" گۆڤارە بەڕێزیان بە "نشریە-بڵاوکراوە"ی لە قەڵەم داوە هەروەها ساڵی (1322) ژمارە (1)ی لێ دەرچووە نەك ساڵی (1323) لە لایەکی دیکەوە نووسیویەتی ژمارە (7، 8،9) لە یەك بەرگدایە،بەڵام ئێمە پێمان وایە هەر تەنیا ئەم سێ ژمارەیە لەیەك بەرگدا نین، بەڵکو ژمارەکانی (3،4)یش لەیەك بەرگدایە[5]، وەك لە چەند سەرچاوەیەکیشدا باسکراوە،کەساڵی

(1948) لــە كوردســتانی باشــووریش "عێــراق"دا ژمــارە (10)ی گۆڤارەكە دەرچووە[6].

- رۆژنامەی كوردستان

بۆ ژمارەكانی ئەم رۆژنامەیە بەرێزیان رای وایە كە (113) ژمارەی لێ دەرچووە،بەڵام كۆمەڵێك رایتر هەیە،سەبارەت بە ژمارەكانی رۆژنامەی كوردستان، "سەید عەبدوڵڵای سەمەدی دەڵێ 110 ژمارەو میرزا محەمەد ئەمین مەنگوڕی دەڵێ 112 ژمارەو عەلائەدین سەجادی دەڵێ 113 ژمارەو جەمال خەزنەدار دەڵێ 113 ژمارەو سەعید ناكام دەڵێ 114 و مەحموود مەلا عیززەت دەڵێ 116 ژمارەی لێ دەرچووە"[7]، بە هەرحاڵ دەكرا بۆ ژمارە (1) ژمارەی ورد تۆماربكرێت كە رۆژی 1324/10/20 بەرانبەر بە 11ی ژانویەی ساڵی 1946 لە شاری مەهاباد بە چوار لاپەڕە دەرچووە.

- گڕوگاڵ "تایبەت بە منداڵان"

لە ئەسڵدا ناوی گۆڤارەكە بریتییە لە "گڕوگاڵی منداڵانی كورد" نەك "گڕوگاڵ- تایبەت بە منداڵان"،كە ژمارە (1)ی ساڵی (1325) دەرچووە نەك (1324)[8].

- هەلاڵە

بۆ ژمارەكانی ئەم گۆڤارە دەڵێت (چوار) ژمارە لێ دەرچووە،بەڵام ئەوەی ئێمە بزانین تا ئێستا سەرچاوەكان[9] باس لە (سێ) ژمارەی هەلاڵە دەكەن،خۆزگە بەڕێزیان لە دەرفەتێكدا ناوەڕۆكی ژمارە (چوار)ی بڵاو دەكردەوە،چونكە (سێ) ژمارەكەیتر ناوەڕۆكەكانیان بڵاوكراوەتەوە.

- ئاوات

ئێمە رامان لەگەڵ ئەوە كۆك نییە،كە "گۆڤاری ئاوات" (سێ) ژمارەی لێ دەرچووبێت،چونكە تا ئێستا زانیارییەكی بەڵگەدار لەسەر گۆڤاری ناوبراو نییە.

- فریاد كرد

دیارە نووسەر كە دەڵێت "ژمارە -1- ی لە ئۆكتۆبەری 1945" دەرچووە مەبەستی لە گۆڤاری "هاواری كورد"ە،بەڵام لەسەر خودی گۆڤارەكە نووسراوە "رەزبەر 1324" ئینجا نازانم دیارە ئەوكاتە مانگی "ئۆكتۆبەر" بەرانبەر بە مانگی "رەزبەر" بووە! پێویستە لە كاتی ریزبەندكردنی رۆژنامەو گۆڤارەكاندا ئەم گۆڤارە پێش رۆژنامەی "كوردستان" دابندرێت،چونكە كە ئەو گۆڤارە دەرچووە هێشتا كۆماری كوردستان رانەگەیەنراوە.

- هاواری نیشتمان:

ئەو زانیارییانەی سەبارەت بەم گۆڤارە نووسراون كەمو كوڕی تیایە،نەنووسراوە چەند ژمارەی لێدەرچووەو كەی دەرچووە؟ "هاواری نیشتمان" ژمارە (1)ی لە 1ی خاكەلێوەی 1325 بەرانبەر بە 21ی مارسی 1946 دەرچووە،تا ئێستا ئەوەی زانراوە هەر ئەم ژمارەیە لە گۆڤارەكە دەرچووە[10].

- رۆژنامەی كوردستان

لێرەدا مەبەست لە دەورەی دووەمی رۆژنامەی كوردستان-ە كە پاش رووخانی كۆماری كوردستان سەرلەنوێ بە شێوەیەكی نهێنی دەرچۆتەوە،بەڵام بە داخەوە رۆژو مانگو ساڵی دەرچوونەوەی رۆژنامەكەی بەیان نەكردووە،كە ئێمە هەوڵدەدەین لە بەشی دووەمی ئەم باسەدا بە پێی توانا چەند لایەنێكی ئەو دەورەیەی رۆژنامەی كوردستان روون بكەینەوە.

- رێگا

سەبارەت بەم بڵاوكراوەیە هەڵە كراوە،رێگا ئۆرگانی "كۆمەڵەی ژیانی كورد"ەو ژمارە 1ی ساڵی 1ی لە مانگی "خەزەڵوەر"ی ساڵی (1327) چاپ و بڵاوكراوەتەوە.

- خۆرنشین

بەڕێزیان دەڵێت: "ساڵی 1954 لە تاران دەرچووە" بەڵام جەمال خەزنەدار دەڵێت: "ساڵی 1951 لە مەهاباد دەرچووەو تا

سالّی 1952 بەردەوام بووە،هەروەها د. کەمال مەزهەر ئەحمەد- یش تەئکید لەو ساڵ و شوێنە دەکاتەوە بۆ روونکردنەوەی زیاتر"،خۆزگە ئۆرژینالی "خورنشین" بڵاودەکرایەوە.

- هەفتەنامەی کوردستان

عبدالحمید بدیع الزمانی هەر تەنیا سەرنووسەر "مدیری لێ پرسراو"ی رۆژنامەکە نەبووە وەك بەرِێزیان نووسیویەتی،بەڵکو خاوەن ئیمتیازیش بووەو "محمد صدیق مفتی زادە"ش هاوکار نەبووە،بەڵکو رۆژنامە "هەفتەنامە" کە بە چاودێری دەستەی نووسەران دەرچووە کە ئەم بەرِێزانە بوونە: "محمد صدیق مفتی زادە،عابد سراج الدینی،شکراللە بابان" پاشان لە ژمارە (38)ەوە ناوی "خسرۆ شێخکانلووی میرانی"ی بۆ زیاد کراوە.

بۆ ئەو رۆژنامەو گۆڤارو بڵاوکراوانەش کە نووسەر لە دوو توێی قۆناغی سێیەمی بابەتەکەیدا ناوی بردوون بە داخەوە زۆبەی زانیارییەکان کەمو کورِی تێدایەو بە وردی نەناسێندراون،بەڵام لەبەر ئەوەی ئەو گۆڤارو رۆژنامەو بڵاوکراوانە سنووری بڵاوکردنەوەیان بەرتەسك بووەو تیراژیان کەم بووەو نەگەیشتوونەتە دەرەوە،بە تایبەتی ئەوروپا،بۆیە ناتوانین بە وردیو بە بەڵگە لە کەموکورِیو هەڵەکان بدوێین،لێرەدا مەبەستمان لەم رۆژنامەو گۆڤارو بڵاوکراوانەیە: "مردم، ئامانجی منداڵان، ئاگری، روانگە، بەیان، برووسکە، رۆژانو، سۆما، رۆژهەڵات، راقە...هتد"

بەشی دووەم

کۆمەڵێك رۆژنامەو گۆڤاریتر

ئاساییە مێژوویەکی بەو شێوەیە دوورو درێژ کە نووسینی ناوبراو بە خۆوەی گرتووە کەلێنو هەڵەو کەمو کورِی تێبکەوێت،چونکە ئەم جۆرە کارانە دەکرێت بە دەستەو گروپ کاری تێدابکرێت،ئیتر لەو پێناوەدا وا لە خوارەوە ناوی چەند رۆژنامەو بڵاوکراوەو گۆڤارێك دەخەینە سەر خشتەکەی "ئەحمەدی قازی" تا بابەتەکەی دەوڵەمەندتر بێت.

- کوردستان

گۆڤارێك بووە ساڵی (1913) لە شاری "ورمێ" لە لایەن "عەبدولرەزاق بەگ"ەوە دەرچووە،پاش دوور خستنەوەی عەبدولرەزق بەگ،سمکۆ ئاغا ئەرکی بەرِێوەبردنی خستۆتە ئەستۆی خۆیو تا ساڵی 1914 بەردەوام بووە.

- مرۆڤ

رۆژنامەیەك بووە ساڵی 1322 لە لایەن "زەبیحی- بێژەن 2"ەوە دەرچووە،وەك بەڵگەش دەتوانرێت سەیری ژمارە (3)ی گۆڤاری نیشتمان بکرێت؛ "رۆژنامەی هەفتەیی مرۆ Mirov - لە لایەن بێژەن 2 بەم نزیکانە دەرئەچێت ئابوونە تەنیا بۆ ئەندامەکانی کۆمەڵەیە"

- کوردستان

گۆڤارێکی ئەدەبی،کۆمەڵایەتی،سیاسی کوردی بووە،بڵاوکەرەوەی بیری حزبی دیموکراتی کوردستان بووە،ژمارە (1)ی لە (6)ی دیسامبەری ساڵی 1945 لە مەهاباد دەرچووەو سەرنووسەری سەید محەمەدی حەمیدی بووە،دەڵێن (9) ژمارەی لێ بڵاوبۆتەوەو چەند کەسێکیتر باس لە (16) ژمارە دەکەن.

- نامەی کوردستان

رۆژنامەیەك بووە لەکاتی رووداوەکانی دووەم جەنگی جیهاندا لەلایەن "میرزا غولام عەلی کرماشانی" لە شاری سنە بە زمانی فارسی دەرچووە.

- زاگرۆس

رۆژنامەیەك بووە لە كاتی ڕووداوەكانی دووەم جەنگی جیهاندا لەشاری سنە بە زمانی فارسی دەرچووەو گەلێك باسی سەبارەت بە كوردو كوردستان تێدا بڵاوكراوەتەوە.

- راوێژ

رۆژنامەیەكی سیاسی گشتی بووە،ساڵی 1952 لە ئێران لە لایەن كۆمەڵەیێكی سیاسی كوردییەوە دەرچووەو تەنیا یەك ژمارەی لێ بڵاوكراوەتەوە.

- كوردستان

ئۆرگانی حزبی دیموكراتی كوردستان بووە،ژمارە (1)ی لە"دەورەی دووەم"ی رۆژی یەك شەممەی (5)ی بانەمەڕی ساڵی (1333) لە شاری "تەورێز" دەرچووە.

- كوردستان

لە سەری نووسراوە "لە لایەن دەستەی نووسەرانەوە دەردەچێ" ژمارە (1)ی ساڵی (1)ی لە "رێبەندانی 1344"بەرانبەر بە"فیوریەی 1966" لە ئەوروپا چاپو بڵاوكراوەتەوە "ناوی حزبی دیموكراتی كوردستان"م وەك خاوەنی رۆژنامەكە لەسەر لاپەڕەكانی نەكەوتۆتە بەرچاو،بەڵام نووسینەكانی بەشێكن لە ئەدەبیاتی حزبی ناوبراو.

- رۆژ

ئۆرگانی لقی (3) حزبی دیموكراتی كوردستان بووەو ژمارە (1)ی ساڵی 1967 لە كوردستانی رۆژهەڵات "ئێران"دا دەرچووە.

- رێگای یەكێتی

مانگنامەیەكی سیاسی بووە،لە لایەن كۆمەڵەیێكی سیاسی پێشكەوتنخوازی ئێرانەوە لە مانگی نیسانی 1971 ژمارە (1) بە زمانەكانی كوردیو عەرەبیو فارسیو بلووچیو ئازەری دەرچووەو تاساڵی 1973بەردەوام بووە،بەڵام هەندێك ژمارەی تەنیا بە زمانی كوردیو فارسیو توركیو ئازەری دەرچووە.

- شۆڕش

رۆژنامەی كۆمەڵەی زەحمەتكێشی شۆڕشگێڕانی كوردستان بووە،ژمارە (1)ی ساڵی 1977 پێش ئینقلاب دەرچووەو ژمارە (2)ش لە رۆژانی ئینقلابدا بڵاوبۆتەوە،ماوەیەك وەستاو لە ساڵی2002 دەستی بە دەرچوون كردۆتەوە.

- نووسەری چیا

گۆڤارێكی ئەدەبی هونەری بووەو دەستەیەك لە ئەدیبو نووسەران لە ناوەڕاستی هەشتاكانی سەدەی رابردوو ژمارە (1)یان لێ بڵاوكردۆتەوە،ئێمە هەر ئەم ژمارەیەمان لێ بینیوەو دەڵێن چوار ژمارەی لێ دەرچووە.

- پێشەنگ

گۆڤارێكی ئەدەبیو هونەری كرێكاری بووە لە ناوەڕاستی هەشتاكانی سەدەی رابردوو دەستی بە دەرچوون كرد،نزیكەی (10) ساڵ ناوە ناوە ژمارەیێكی لێ دەردەچوو.

- پێشڕەو

گۆڤاری سازمانی كۆمەڵەی حزبی كۆمۆنیستی ئێران بووە،ژمارە (1) لە ساڵی (1362)ی هەتاوی دەرچووەو پاش ماوەیەك بووە بە "شێوە" رۆژنامەو ئێستاش لە دەرچوون بەردەوامە.

- ئەصحابی ئینقلاب

گۆڤارێك بووە سوپای پاسدارانی شۆڕشی ئیسلامی ئێران بە زمانی فارسیو كوردی دەریدەكرد،ژمارە (1)ی ساڵی 1986 بڵاوكراوەتەوە، لە بابەتەكانیدا زیاتر بە شانو باڵی دەسەڵاتدارانی جمهوری ئیسلامی ئیرانی هەڵدەدات.

- پێشمەرگە

گۆڤارێك بووە دەزگای راگەیاندنی بارەگای رەمەزان دەریكردووە، ژمارە (1) ساڵی 1989 بڵاوكراوەتەوە،هەمان ئاڕاستەی كاری گۆڤاری ئەصحابی ئینقلابی هەبووە.

-26 ی سەرماوەز

لە دەورەی دووەمەوە وەك گۆڤارێكی سیاسی ئەدەبی،لە لایەن حزبی دیموكراتی كوردستانی ئێران رێبەرایەتی شۆڕشگێڕەوە دەرچووەو ژمارە (1)ی دەورەی یەكەمی لە پاییزی ساڵی (1984)

وەك گۆڤارێكی هەواڵو رێنووێنی تایبەت بە پێشمەرگەو كادری حزبی دیموكراتی كوردستانی ئێران دەرچووە.

- بێستان

گۆڤارێكی سیاسی،ئەدەبی،كۆمەڵایەتی بووە،ژمارە (1)ی لە ساڵی 1991 لەلایەن رێكخراوی "خەباتی شۆڕشگێڕ"ەوە دەرچووە.

- روانگەی لاوان

ئۆرگانی لاوانی دیموكراتی كوردستانە،ژمارە (1)ی لە ساڵی (1989) دەرچووە، واتە لاوانی سەر بە حزبی دیموكراتی كوردستانی ئێران- رێبەرایەتی شۆڕشگێڕ (10) ژمارەی لێ دەرچووە.

- لاوان

ئۆرگانی ناوەندی یەكێتی لاوانی دیموكراتی كوردستانە سەر بە حزبی دیموكراتی كوردستانی ئیران،ژمارە (1)ی ساڵی (1981) دەرچووە، ئەوەی بینیومانە ژمارە (47)ی مانگی تەمموزو ئابی 1992-ەو دەڵێن (56) ژمارەی لێدەرچووە.

- یەكێتی

ئۆرگانی كۆمیتەی ناوەندی شۆڕشگێڕانی گەلی كوردستانە،ژمارە (1)ی ساڵی (1992) بڵاوكراوەتەوە.

- یەكسانی

ئۆرگانی ناوەندی كۆمەڵەی یەكسانی كوردستانە،ژمارە (1)ی ساڵی (1992) بڵاوكراوەتەوە.

- سپێدە

گۆڤارێكی ئەدەبیو رۆشنبیری بووە،ژمارە (1)ی لە هاوینی ساڵی 1992 دا لە تاران دەرچووە.

ئەنجام

مێژووی رۆژنامەگەریی كوردی لە كوردستانی رۆژهەڵات "ئێران" بەشێكی دیارو پرشنگداری مێژووی رۆژنامەگەریی كوردییە بە تایبەتی لە رۆژگاری كۆماری كوردستاندا، بابەتەكەی "ئەحمەدی قازی" بریتییە لە باسكردنی مێژووی رۆژنامەگەریی كوردی لەو پارچەی كوردستاندا لەماوەی سەدەی بیستدا،بە هەق ماندووبوونێكی زۆری تێدا بینیوە تا ئەو هەموو رۆژنامەو گۆڤارو بڵاوكراوەیەی ریزبەندكردووەو لێیدواوە،بەڵام دیارە كارێكی لەو شێوەیە كەمو كوڕی هەر تێدەكەوێت، ئەو باسەی ئێمەش هەوڵێكە بۆ باشتر دەوڵەمەندكردنی بابەتی ناوبراو كە حەتمەن ئێمەش هەموو راستییەكانمان نەپێكاوەوە پەییمان بە هەموو مێژووەكە نەبردووە،بەڵام هیوادارین بە هەردوولامان سەرەتایەكی شیاوی ئەو مێژووەمان خستبێتە روو تا بتوانرێت وەك دەستپێكی پرۆژەیەك بۆ نووسینەوەی مێژووی رۆژنامەگەریی كوردی لە كوردستانی رۆژهەڵاتدا كاریتری بە دواوە بێت، جارێكیتر ئومێد دەكەم كە ئاماژەم بەسەرەداوەكان كردبێت[11].

پەراوێزەکان

1.احمد قازی،ژورنالیسم کردی در کردستان ایران در قرن بیستم، ویژەنامە دویستمین شمارە مجلە "سروە" ڕەشەمە 1381 ص28.

2. هەمان سەرچاوەی پێشوو ل29.

3. کەمال مەزهەر ئەحمەد "دکتۆر" تێگەیشتنی ڕاستیو شوێنی لە ڕۆژنامەنووسیی کوردیدا،لە چاپکراوەکانی کۆڕی زانیاری کورد،بەغدا 1978 ل232.

4. نەوشێروان مستەفا ئەمین،چەند لاپەڕەیەك لە مێژووی ڕۆژنامەوانیی کوردی، بەرگی دووەم،لە چاپکراوەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری،سلێمانی 2002 ل23.

5.جەمال نەبەز "دکتۆر"، گۆڤاری نیشتمان،لە بڵاوکراوەکانی بنکەی چاپەمەنی ئازاد- سوێد 1985 ل57.

6. هیمداد حوسێن "دکتۆر"، ڕۆژنامەنووسی کوردی سەردەمی کۆماری دیمۆکراتی کوردستان،لە بڵاوکراوەکانی دەزگای چاپو پەخشی سەردەم، سلێمانی 2002 ل163.

8. هیمداد حوسێن "دکتۆر" گۆڤاری گڕوگاڵی منداڵانی کوردو سەرەتای ڕۆژنامەنووسیی پەروەردەیی، لە بڵاوکراوەکانی ئاسۆی پەروەردەیی، هەولێر 2002 ل 41.

9. سەیری پەراوێزەکانی ژمارە (3) لاپەڕە 239و ژمارە (7) لاپەڕە 119 بکە.

10. سەیری پەراوێزی ژمارە (7) لاپەڕە (96) بکە.

11. بۆ سوودی زیاترو زانیاریتر دەتوانرێت سەیری بابەتی "ڕۆژنامەنووسی کوردی لە چیا" لە نووسینو ئامادەکردنی س. ماکوان بکرێت کە لە ماڵپەڕی دیمانە بڵاوکراوەتەوەو ڕۆژی 2003/10/20 دانەیەکم لێ خستۆتە سەر کاغەز.

سەرنج؛ ئەم بابەتە لە ژمارە 4ی ساڵی 2004، لە گۆڤاری ڕۆژنامەنووس بڵاوکراوەتەوە.

کتێبە چاپکراوەکانم

1- پۆلووی ژووری نووتەك، شیعر،بەغدا- 1985

2- ساکەدەشت،شیعر،بەغدا-1988

3- مرۆڤو تابووت،شیعر،هەولێر-1991

4- یەکێتی نووسەرانی کورد یان یەکێتی نووسەرانی کوردستان، لێکۆڵینەوە، هەولێر-1991

5- بازنەکانی مردن، شیعرێکی درێژ،هەولێر-1993

6- پاڵتۆی حزب،شیعر،هەولێر-1995

7- بەرەو سەرەتا،لێکۆڵینەوە،سلێمانی-1998

8- بیبلیۆگرافیای هەردوو گۆڤاری نووسەری کوردو نووسەری کوردستان،بە هاوکاری یاسین قادر بەرزنجی،سلێمانی-1998

9- کێشەی ئاو لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا،لێکۆڵینەوە- ئامادەکردن،سلێمانی-1998

10- منداڵو ئەدەب،لێکۆڵینەوە،چاپی یەکەم،سلێمانی-1998،چاپی دووەم،سلێمانی-2006

11- شەبەك (مێژوو،ئاین،سەرژمێر) لێکۆڵینەوە- وەرگێڕان،سلێمانی-1999

12- گۆڤاری گزنگ- لێکۆڵینەوەو بیبلیۆگرافیا،سلێمانی-1999

13- مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەدو ڕۆژنامەی خەبات، لێکۆڵینەوە، سلێمانی-2000

14- کوردستانی نوێ- یەکەمین ڕۆژنامەی ڕۆژانەی ڕاپەڕین،لێکۆڵینەوە،سلێمانی-2001

15 شۆڕشی ڕۆژنامە- ڕۆژنامەی شۆڕش،لێکۆڵینەوە،سلێمانی-2001

16- ڕابەری ڕۆژنامەگەریی نهێنی کوردی 1961-1991، بیبلیۆگرافیا، سلێمانی- 2001

17- ڕۆژنامەی کورد- ڕۆژنامەی سێپتەمبەر،لێکۆڵینەوە،سلێمانی-2002

18- ڕۆژنامەو جەنگ،وتار،سلێمانی-2003

19- ڕۆژنامەگەریی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان لە دەرەوەی کوردستان،لێکۆڵینەوە،سلێمانی-2004

20- ڕابەری ڕۆژنامەگەریی نهێنی کوردی 1923-1960،سلێمانی-2004

21- کێشەی ویلایەتی موسڵ لە دوو رۆژنامەی سلێمانیدا، لێکۆڵینەوە، سلێمانی- 2004

22- هونەرەکانی ئەدەب لە رۆژنامەگەریی نهێنی کوردیدا 1961-1991،سلێمانی-2005